

Torsdagen den 28 november

Kl. 11.00

§ 1 Justerades protokollet för den 20 innevarande månad.

§ 2 Ang. taxeringsvärdena på vissa fastigheter vid 1975 års allmänna fastighetstaxering

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Torwalds (c) i kammarrens protokoll för den 19 november intagna fråga, nr 356, och anförde:

Herr talman! Herr Torwald har frågat om jag avser att vidtaga några åtgärder för att åstadkomma rimligare taxeringsvärden på fastigheter i bl. a. Västsveriges kust- och skärgårdsområden än som framkommer om fastighetstaxeringsnämnderna följer de anvisningar som lämnats av riksskatteverket och taxeringsintendenterna.

Taxeringsvärdena skall enligt nyligen antagna regler bestämmas till 75 procent av fastigheternas marknadsvärde. Dessa värden baseras vid 1975 års fastighetstaxering på de genomsnittliga köpeskillningarna under år 1973. Värderingen skall författningsenligt ske bl. a. efter de närmare anvisningar som riksskatteverket och i vissa fall skattecheferna meddelar. Dessa anvisningar skall följas vid taxeringen. Några speciella åtgärder i anledning av höjda taxeringsvärden för geografiskt avgränsade delar av landet anser jag inte möjliga.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Jag ber först att få tacka finansministern för svaret, vars i sak negativa besked jag beklagar.

Låt mig helt kort redogöra för bakgrunden till min fråga. För ett par veckor sedan redovisades i Göteborgspressen och TV hur en ledamot av en lokal fastighetstaxeringsnämnd av sagt sig sitt uppdrag, eftersom han bedömde sina möjligheter att påverka taxeringen såsom obefintliga. Han hade under taxeringsnämndens arbete hitintills funnit att nämnden var så hårt styrd av direktiven från riksskatteverket och taxeringsintendenten samt av den av länsstyrelsen tillsatta ordföranden att ledamöterna saknade varje möjlighet att reellt påverka taxeringen. Däremot skulle de få vara med och bära hundhuvudet för de enligt hans förmenande orimligt stora höjningarna av taxeringsvärdena som blev en följd av utfärdade anvisningar.

Han – liksom jag – finner det egendomligt att man i skärgårdskommunerna bortser från de s. k. slätkköpen när det gäller att bedöma mark-

Torsdagen den
28 november 1974

Ang. taxeringsvärdena på vissa fastigheter vid 1975 års allmänna fastighetstaxering

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. taxeringsvär-
dena på vissa
fastigheter vid 1975
års allmänna
fastighetstaxering*

nadsvärdena samtidigt som de mycket fåtaliga köpen från köpstarka stadsbors sida får bli avgörande för taxeringen av övriga boendes fastigheter. Detta har lett till att tomtvärdena höjts med 100–150 procent och byggnadsvärdena med 60–100 procent. Det är ju uppenbart att de fåtaliga fastighetsförvärven i dessa attraktiva områden – dit för övrigt även Landvetterflygfältets omgivningar kan räknas just nu – inte bör få bli helt avgörande för vilka taxeringsvärden som skall åsättas övriga fastigheter. Om man tänker sig att alla fastigheter på Öckerö vore till salu är det ju uppenbart att ägarna inte skulle få ut de priser som varit gängse för de fåtaliga överlåtelser som har skett under senare år.

Detta borde givetvis den lokala fastighetstaxeringsnämnden ta hänsyn till vid sitt arbete, men det har ordförandena och intendenterna icke velat medge. De har i stället hävdat att taxeringsnämnderna skulle vara bundna till de uppgjorda tabellerna och kartorna. För egen del anser jag det självklart att ledamöterna i en taxeringsnämnd inte får vara klavbundna av dylika hjälpmedel, utan har både rätt och skyldighet att även ta hänsyn till andra relevanta förhållanden i sitt arbete för att åstadkomma en rättvis och rimlig taxering.

Det bör kanske också med skärpa understrykas vilka allvarliga konsekvenser så kraftiga höjningar av taxeringsvärdena får för de bofasta invånarna – många för att inte säga de flesta är ju pensionärer och låginkomsttagare såsom fiskare m. fl. – i dessa områden. Dels ökar deras boendekostnader, dels kan de gå miste om bostadstillägg eller i varje fall få dem kraftigt reducerade. Och dessutom riskerar dessa pensionärer att bli så förmögna på papperet att de går miste om de extra avdrag som hittills lett till skattebefrielse eller skattereduktion.

Jag har dock nyligen läst i pressen att finansministern uttalat viss förståelse för dessa pensionärs situation.

Herr talman! Detta ger mig anledning att avslutningsvis fråga om inte finansministern är beredd vidtaga sådana åtgärder att verkningarna av de starkt höjda taxeringsvärdena åtminstone för pensionärer och andra låginkomsttagare lindras.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag måste nog göra frågeställaren ledsen genom att säga att jag betraktar en speciell lex in casu för pensionärer när det gäller värderingen av fastigheter som helt omöjlig.

Nu tror jag, herr talman, att den ledamot av taxeringsnämnden som gav offentlighet åt sin olust i en artikel i en Göteborgstidning inte är representativ för hur ledamöterna i taxeringsnämnderna ser på sin uppgift och på de direktiv de har från riksskatteverket. Riksskatteverket har lämnat anvisningar som jag tycker är helt tillfredsställande. Såsom jag sade i mitt svar är det 1973 års saluvärden som ligger som utgångspunkt för värderingarna. Sedan reducerar man dessa saluvärden med 25 procent, och det är normen efter vilken taxeringsnämnderna skall uppskatta fastigheterna. Men det sägs i de här anvisningarna till taxeringsnämnderna

särskilt att som en allmän regel gäller, enligt anvisningarna till 9 § kommunalskattelagen, att hänsyn skall tas till säregna förhållanden som kan finnas på en fastighet.

Det skall således, oavsett vilken värderingsmetod som används, vara en individuell värdering av varje fastighet. De värden som anges i anvisningarna är att betrakta såsom riktvärden vid normalförhållanden, och om normalförhållanden inte råder i vissa avseenden bör justering på grund av säregna förhållanden göras av det enligt anvisningarna beräknade värdet. Därmed har man gett de lokala taxeringsnämnderna det utrymme för hänsynstagande som kan anses erforderligt.

Jag måste avslutningsvis säga att det vore orimligt om finansministern gick ut med specifika anvisningar på ett arbetsfält som är så pass skiftande som detta. Man får basera arbetet på de värderingsnormer för normalfallet som riksskatteverket och taxeringsintendenterna har angivit. I övrigt får det sunda förståndet hos taxeringsnämndernas ledamöter vara avgörande.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Jag tackar finansministern för det här tillägget. Vad som oroade mig var att i svaret står att taxeringsvärdena skall fastställas efter vissa principer och att de genomsnittliga köpeskillingarna under år 1973 då skall ligga till grund.

Det heter vidare: "Dessa anvisningar skall följas vid taxeringen." Detta ger ett mycket kategoriskt intryck. Och jag är mycket glad för de preciseringar som finansministern gjorde i sitt senaste inlägg, där han sade att man givetvis vid den lokala taxeringen skall ta hänsyn till "säregna förhållanden".

Nu förstår jag att han i första hand menar att det kan råda säregna förhållanden för en viss fastighet och att det skall påverka taxeringen. Men jag menar att i dessa skärgårdskommuner själva salusituationen är så säregen att köpeskillingarna på det fåtal fastigheter som bytt ägare under 1973 inte får bli avgörande för vad fiskarnas och övriga permanentboendes fastigheter skall tas upp till för värde. Om hela fastighetsbeståndet på en ö – om vi kunde tänka oss det – blev ledigt på en gång, så fanns det inte så många köpare på marknaden att de priser skulle kunna hållas som nu är en följd av ringa tillgång på fastigheter.

Jag vill alltså än en gång tacka finansministern för de preciseringar han gjort. Det visar att han delar min uppfattning att de lokala taxeringsnämnderna bör utnyttja sina möjligheter att ta hänsyn till den lokala situationen när de fastställer taxeringsvärdena.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Frågeställaren har tolkat mig rätt. Det är vid prövningen av den individuella fastighetens taxeringsvärde man har möjligheter att göra variationer. Det går inte att avdela vissa bestämda geografiska områden i landet, där fastighetstaxeringen skall ske efter andra normer än vad som gäller för riket i övrigt. Då skulle inte bara Västkusten utan

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

Ang. taxeringsvärdena på vissa fastigheter vid 1975 års allmänna fastighetstaxering

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. försäkrings-
kassornas admini-
strationskostnader
för tandvårdsför-
säkringen*

också praktiskt taget de väsentliga delarna av ostkusten liksom kanske även attraktiva delar av inlandet komma i fråga. Och då flyter det hela ut i en sådan rörighet och osäkerhet, att man inte har någonting att hålla i vid prövningen av taxeringsvärdet. Denna bör vid fastighetstaxeringen vara så enhetlig som möjligt över hela landet.

Bara för att undvika alla missförstånd oss emellan vill jag återigen framhålla att det är vid bedömningen av den enskilda fastigheten som jag menar att variationsmöjligheterna föreligger.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Ja, jag förstår att finansministern avsåg den enskilda fastigheten, och den variationsmöjligheten skall naturligtvis i första hand utnyttjas. Men jag anser att man också måste ta en viss hänsyn till de säregna situationer som uppstår just i områden där det i stort sett inte förekommer något utbud av fastigheter. Man måste utnyttja det siffermaterial som finns att tillgå från dessa områden med stor varsamhet. Detta tar nämligen bara hänsyn till förvärv med hög köpeskillning under det att transaktioner till rimligare priser undantas från statistiken. Det behöver inte ens vara fråga om släktköp utan det kan även gälla andra köp, där man har anledning att tro att ett högre pris skulle ha kunnat erhållas på marknaden.

Vi menar att detta inte är rimligt. Jag förstår dock att finansministern inte med utgångspunkt i gällande bestämmelser kan säga annat än att dessa säregna förhållanden i första hand skall tas i beaktande när det gäller fastställandet av taxeringsvärdet för den enskilda fastigheten. Det måste sedan vara taxeringsnämndens uppgift att från fastighet till fastighet avgöra i vad mån man kan jämka värdena för att nå så rimliga taxeringsnivåer som möjligt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Ang. försäkringskassornas administrationskostnader för tandvårdsförsäkringen

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Björcks i Nässjö (m) i kammarrens protokoll för den 22 november intagna fråga, nr 370, och anförde:

Herr talman! Herr Björck i Nässjö har frågat om jag vill redogöra för utvecklingen och omfattningen av administrationskostnaderna för den allmänna tandvårdsförsäkringen inom försäkringskassorna.

Tandvårdsförsäkringen började genomföras under sista kvartalet 1973 och trädde helt i kraft den 1 januari 1974. Enligt vad jag har inhämtat från riksförsäkringsverket visar gjorda beräkningar att administrationskostnaderna under år 1974 utgör mindre än 2 procent av försäkringskassornas totala kostnader för tandvårdsförsäkringen. Om herr

Björck menar att administrationen skulle vara för dyr vill jag påpeka att försäkringskassornas nämnda administrationskostnader framstår som relativt blygsamma vid en jämförelse med de betydligt högre kostnader för administration som förekommer hos privata försäkringsbolag. Den nya tandvårdsförsäkringen liksom socialförsäkringen i övrigt har låga administrationskostnader tack vare en effektiv och väl fungerande organisation i de allmänna försäkringskassorna. En fortsatt rationalisering av socialförsäkringens administration pågår bl. a. genom användning av automatisk databehandling.

Samhällets utgifter för tandvårdsförsäkringen beräknas i år uppgå till omkring 700 miljoner kronor, och det är givet att vi måste ha en kontroll över hur dessa pengar används. Det är enligt min mening bl. a. angeläget med en ordentlig kontroll av den tandvårdersättning som försäkringskassorna skall betala ut till de privatpraktiserande tandläkarna och de tandtekniska laboratorierna. Försäkringskassan måste också kunna kontrollera att gällande taxebindning tillämpas av tandläkarna och att patienterna således inte behöver betala högre avgifter än som följer av den fastställda tandvårdstaxan. Riksförsäkringsverket och försäkringskassorna måste vidare ha tillgång till de uppgifter som behövs för att kunna göra en noggrann uppföljning av tandvårdstaxans ekonomiska utfall för tandläkarna. Som jag har framhållit redan i propositionen om tandvårdsförsäkringen skall försäkringskassorna också kunna tillhandahålla taxeringsmyndigheterna uppgifter om tandläkarnas uppburna tandvårdersättningar och patientavgifter. Enligt min mening kan det inte komma i fråga att göra avkall på något av dessa krav på fullgod kontroll.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min enkla fråga. Den nya tandvårdsförsäkringen har dock trots allt uppenbarligen dragit med sig administrationskostnader som man inte från början räknade med. När reformen genomfördes sades det att 2 å 3 procent av kassornas totala arbetstid skulle gå åt till administration av den allmänna tandvårdsförsäkringen. Nu har det emellertid under den senaste månaden gjorts undersökningar på det här området av Tandläkarförbundet. Beträffande Stockholmsområdet visar undersökningen den nästan femdubbla siffran – 14 procent i stället för 2 å 3 procent.

Jag kan också ge andra exempel som har kommit fram i den pilotundersökning som Tandläkarförbundet gjort. I Värmland räknade man med att det skulle gå åt 2 tjänster; men det har gått åt 5. I Malmö räknade man med mellan 15 och 20; antalet är nu uppe i 40. I Malmöhus län talade man om 3 tjänster; det är nu 15.

Administrationen på kassenivå skulle kosta 6 miljoner, enligt de beräkningar som från början förelades riksdagen. Mot bakgrunden av de här undersökningarna frågar man sig vad den egentligen kommer att kosta. Det är en fråga, herr talman, som jag tror att många skulle vilja ha ett svar på. Det rör sig om stora pengar, och det vore därför tacknämligt

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. försäkrings-
kassornas admini-
strationskostnader
för tandvårdsför-
säkringen*

om frågan följes upp ordentligt och om utvecklingen av administrationskostnaderna vid lämpligt tillfälle redovisades offentligt.

Måhända är en av orsakerna till att kostnadsberäkningarna uppenbarligen inte – om de här undersökningarna är korrekta – har kunnat följas den taxa som med sina inte mindre än 99 rubriker har lett till att besväret för kassorna har blivit betydligt större än man från början räknade med.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Om herr Björck i Nässjö mera vill lita på tandläkarna än på riks försäkringsverket är det ju hans sak. Jag har redovisat de uppgifter som vi har tillgång till från riks försäkringsverket.

Jag vill, herr talman, göra ett par tillägg för att fästa herr Björcks uppmärksamhet på några väsentliga ting. Tandvårdsförsäkringen omsluter hela svenska folket. I en vanlig försäkringskassa för ett län ute i landet klaras hela administrationen av tandvårdsförsäkringen av i stort sett fyra, fem tjänstemän. I administrationen ingår också kostnaderna för förtroendetandläkarna. Kostnaderna för blanketter och datakostnaderna svarar för en tiondel av de i och för sig mycket låga administrationskostnaderna för tandvårdsförsäkringen.

Jag nämnde i mitt svar de privata försäkringsbolagen. När det gäller deras administrationskostnader skall jag inte här gå in på några siffror, men jag kan försäkra herr Björck att de allmänna försäkringskassorna har lägre administrationskostnader.

Herr talman! Det är inte mer än en vecka sedan jag här i riksdagen besvarade tre interpellationer och två enkla frågor som rörde tandvårdsförsäkringen. Försäkringen diskuterades, som herr Björck kanske vet, i närmare två timmar, och från moderat håll riktade man flera angrepp mot de regler i försäkringen som avser att trygga folktandvårdens utbyggnad och skydda patienternas, främst barnens, intressen. Dagen efter denna debatt i riksdagen ställde herr Björck i Nässjö denna nya fråga till mig om tandvårdsförsäkringen.

Jag kan inte finna annat än att man från moderat håll uppenbart är konsekvent ute för att i olika avseenden misstänkliggöra tandvårdsförsäkringen och socialpolitiken över huvud taget. Vi har haft tre sådana angrepp i höst här i riksdagen, och jag skulle vilja fråga herr Björck: När har vi att vänta det fjärde?

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Min fråga ställdes mot bakgrunden av att siffror kommit fram, i detta fall från Tandläkarförbundet, som tydde på att de beräkningar som gjordes och som förelades riksdagen när vi tog beslutet, icke håller i verkligheten. Då frågade jag herr socialministern vem som har rätt – riks försäkringsverket eller Tandläkarförbundet.

Herr talman! Jag tycker det är märkligt att man har kommit fram till så olika resultat. Mot den bakgrunden ansåg jag det vara värdefullt att få en korrekt information från herr socialministern. Det kan ju inte

ligga i någons intresse att siffrorna här skiljer sig så väsentligt som de gör. Jag kan inte, herr talman, själv avgöra vilket som är korrekt. Men det var oet som jag trodde att herr socialministern kunde bidra till.

Sedan är det inte på det sättet att vi på vårt håll har någon negativ attityd till vare sig tandvårdsförsäkringen eller socialpolitik i övrigt. Det är helt korrekt att det i kommunen fördes en debatt om dessa frågor förra veckan; jag har protokollet här. Men då berördes icke den specifika frågan – och jag har läst protokollet mycket noggrant – som jag här tog upp. Det var därför som jag efteråt – när jag märkte att det här spörsmålet saknades – ställde min enkla fråga.

Jag kunde naturligtvis ha gått upp i debatten förra onsdagen och ställt samma fråga. Men då hade säkerligen herr socialministern sagt: Det kan jag inte svara på nu. Herr Björck begär det orimliga när han under pågående plenum kommer med så pass specificerade frågor.

Herr talman! Det har ingenting med misstänkliggörande av socialpolitiken att göra att man försöker se till att kostnaderna hålls inom rimliga gränser. Tvärtom tror jag att rimliga kostnader och en bra administration stärker förtroendet för vår socialpolitik.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag har i mitt svar till herr Björck i Nässjö redogjort för riks-försäkringsverkets uppgifter, och jag litar på dem. Vill herr Björck ifrågasätta dessa uppgifter och mera lita på uppgifter han har fått i andra hand från tandläkarna, så må det vara hans egen sak. Men han har fått ett korrekt svar från mig.

Jag vill nämna att i debatten – och läs då protokollet en gång till! – hade jag tillfälle att bl. a. tala om blanketterna, som spelade en ingalunda oviktig roll i debatten när man från moderat håll angrep administrationen och det s. k. krånglet.

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten mera på den här punkten. Jag kan försäkra herr Björck att vi kommer att i hög grad tillse att vakt-hållningen kring försäkringarna upprätthålls. Återigen vill jag stryka under att jag inte tror att vare sig tandvårdsförsäkringen eller trygghetspolitiken över huvud taget är betjänt av – skall vi säga – den typ av angrepp från moderaterna som jag gång på gång upplever här i riksdagen.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Herr socialministern är så uppenbart irriterad över min fråga att jag börjar misstänka att det kanske ligger någonting i de siffror som här har presenterats från ena parten. Annars kan jag icke förstå herr socialministerns irritation.

Det är självklart att det icke finns något område som skulle vara tabubelagt för frågor. Här har kommit fram olika uppgifter, och jag är icke mannen att avgöra vilka som är de korrekta. Det är möjligt att det är riks-försäkringsverkets. Men det kan väl rimligtvis inte hindra att man här i kammaren redogör för det inträffade och ställer en fråga om

siffror som så väsentligt skiljer sig från dem som riksförsäkringsverket har lagt fram.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Herr Björcks fortsatta inlägg förvånar mig mer och mer. Jag har här gett honom ett korrekt svar. Han ifrågasätter detta. Han ifrågasätter sanningsenligheten i uppgifterna från ett statligt ämbetsverk som har ansvaret trots att han har fått ett korrekt svar.

Jag vill med anledning av vad herr Björck senare sade bara fästa hans uppmärksamhet på – för det spelar också en roll i den här debatten – att enligt den nya blanketten till tandvårdsräkning, som är avsedd att gälla från årsskiftet, skall vissa nya uppgifter lämnas, samtidigt som blanketten innehåller vissa förenklingar. En nyhet är att tandvårdsräkningarna i fortsättningen skall vara försedda med bl. a. löpande numrering. Det spelade sin roll i debatten här för någon vecka sedan. Jag hade anledning att påpeka detta beträffande räkningsblanketten, och det kan väl på den punkten inte vara någonting som herr Björck i Nässjö har invändningar emot, hoppas jag.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten mycket mera utan vill bara säga att om man ibland rör sig med olika siffror kan detta bl. a. bero på att man mäter olika perioder och utgår från olika grunder. Det kan helt enkelt vara en skillnad i statistiken. Detta innebär icke att man misstänkliggör något ämbetsverk, även om naturligtvis också ämbetsverken kan fela – det ser vi väl då och då. Nej, det är helt enkelt ett försök att få reda på vad som verkligen är korrekt.

Jag förstår fortfarande icke socialministerns irritation. Det är ändå så i en parlamentarisk demokrati att vi riksdagsledamöter bl. a. har till uppgift att genom frågor försöka få fram vad som verkligen är fakta.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Detta blir mitt sista inlägg i den här debatten.

Jag har svarat på herr Björcks i Nässjö enkla fråga genom att lämna en direkt uppgift från riksförsäkringsverket. Det är denna herr Björck ifrågasätter.

Jag har ingenting emot att herr Björck i olika avseenden botaniserar i de här sammanhangen, men vad vi har diskuterat är frågan om administrationskostnaderna. Jag har svarat på den frågan, och jag har gjort det mot bakgrund av uppgifter från ett statligt ämbetsverk.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om förbud för enskild person att bära pistol eller annat fickvapen

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Mellqvists* (s) i kammarens protokoll för den 19 november intagna fråga, nr 355, och anförde:

Herr talman! Herr Mellqvist har frågat om jag är beredd att föreslå sådan ändring i vapenlagen som förhindrar att enskilda personer kan få tillstånd att bära pistol eller annat fickvapen.

Av 9 § andra stycket vapenlagen framgår att tillstånd för innehav av pistol eller annat fickvapen får meddelas endast om synnerliga skäl föreligger. I vapenkungörelsens 5 § finns ytterligare krav för sådant tillstånd. Huvudregeln är att sökanden måste vara aktiv medlem i skytteförening eller motsvarande organisation samt ha uppfyllt kraven för Svenska pistolskytteförbundets pistolskyttemärke i guld eller Svenska sportskytteförbundets silvermärke i snabbskjutning eller precisionsskjutning. Enligt en undantagsbestämmelse i samma paragraf kan tillstånd dock också meddelas sökande som på grund av sin tjänst är i behov av vapnet. I rikspolisstyrelsens föreskrifter och anvisningar till den nya vapenlagstiftningen framhålls i denna del att tillstånd för skyddsändamål skall meddelas endast då ett synnerligt behov föreligger. Såsom exempel nämns befälhavare på fartyg som går i regelbunden utländsk trafik samt väktare med särskilt kvalificerade bevakningsuppgifter.

Den nya vapenlagstiftningen, som trädde i kraft den 1 juli i år, ger generellt sett uttryck för en betydligt strängare syn på frågor om vapeninnehav än den gamla vapenförordningen från år 1949. Detta gäller inte minst pistoler och andra fickvapen. Vid sådant förhållande och mot bakgrund av nyss nämnda bestämmelser och föreskrifter är jag övertygad om att vi utan ytterligare åtgärder skall kunna undvika en olämplig tillståndsgivning på detta område. Enligt uppgift från rikspolisstyrelsen känner man där inte heller till något fall där tillstånd för enskild att inneha pistol eller annat fickvapen för skyddsändamål har meddelats enligt den nya vapenlagen.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret.

Anledningen till att den här frågan togs upp var att som bekant en viss företagsledare, som känner sig hotad, med olika krystade motive-ringar anser sig i behov av att vara beväpnad. Själva ansökningsförfarandet för att få medgivandet är i och för sig mycket intressant. Den lokala polismyndigheten har vid två tillfällen avslagit vederbörandes ansökan under det att länspolischefen har bifallit framställningen. Det är detta medgivande som helt naturligt har väckt så stor uppmärksamhet, och flera organisationer har som bekant protesterat mot att länspolischefen har givit sådant tillstånd.

Här är man inne på ett principiellt mycket viktigt område, eftersom

*Om förbud för
enskild person att
bära pistol eller
annat fickvapen*

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. borttagande
av prefixet "Kung-
lig" i namnet på
statliga myndighe-
ter*

det ju kan finnas många företagsledare eller personer i liknande ställning som av olika anledningar anser sig tvungna att gå beväpnade. Av det svar som justitieministern nu lämnat framgår emellertid att den nya vapenlagstiftningen, som trädde i kraft den 1 juli i år, har skärpts och att det i fortsättningen torde bli ganska svårt att lämna medgivande av sådant slag som det här är fråga om.

Jag tror inte att den person som det här gäller uppfyller de krav som anges i frågesvaret, bl. a. att vara medlem i skytteförening eller motsvarande organisation, och att det alltså har kunnat vara motiveringen för att medge honom rätt att inneha vapen. Jag tror mig i stället kunna säga att det var helt andra motiveringar som låg bakom länspolischefens medgivande, motiveringar som kanske hade sin grund i den gamla vapenförordningen men som mot bakgrund av vad som sägs i den nya vapenlagstiftningen knappast är giltiga nu.

Det svar som statsrådet nu lämnat hoppas jag i fortsättningen skall göra det betydligt svårare för enskilda personer i liknande ställning att på angivna skäl få tillstånd att bära vapen.

Jag tackar än en gång för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. borttagande av prefixet "Kunglig" i namnet på statliga myndigheter

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Björcks* i Nässjö (m) i kammarrens protokoll för den 19 november intagna fråga, nr 357, och anförde:

Herr talman! Herr Björck i Nässjö har frågat mig om jag vill redogöra dels för vilka principer som ligger till grund för beslutet att ta bort prefixet "Kunglig" för myndigheter, militära förband m. m. i samband med den nya författningens ikraftträdande, dels för hur beslut fattats i denna fråga.

Enligt 1809 års regeringsform är det kungen som styr riket. I detta ligger bl. a. att kungen har det formella chefskapet över de myndigheter som är underställda Kungl. Maj:t. Bruket av ordet "Kunglig" framför myndighets namn utgör en markering av detta förhållande.

Någon föreskrift om att myndighets namn skall föregås av ordet "Kunglig" finns inte. På senare tid inrättade myndigheter använder för övrigt inte ordet framför sina namn. Ordet förekommer inte heller framför myndighets namn i lagar och andra författningar.

Enligt den nya regeringsformen, som börjar tillämpas den 1 januari 1975, är det regeringen som styr riket. Myndigheterna lyder därefter under regeringen, inte under kungen. En konsekvens av detta blir att ordet "Kunglig", som i dag markerar myndighetens lydndsställning i förhållande till kungen, bör slopas framför myndighets namn. När det gäller militära myndigheter och förband tillkommer den omständigheten att

kungens ställning som högste befälhavare upphör med 1974 års utgång.

Av vad jag nu har sagt framgår att något formellt beslut i frågan inte har behövt fattas.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr justitieministern för svaret på min enkla fråga.

Under senare tid har vi från den socialdemokratiska regeringen fått uppleva en rad försök att slå så hårt som opinionen tillåter mot monarkin. I samband med författningsreformen gjorde man sitt bästa för att reducera monarkens formella roll, och därefter har vi så sent som i år haft tillfälle att ta ställning till frågan om att avskaffa en del av kungahusets skattefrihet m. m. Nu är det alltså dags att ta bort prefixet "Kunglig" framför namn på myndigheter, militära förband m. m. – ett prefix som i åtskilliga fall har funnits i flera hundra år.

Om detta är två saker att säga. För det första anser jag att beslutet om detta borttagande har tillkommit på ett underligt sätt. Det finns inget konseljbeslut i frågan. I stället är det så, enligt vad jag har fått reda på, att det är statsrådsberedningen, alltså Olof Palmes kansli, som ligger bakom detta, och det är i och för sig typiskt. Det finns inte ens någon skriftlig instruktion från rättschefen i statsrådsberedningen till redaktören för statskalendern om principerna för borttagandet av detta prefix. Allt har skett muntligt.

Man ändrar alltså namn som har månghundraårig hävd, genom att en tjänsteman i herr Palmes kansli och en redaktör för statskalendern sitter och tycker till. Det minsta som kan begäras i en sådan här fråga är väl att det fattas något slags formellt beslut – det fattas 27 000 beslut per år i konseljen, så det skulle inte ha inneburit någon ytterligare arbetsbelastning.

För det andra är borttagandet av prefixet "Kunglig" enligt mitt se att se helt onödigt. Det tjänar inget vettigt syfte. Det kunde mycket väl ha fått stå kvar trots den nya författningen. Den nya grundlagen påbjuder icke att prefixet "Kunglig" tas bort. Ändringen kommer uppenbarligen till stånd för att glädja en och annan republikan.

Beslutet innebär traditionslöshet, klåfingrighet och ytterligare ett steg i riktning mot ett allt färglösare och tråkigare samhälle. I den här frågan kunde man ha visat en viss respekt för traditionen och låtit prefixet stå kvar. Åtminstone kunde de myndigheter – civila eller militära – som vill ha det kvar tillåtas att behålla det.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag kan komplettera svaret till Björck med att säga följande.

Herr Björck frågar varför man inte kunde kosta på sig att fatta ett konseljbeslut i denna fråga. Det framgår av mitt svar att det inte finns något beslut om att myndighets namn skall ha prefixet "Kunglig". Det

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. borttagande
av prefixet "Kung-
lig" i namnet på
statliga myndighe-
ter*

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. borttagande
av prefixet "Kung-
lig" i namnet på
statliga myndighe-
ter*

finns därför inget beslut att ändra på. Det är med hänsyn till den nya regeringsformen naturligt att man inte längre använder detta prefix i statskalendern.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Är det egentligen så självklart att prefixet "Kunglig" försvinner? Denna riksdag har så gott som enhälligt beslutat att Sverige även i fortsättningen skall vara en konstitutionell monarki. Konungen är fortfarande statschef, och han har fortfarande en del funktioner, låt vara av formell natur. Det är därför ingenting som säger att det är nödvändigt att detta prefix försvinner. När det gäller de militära förbanden anges det i förarbetena till den nya grundlagen, som herr Geijer själv har signerat, att Konungen också i fortsättningen skall vara krigsmaktens främste företrädare.

Jag tycker ändå att någon form av beslut borde föregå eller att någon skriftlig dokumentation borde föreligga vid en så omfattande ändring som det här rör sig om. Man kan ju tänka sig att ett och annat förband, eller alla förband, eller en och annan myndighet gärna skulle vilja ha kvar prefixet.

Skall det här tolkas så att de icke har den möjligheten, även om de skulle vilja?

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Nu tog herr Björck upp en annan fråga, nämligen om borttagandet av prefixet på något sätt kan komma i konflikt med att Sverige är en konstitutionell monarki. Det gör det inte alls. Herr Björck vet lika väl som jag att det i den nu gällande regeringsformen heter att Konungen styr riket och att myndigheterna därför formellt är underställda Konungen. I den nya regeringsformen heter det att regeringen styr riket och längre fram att myndigheterna lyder under regeringen i dessa avseenden. Denna fråga har alltså icke att göra med att Sverige är en monarki.

Detta är ju inte en fråga av någon betydande storleksordning. Herr Björck frågar om det är förbjudet för någon myndighet att kalla sig "Kunglig". Jag vet inte någon straffbestämmelse som skulle kunna åberopas i en sådan situation. Jag föreställer mig emellertid att rationella och praktiska skäl talar för att man i fortsättningen icke använder detta prefix.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Det sistnämnda ber jag naturligtvis att få tacka justitieministern alldeles särskilt för. Det innebär alltså, om jag tolkar justitieministern rätt, att vi får en viss valfrihet på detta område.

Jag kan hålla med om att detta inte är en av de största frågor som vi har att diskutera i den här kammaren, men det är ändå en fråga som många människor intresserar sig för. Framför allt, herr talman, irriterar sig många människor över att man i klämfingrighetens namn och i sitt

republikanska nit ägnar sig åt att ta bort sådana prefix som har en mång-
hundraårig hävd. Något rimligt syfte kan detta faktiskt inte tjäna. Den
enda konsekvensen blir väl att man tvingas ändra en mängd stadgor
och författningar och trycka nytt brevpapper m. m. Det kan väl inte
vara någonting särskilt eftersträvanvärt.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag kan inte se att det finns någon som helst anledning
att trycka nya brevpapper; det går säkert utmärkt bra att använda det
gamla brevpapperet tills det tar slut.

Slutligen vill jag bara notera att herr Björck i Nässjö kallar det klå-
fingrighet att man vidtar en förändring som är fullt i linje med den
nya regeringsform som vi har beslutat anta här i landet.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! I så fall ber jag om tillgift och ber att få byta ut klå-
fingrighet mot ordet pietetslöshet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Ang. tillämpligheten av lagen om tillfälligt omhändertagande

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att i ett sammanhang
besvara dels fru *Berganders*(s) i kammarens protokoll för den 19 november
intagna fråga, nr 358, dels herr *Olssons* i Stockholm (vpk) i kammarens
protokoll för den 20 november intagna fråga, nr 365, och anförde:

Herr talman! Fru Bergander har frågat, om jag anser att lagen om
tillfälligt omhändertagande är tillämplig på arbetsgivares anmodan vid
konflikt på arbetsplats.

Herr Sune Olsson har frågat, om jag anser att lagen om tillfälligt om-
händertagande kan få användas för utnyttjande av polis för avhysning
av arbetare från arbetsplats.

Jag ber att få besvara dessa frågor i ett sammanhang.

Jag utgår från att frågeställarna tänker på bestämmelserna i lagens 3 §.
Där anges under vilka förhållanden en polisman kan omhänderta någon
för att upprätthålla allmän ordning eller för att förhindra brott. Såvitt
gäller förstnämnda fall, dvs. ordningshållningen, är det genom ordalagen
klart att ingripanden endast kan ske på allmänna platser. En tillämpning
av 3 § i lagen på en arbetsplats kan därför endast komma i fråga i fall
då ett omhändertagande framstår som nödvändigt för att avvärja en straff-
belagd gärning, t. ex. misshandel eller skadegörelse. Jag vill slutligen
betona att det här som i allt övrigt polisarbete finns den övergripande
bestämmelsen i 16 § polisinstruktionen som anger, att polisman aldrig
får använda strängare medel än förhållandena kräver, utan alltid i första
hand bör söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. tillämplighe-
ten av lagen om
tillfälligt omhän-
dertagande*

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. tillämplighe-
ten av lagen om
tillfälligt omhänder-
tagande*

Fru BERGANDER (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret på min fråga.

Jag anser det mycket viktigt att man slår fast att konflikter på arbetsplats skall lösas den fackliga vägen. Diskussionerna i pressen har kanske gett en annan vinkling, varför det är av stor vikt att justitieministern med det här svaret, såsom jag ser det, helt har tagit avstånd från de tankarna.

Utöver detta skulle jag vilja säga att alla ju vet att när den här lagen infördes var meningarna mycket delade om vikten av att lagen verkligen kom till stånd. Jag uttryckte själv i remissdebatten oro över att man skulle sopa problem av social karaktär under mattan.

Vid lagens användande bör man se till att inte onödiga motsättningar skapas mellan polis och allmänhet. Polisen skall enligt mitt förmenande vara ett stöd också för de grupper i samhället som vi kallar utslagna. Det är som jag ser det av oerhört stor vikt att man använder lagen restriktivt och undviker att ge olika grupper, ungdomar och andra, den uppfattningen att polisen handlar godtyckligt i dessa sammanhang.

Tack för svaret.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret på min enkla fråga.

Som fru Bergander sade kritiserades lagen hårt redan när den infördes. För vpk:s del tog sig den kritiken praktiska uttryck, eftersom vi röstade mot att den skulle antagas. Vi tycker nog att kritiken i stor utsträckning har visat sig befogad. Nu framförs också kritik från andra håll, t. ex. inom socialdemokratin. Jag vill för protokollets skull läsa in vad LO:s tidning Fackföreningsrörelsen skriver om denna lag under rubriken Överflödig lag:

”Denna lag har visat sig öppna vägen för godtycke och upprörande övergrepp mot enskilda personer. Bara de senaste veckorna har flera fall inträffat då polisen, med stöd av den här lagen, gjort uppenbart orimliga ingripanden mot enskilda personer.

Det var med stöd av lagen om tillfälligt omhändertagande som polisen, på en arbetsgivares begäran, arresterade en arbetare på ett företag i Skåne på ett så brutalt sätt, att arbetaren kom till skada, och det var med stöd av den här lagen som en 33-årig barnavårdsassistent i Stockholm arresterades då han stod och väntade på en kamrat i tunnelbanan. Hur många ungdomar som på alltför lösa grunder blivit omhändertagna går naturligtvis inte att få uppgift om. Men enligt socialarbetare och barnavårdsfolk som uttalat sig är det inte ovanligt att lagen missbrukas.

Polisen har ett helt batteri av lagar att tillgripa mot personer som verkligen begår brottsliga gärningar, uppträder berusat, begår skadegörelse eller ofredar människor. Lagen om tillfälligt omhändertagande är därför helt överflödigt för ordningens upprätthållande.”

Justitieministern har i en TV-debatt sagt att det inte var lagen om tillfälligt omhändertagande som användes på företaget i Skåne. Men kvar står att polismannen trodde sig använda den lagen, även om man nu efteråt kan konstruera om det hela och gräva fram en annan tillämplig lagparagraf. Jag tycker att det av justitieministerns svar framgår att lagen kan tillämpas på arbetsplatser i vissa fall när fara för brott skulle föreligga, och det är illavarslande. Enligt mina egna erfarenheter från arbetsplatserna borde det strängt taget vara arbetarna som hade befogenhet att skicka polisen på arbetsgivaren, t. ex. när arbetarskyddet är dåligt och när folk skickas ut på farliga uppgifter. Jag ställer inget krav i det sammanhanget, men jag tycker att det vore rimligt.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Fru Berganders allmänna synpunkter på lagen delar jag helt och fullt.

Det som har legat bakom de båda frågor som har ställts var väl den artikel i Fackföreningsrörelsen som herr Olsson i Stockholm citerade. Då är det angeläget att tala om att det icke var lagen om tillfälligt omhändertagande som tillämpades i detta fall. Herr Olsson säger att polismannen trodde att han tillämpade denna lag. Det bestrider polismannen, och det framgår av arrestantbladet att man icke åberopade denna lag när personen i fråga fördes in på polisstationen utan att det var andra omständigheter som åberopades.

Både med hänsyn till denne person och på grund av att fallet är föremål för JO:s prövning kan jag här inte gå in på det enskilda fallet. Men så mycket känner jag ändå till händelseförloppet att jag utan vidare kan säga att i en sådan situation som här förelåg är lagen om tillfälligt omhändertagande icke tillämplig. Det skulle alltså ha varit felaktigt att åberopa denna lag.

En annan fråga är hur man på en arbetsplats skall handla till skydd för en person som uppträder besvärligt och oregerligt och till skydd för arbetskamraterna. Man kan inte rimligen begära att arbetskamraterna själva skall bruka våld för att få bort en sådan person, utan då är den riktiga vägen att vända sig till polisen.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Jag har fått mina uppgifter genom LO-organet Aftonbladet som intervjuat polismannen. Han har enligt Aftonbladet sagt att han vid detta tillfälle tillämpade lagen om tillfälligt omhändertagande. Om den frågan vet jag inte mer än så.

Sedan undrar justitieministern hur man skall göra på en arbetsplats för att komma till rätta med en besvärlig situation. Vad man enligt min mening inte skall göra är att ta dit polis. Varför skall just en arbetsledare ha förmånen att tillkalla polis då han tycker att någon uppträder störande. I artikeln i Aftonbladet sades också, att arbetsledningen hävdade att arbetaren i fråga hade agiterat för vild strejk och att det skulle ha varit en av anledningarna till att han greps. Nu kan journalister förvisso för-

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. tillämplighe-
ten av lagen om
tillfälligt omhänder-
tagande*

vränga saker och ting, men någon sanning torde det väl ändå ligga i detta.

För mig framstår det som mycket stötande att polisen skall kunna komma in på en arbetsplats och gripa en person bara därför att en arbetsledare vill det. Som jag sade i mitt tidigare inlägg skulle jag förstå det om det vore tvärt om, dvs. att arbetarna hade möjlighet att komma till rätta med besvärliga arbetsledare.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag tycker också att det vore stötande om man skulle kunna ropa på polis därför att någon uppträder störande på en arbetsplats. Men det var i detta fall inte fråga om något sådant, utan denne person var enligt arbetskamraterna, som skrivit ett intyg om detta, en fara både för sig själv och för arbetskamraterna. Man arbetade i höga ställningar, och det är inte lämpligt att en berusad person klättrar upp i höga ställningar till fara för sin egen och andras säkerhet.

I situationer då det kan bli nödvändigt att man på en arbetsplats kallar på polis därför att man inte på vanligt sätt kan åstadkomma någon rättelse spelar det ingen roll om det gäller en arbetare eller en förman. Om en förman hade uppträtt på det sätt som arbetskamraterna sagt att den här arbetaren uppträdde på, hade det även i sådant fall funnits anledning att kalla på polis.

Fru BERGANDER (s):

Herr talman! Jag vill i detta senare skede av debatten säga att det för mig förefaller lika orimligt att kalla på polis för att lösa en konflikt på en arbetsplats oavsett vilken part som gör det. Jag anser att sådana saker skall klaras upp den fackliga vägen oberoende av vilken part som anser sig vara förfördelad.

För övrigt vill jag understryka mitt tack till justitieministern, som i allt ställde sig bakom mitt principiella resonemang. Det anser jag vara mycket värdefullt.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! I en akut situation på en arbetsplats, där en person utgör en fara för sig själv, sina arbetskamrater och arbetsledningen, har man inte alltid möjlighet att kalla på en ombudsman. Han kanske är bosatt på en annan ort. Om inte arbetsledningen och arbetskamraterna kan klara situationen, finns ingen annan utväg än att med våld få personen från arbetsplatsen. Men arbetsledningen eller arbetskamraterna skall inte använda våld, om den finner det nödvändigt. Vi håller här i landet på att endast polisen får använda våld. Den här personen var så besvärlig att det inte fanns möjlighet att få honom att frivilligt lämna arbetsplatsen, och då återstod ingenting annat än att förfara enligt vanliga principer här i landet.

Man kan inte begära att en facklig ombudsman skall ta hand om berusade personer. Det ligger väl litet utanför hans arbetsuppgifter.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Om sekretesskydd
för vissa personupp-
gifter*

§ 7 Om sekretesskydd för vissa personuppgifter

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Peterssons* i Lund (s) i kammarens protokoll för den 20 november intagna fråga, nr 360, och anförde:

Herr talman! Herr Pettersson i Lund har frågat om jag – mot bakgrund av debatten kring statistiska centralbyråns levnadsnivåundersökning – är beredd att för riksdagen skyndsamt framlägga förslag till sådan ändring i 16 § sekretesslagen att avpersonifierade, men ändå identifierbara, personuppgifter kan sekretessbeläggas.

Som bakgrund till frågan vill jag nämna att 16 § sekretesslagen ger regler om sekretess för uppgifter som har lämnats för statlig eller kommunal statistik och för myndighets bearbetning av sådana uppgifter. I fråga om uppgifter som avser enskilda gäller som förutsättning för sekretesskyddet bl. a. att personerna är angivna med namn eller annan identitetsbeteckning. Frågan gäller alltså om denna förutsättning bör kunna slopas.

Denna fråga hör till dem som är av betydelse i regeringsärendet angående statistiska centralbyråns register om levnadsförhållandena i samhället. Detta ärende kommer sannolikt att prövas av regeringen inom de närmaste veckorna. Hur regeringen då kommer att se på frågorna om behovet av avpersonifiering av personuppgifterna och i så fall vidgat sekretesskydd för dessa uppgifter kan jag givetvis inte säga i dag.

Jag vill emellertid erinra om att frågan om sekretess för statistiska uppgifter ingår i offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs utredningsuppdrag. Detta omfattar en översyn av sekretesslagstiftningen i dess helhet. Kommittén väntas lägga fram sitt slutbetänkande redan under våren 1975. Det är givet att det ligger nära till hands att ställning till den av herr Pettersson väckta frågan tas först i samband med att slutbetänkandet övervägs.

Herr PETTERSSON i Lund (s):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret. Jag tillhör dem som anser att ett modernt välfärdssamhälle behöver en hel del statistik och individanknuten information för att fungera på ett för medborgarna tillfredsställande sätt. En mängd uppgifter behövs, inte bara för att samhällsapparaten skall kunna fungera effektivt utan också för att den framåtriktade samhällsplaneringen skall kunna förbättras och för att reformpolitiken skall kunna drivas vidare. Bl. a. från denna utgångspunkt är jag angelägen om att det skall finnas ett sådant sekretesskydd för den

Torsdagen den
28 november 1974

*Om sekretesskydd
för vissa personupp-
gifter*

enskilde medborgaren, när han lämnar uppgifter till olika myndigheter, att han inte skall behöva oroa sig för att inträngande och känsliga uppgifter om honom själv blir offentligt tillgängliga. Finns inte detta förtroende från den enskilde medborgaren, kommer samhället att få problem med att skaffa in de uppgifter som behövs.

Den senaste tidens diskussion kring statistiska centralbyråns levnadsnivåundersökning har nu visat att den enskilde medborgaren inte alltid har sådana garantier för sitt integritetsskydd. Uppmärksamheten har främst riktats mot två förhållanden. Det ena är att om man i syfte att ytterligare förstärka integritetsskyddet tar bort identitetsbeteckningarna från ett i vissa avseenden känsligt och inträngande intervjumaterial, blir effekten i själva verket den rakt motsatta. Materialet blir inte längre sekretesskyddat utan offentligt och därmed tillgängligt för vem som helst.

Det andra är att trots frånvaron av namn eller annan identitetsbeteckning kan det vara möjligt vid mera ingående intervjuundersökningar att via de lämnade uppgifterna ändå känna igen enskilda personer i materialet. Dessa brister i sekretesskyddet har naturligtvis oroat många, och det är mot den bakgrunden jag har ställt frågan till justitieministern om en utvidgning av 16 § i sekretesslagen för att bl. a. komma till rätta med problemen kring den aktuella centralbyråundersökningen.

Nu hänvisar justitieministern till offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén och vill avvakta dess betänkande. Jag tycker nog att det är litet olyckligt, därför att det här är en aktuell situation och en aktuell debatt och många medborgare är oroade på denna punkt. Jag hade åtminstone hoppats att justitieministern kunnat komma med ett vägledande ord i dag, bl. a. till offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén. Den kan gott behöva ett ord på vägen om hur justitieministern ser på behovet av en utvidgad sekretesslagstiftning. Dessutom tror jag att ett besked från justitieministern skulle ha haft lugnande inverkan på den opinion som nu oroar sig för bristerna i sekretesskyddet.

Jag tycker att det här är ett generellt men också ett aktuellt problem. Jag behöver inte nödvändigtvis hänvisa till centralbyråns mycket omdiskuterade levnadsstandardsundersökning, även om det är den som har dragit upp debatten.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Herr Petterssons i Lund anförande föranleder mig bara att understryka att sekretesskydd ju gäller för uppgiftslämnarna i den pågående undersökningen och att offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén redan genom sina direktiv har frågan om sekretesslagstiftningen uppe på sin dagordning. Herr Pettersson tycker att jag borde ha sagt någonting lugnande, men det räcker väl med vad jag sagt i svaret, nämligen att regeringen inom kort kommer att ta ställning till de besvär som har anförts. Efter det ställningstagandet tror jag nog att det hela skall klarna.

Torsdagen den
28 november 1974

*Om sekretesskydd
för vissa personuppgifter*

Herr PETTERSSON i Lund (s):

Herr talman! Jag tror att man kan ha en ganska pessimistisk syn på offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs möjligheter att komma fram med sitt betänkande under våren 1975. Allt fler uppgifter på det här mycket känsliga och invecklade området lastas nu över på denna kommitté, och min bedömning är att den säkerligen inte kommer att vara färdig med sitt betänkande i tid. Är den bedömningen riktig, så understryker det ju ytterligare behovet av att justitieministern här i dag kan anföra några allmänna synpunkter på problemet.

Justitieministern säger att vi har ett sekretesskydd som fungerar. Ja, herr justitieminister, det fungerar under förutsättning att man inte tar bort personnummer eller andra identitetsbeteckningar ur materialet. Men vill man gå vidare och förstärka skyddet för den enskilde – med tanke på vad som kan hända om materialet skulle komma på avvägar eller på annat sätt bli tillgängligt – och ta bort personnummer och liknande beteckningar, då gäller inte sekretesskyddet längre. Det var i det läget som min fråga gällde om justitieministern i dag kunde antyda att man skulle kunna tänka sig en utvidgning av 16 § i sekretesslagen. Jag tror att detta är en väldigt viktig fråga för många människor, inte minst för dem som har att ta ställning till huruvida de skall svara på statistiska centralbyråns intervjuundersökning eller inte.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! För att herr Pettersson skall förstå att den här frågan kommer att ordna sig bör det räcka med att säga att det inte finns någon anledning för mig att i dag, innan regeringen fattat beslut, ta ställning till huruvida det finns skäl att göra någon ändring av 16 § i sekretesslagen. Det beror på hur utgången blir i regeringsärendet. Skulle regeringsavgörandet innebära godkännande av någon form av identifiering kommer under alla förhållanden beslutet också att innefatta direktiv i fråga om sekretesskyddet. Men jag kan inte i det här skedet ta ställning till om det finns någon anledning att ändra på 16 § i sekretesslagen.

Herr PETTERSSON i Lund (s):

Herr talman! Jag tolkar justitieministern på det sättet att det av många ivrigt inväntade regeringsbeslutet, som skall komma om några veckor, förutom ställningstagandet i det aktuella fallet även inkluderar ett övervägande och en bedömning av den generella problematiken. Jag tycker det är ett självklart krav att man i vissa fall skall få ha kvar sekretessen på intervjumaterial och liknande där personidentifikation och personnummer tagits bort, men där man ändå, via andra uppgifter, kanske kan identifiera enskilda personer. Jag tror det är ett absolut krav från den allmänna opinionen att man skall kunna klara detta problem med utvidgad sekretesslagstiftning.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
28 november 1974

*Ang. tidpunkten för
förslag rörande
kulturarbetarfrå-
gorna*

Herr utbildningsministern ZACHRISSON erhöll ordet för att besvara fru Mogårds (m) i kammarens protokoll för den 22 november intagna fråga, nr 369, och anförde:

Herr talman! Fru Mogård har frågat mig när förslag rörande kulturarbetarfrågorna väntas bli framlagda.

Regeringens förslag beträffande förbättring av kulturarbetarnas villkor skall grundas på kulturrådets andra betänkande, som kommer att läggas fram under januari 1975.

I vårens kulturproposition framhöll jag att det bör bli möjligt att ta ställning till förslagen under den treårsperiod då de statliga insatserna på kulturområdet kommer att utvecklas.

Fru MOGÅRD (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Zachrisson för svaret på min enkla fråga.

Kulturrådet tillsattes år 1969. I planen för sitt utredningsarbete, som offentliggjordes i juni 1969, ansåg man att kulturskaparnas levnadsvillkor borde prioriteras före allt annat. Man hävdade: "Den långsiktiga omvandlingen av kulturpolitiken bör inte skymma det faktum att stora grupper utövande konstnärer och andra kulturarbetare alltjämt lever under mycket knappa ekonomiska betingelser. Detta är enligt kulturrådets mening ett akut problem som bör ges en tidsmässig prioritering."

Ingenting har emellertid hänt på detta område på fem år. Passiviteten har också på regeringshåll varit påfallande, man har såvitt jag vet inte heller försökt att påskynda kulturrådets arbete beträffande dessa frågor. Motioner har väckts år efter år om förbättrade och ändrade villkor för kulturskaparna. Kulturutskottet har avslagit dem och med varierande formuleringar hänvisat till att kulturrådets förslag vore att vänta inom kort tid. Så sent som i våras sade utskottet, efter en undersökning man då gjorde, att betänkandet skulle komma i september 1974. Inte heller den tiden har kunnat hållas.

Nu tycks äntligen förslagen vara på väg. Då kan man kanske också snart förvänta proposition från regeringen, där man erkänner principen att kulturskaparna i första hand skall ha ersättning för sitt arbete, inte stöd, och där man gör allvarliga ansträngningar att bereda kulturskaparna arbetstillfällen.

Om så är fallet är det mycket glädjande. Kulturskaparna, som har haft anledning att betvivla regeringens intresse för deras förhållanden, kan repa mod. Denna angelägna fråga förs närmare en lösning.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Fru Mogårds intresse i elfte timmen för kulturarbetarna behöver inte föranleda särskilt många kommentarer. Det har länge varit känt att detta betänkande från kulturrådet skulle komma. Att det inte

kom i september berodde beklagligt nog på sjukdom, sådant kan hända i mer än ett sammanhang.

Att vi i riksdagen under de år som varit haft möjlighet att på punkt efter punkt förbättra kulturarbetarnas villkor och att kulturutskottet också välvilligt biträtt regeringens förslag på åtskilliga punkter är i och för sig glädjande. Jag vill dock framhålla att jag anser det väldigt angeläget att vi snart får möjlighet till en helhetsbedömning av kulturarbetarnas villkor eftersom det fortfarande finns stora orättvisor mellan de olika grupperna. Vi håller emellertid utomordentligt nära och bra kontakt med dem och har kontinuerliga överläggningar med kulturarbetarnas organisationer i departementet i väntan på den slutgiltiga lösning, som jag hoppas skall bli följden av det betänkande som nu snart kommer.

Fru MOGÅRD (m):

Herr talman! Jag har redan sagt att jag tycker det är glädjande att det äntligen börjar bli fart på detta ärende.

Jag måste ändå bemöta statsrådet när det gäller hans påstående att mitt intresse har uppkommit i elfte timmen. Det känns litet egendomligt att höra från en f. d. utskottskamrat som väl känner till hur det förhåller sig och med vilken jag bl. a. i utskottet har haft intensiva debatter just i denna fråga.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 188 till skatteutskottet.

§ 10 Föredrogs och hänvisades motionen nr 2003 till jordbruksutskottet.

§ 11 Jämställdhet mellan män och kvinnor, m. m.

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 25 i anledning av motioner om jämställdhet mellan män och kvinnor, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:72 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari föreslagits att riksdagen hos regeringen begärde snara konkreta åtgärder som bekämpade diskriminering och säkrade väsentliga framsteg i strävandena till likställighet mellan könen samt därför uttalade

1. att allas rätt till arbete, oavsett kön, var ett förpliktande samhälls-politiskt mål,

2. att i hela utbildningsväsendet, från förskolan, alla tendenser till

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

könsrollsinriktat yrkesval aktivt måste motverkas,

3. att den offentliga sektorn förpliktades att motarbeta all könsdiskriminerande utformning av arbetsorganisation, rekrytering och lönesättning,

4. att åtgärder för utbyggd kollektiv service snabbt måste komma från utredningsstadiet till praktisk handling,

5. att frågan om en generell arbetstidsförkortning prioriterades,

6. att en undersökning rörande de hemarbetande kvinnornas situation snarast genomfördes,

1974:253 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om utarbetande av förslag till lagstiftning om minimiarbets tid om 20 timmar i veckan, utom i de fall då annan överenskommelse nåddes med den lokala fackliga organisationen,

1974:558 av herr Bohman m. fl. (m) vari hemställdes

i yrkandet 3 att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag till åtgärder för att förbättra kvinnornas ställning på arbetsmarknaden, främst inom den offentliga sektorn, i enlighet med vad i motionen anförts,

i yrkandet 4 att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag till förbättrade sociala förmåner vid deltidarbete,

1974:562 av herr Helén m. fl. (fp) vari i yrkandet 1 hemställdes att riksdagen uttalade att staten i sin egenskap av arbetsgivare borde taga initiativ till inrättande av deltidstjänster inom statliga företag och statlig förvaltning där så var möjligt,

1974:565 av fru Hörnlund m. fl. (s) (yrkandet C),

1974:1542 av fru Fredgardh m. fl. (c) vari hemställdes

i yrkandet 1 att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att försöksverksamhet med flexibel arbetstid genomfördes i den statliga förvaltningen på sätt som angetts i motionen,

i yrkandet 2 att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att den dolda arbetslösheten kartlades,

i yrkandet 4 att försöksverksamhet med deltidstjänster startades i enlighet med vad som i motionen anförts,

i yrkandet 5 att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att en parlamentarisk utredning tillsattes med uppgift att lägga fram ett program för jämlikhet mellan könen,

1974:1550 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställdes

1. att riksdagen skulle anta en lag mot könsdiskriminering i arbetslivet enligt de riktlinjer som angivits i motionen,

2. att riksdagen beslutade att gällande lagstiftning mot rasdiskriminering utvidgades till att gälla även könsdiskriminering samt

1974:1560 av fru Jonäng (c) (yrkandet 3).

Utskottet hemställde

1. beträffande utredningsverksamheten i jämställdhetsfrågor att riksdagen i anledning av motionerna 1974:558, yrkandet 3, och 1974:1542, yrkandet 5, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

2. beträffande åtgärder för likställighet mellan könen att riksdagen skulle avslå motionen 1974:72,

3. beträffande lagstiftning mot könsdiskriminering att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1550,

4. beträffande utredning om förekomsten av diskriminerande överenskommelser att motionen 1974:565, yrkandet C, inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

5. beträffande kartläggning av dold arbetslöshet att motionerna 1974:1542, yrkandet 2, och 1974:1560, yrkandet 3, inte föranledde någon riksdagens åtgärd,

6. beträffande deltidsarbete att riksdagen skulle

dels i anledning av motionerna 1974:558, yrkandet 4, 1974:562, yrkandet 1 i motsvarande del, och 1974:1542, yrkandet 4, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

dels avslå motionen 1974:253,

7. beträffande flexibel arbetstid att motionerna 1974:562, yrkandet 1 i motsvarande del, och 1974:1542, yrkandet 1, inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande utredningsverksamheten i jämställdhetsfrågor (punkt 1) av herr Fagerlund (s), fru Hörnlund (s), herr Johansson i Simrishamn (s), fru Ludvigsson (s) samt herrar Nilsson i Kalmar (s), Lorentzon (vpk) och Andréasson i Falkenberg (s) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå motionerna 1974:558, yrkandet 3, och 1974:1542, yrkandet 5,

2. beträffande åtgärder för likställighet mellan könen (punkt 2) av herr Lorentzon (vpk) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:72 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört,

3. beträffande lagstiftning mot könsdiskriminering (punkt 3) av herrar Eriksson i Arvika (fp) och Ekinge (fp) som ansett att utskottet under

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

3 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:1550 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anför,

4. beträffande deltidarbete (punkt 6) av herr Fagerlund, fru Hörnlund, herr Johansson i Simrishamn, fru Ludvigsson samt herrar Nilsson i Kalmar och Andréasson i Falkenberg (samtliga s) som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå motionerna 1974:253, 1974:558, yrkandet 4, 1974:562, yrkandet 1 i motsvarande del, och 1974:1542, yrkandet 4,

5. beträffande deltidarbete (punkt 6) av herr Lorentzon (vpk) som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen skulle

dels med bifall till motionen 1974:253 som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anför,

dels avslå motionerna 1974:558, yrkandet 4, 1974:562, yrkandet 1 i motsvarande del, och 1974:1542, yrkandet 4,

6. beträffande flexibel arbetstid (punkt 7) av herrar Eriksson i Arvika (fp), Nordgren (m) och Ekinge (fp) samt fru af Ugglas (m) som ansett att utskottet under 7 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna 1974:562, yrkandet 1 i motsvarande del, och 1974:1542, yrkandet 1, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anför.

Fru LUDVIGSSON (s):

Herr talman! Det är utan tvekan så att den fråga vi nu skall behandla under rubriken Jämställdhet mellan män och kvinnor engagerar väldigt många människor i dag, vilket inte minst den livliga pressdebatten och ämnets aktualitet i andra massmedia är ett uttryck för. De motioner som ligger till grund för dagens riksdagsbehandling är med smärre variationer de som vi haft uppe varje år under senare tid. Det är krav på utredning för att förbättra kvinnornas ställning på arbetsmarknaden, främst inom den offentliga sektorn, som det typiskt nog heter i moderatmotionen, eller krav på utredning som skall lägga fram program för jämlikhet mellan könen, som det formuleras i en motion från centern. Det handlar om lagstiftning mot könsdiskriminering, kartläggning av dold arbetslöshet, deltidarbete m. m.

Det är givetvis helt otillfredsställande att vi alltså har så olika villkor för män och kvinnor i hem och samhällsliv och inte minst på arbetslivets område. Det finns fortfarande många kvinnor som inte kunnat finna en väg ut på arbetsmarknaden trots att de inget hellre önskar. Det är ofta ont om jobb inom "kvinnoyrkena" – dvs. den ganska smala sektor av arbetsmarknaden där kvinnorna av tradition mestadels återfinns – vilket inte sällan leder till att kvinnor på vissa jobb kan utnyttjas mot

underbetalning. Att bryta arbetslivets uppdelning i manligt och kvinnligt framstår som en av de allra angelägnaste åtgärderna för att alla kvinnor skall få jobb och få det på rättvisa villkor.

Tidigare och till för inte alls så länge sedan betraktades kvinnorna som en reserv på arbetsmarknaden som kunde utnyttjas vid behov. Om det var goda tider fick de jobb på bra villkor, blev tiderna sämre gick de tillbaka till hemmen. Det framstod som naturligt att så skulle det vara. Även inom familjen har det för övrigt säkert funnits och finns kanske fortfarande på en del håll en benägenhet att se hustruns inkomst som en biinkomst, ett slags "extraknäck." Men det tycks som om denna inställning till kvinnan som rörlig arbetskraftsreserv håller på att brytas. Visserligen kan väl sägas att de goda konjunkturerna och den allmänt stora efterfrågan på arbetskraft just nu har spelat kvinnorna i händerna, men jag vågar påstå att ingen längre tar för givet att kvinnorna i ett annat sysselsättningsläge automatiskt skall lämna sina jobb.

På sitt sätt var det en glädjande erfarenhet vi gjorde under senaste konjunkturedgången att kvinnorna behöll sin andel av sysselsättningen och stod fast vid sina krav på arbete, att de fortsatte att vara arbets-sökande.

För att möta de krav och förhoppningar som nu finns hos allt fler grupper av kvinnor måste målen för sysselsättningspolitiken sättas högt. Målsättningen måste rikta sina resurser till de grupper som behöver stöd, och bland dem återfinns kvinnorna i stor utsträckning.

Det är viktigt att slå fast att alla människor har rätt till arbete, att jämställdheten måste grundläggas i arbetslivet, att ekonomiskt oberoende är en förutsättning för jämställdhet. När vi i dagens läge med rätta fortfarande talar om orättvisa för kvinnorna skall vi i alla fall ha klart för oss att det skett snabba förändringar på senare år. Kvinnorna har i en omfattning som aldrig tidigare gått ut i arbetslivet. Delvis är detta resultatet av politiska insatser som gjorts för att möta kvinnornas krav. Som exempel härpå kan nämnas särbeskattningsreformen, arbetsmarknadsutbildningen, där hälften av deltagarna är kvinnor, och utbyggnaden av samhällets barntillsyn som ökat väsentligt även om det på den punkten ännu finns åtskilligt att realisera.

Men när detta sagts, måste man också konstatera att det fortfarande finns åtskilligt att gripa sig an, både av politiska åtgärder och opinionsbildande verksamhet. Visst präglas samhället fortfarande av värderingar som i sina konsekvenser motverkar utjämningssträvandena. Arbets- och ansvarsfördelningen i hemmet är ett exempel. Kvinnor som förvärvsarbetar är ju alltid "dubbelarbetande". När hörde någon talas om dubbelarbetande män, om de inte har två förvärvsarbeten? Och visst finns ännu mycket av misstro mot kvinnors lämplighet för vissa jobb framför allt i ledande ställning.

Även om således åtskilliga på tradition grundade fördomar återstår att övervinna och även om många praktiska problem återstår att lösa finns det skäl att redovisa ytterligare en del som ändå bidragit till att föra arbetet för utjämning framåt. Tidigare i år har ju riksdagen beslutat

om åtgärder ägnade att motverka arbetsmarknadens uppdelning i manliga och kvinnliga yrken. Det gäller stöd till personer som önskar utbilda sig i ett yrke som vanligen domineras av det motsatta könet. Könsbunden kvotering av arbetstillfällen vid beviljande av lokaliseringsstöd är ett annat exempel. Nämnas bör också den speciella försöksverksamheten med att underlätta för kvinnor att komma in på typiskt manliga jobb som pågår i vissa län och från vilken en del goda resultat har kunnat redovisas.

Initiativet till de här åtgärderna har tagits av delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor, som är knuten till statsrådsberedningen och som har att skapa underlag och föreslå åtgärder för förverkligandet av regeringens politik för jämställdhet mellan män och kvinnor.

I en motion, nr 1542, av fru Fredgardh m. fl. återkommer i år yrkandet att en parlamentarisk utredning skall tillsättas för att lägga fram ett program för jämlikhet mellan könen, ett yrkande som utskottets alla borgerliga ledamöter har anslutit sig till. Vi som reserverat oss på den här punkten anser inte att en utredning är det mest angelägna just nu. Vad som skall till är konkreta åtgärder som för utvecklingen framåt inom rimlig tid, och vi menar att jämställdhetsdelegationen har de förutsättningar som krävs i ett sådant arbete. Det är egentligen rätt förvånande att man just nu, när det börjar hända saker och delegationens arbete börjar avsätta resultat, vill sätta in den här frågan i en utredning. Speciellt värdefullt anser vi det vara att delegationen så påtagligt förankrat sin verksamhet i människors vardagstillvaro. Jag syftar då på referensgruppen, bestående av kvinnor från skilda delar av landet och representerande de mest skilda yrken, som har till uppgift att vara "öga och öra åt delegationen" för att citera ett tidningsreportage, att rapportera och vara påtryckare.

En viktig del av delegationens arbete är just att påverka det fortlöpande reformarbetet inom Kungl. Maj:ts kansli. Ett par exempel på sådana initiativ som tagits har redan nämnts. För närvarande håller man på med en undersökning om deltidsarbetets villkor. På detta område finns särskilda motionsyrkanden. Herr Nilsson i Kalmar kommer senare att utveckla våra synpunkter i den frågan.

Barnomsorgen är en central fråga i de här sammanhangen. Delegationen har naturligtvis ägnat speciell uppmärksamhet åt den i avsikt att stimulera kommunerna till en angelägen utbyggnad. Försöksverksamhet med sex timmars arbetsdag finns med i planerna. Vidare pågår en utredning om lagstiftning mot könsdiskriminering.

Vi framhåller i vår reservation att delegationen har breda kontaktytor. Utöver den tidigare nämnda referensgruppen är ju också en krets av experter knuten till delegationen. Enligt reservanternas uppfattning är kravet på parlamentarisk förankring väl tillgodosett härmed, då i denna expertgrupp ingår förutom företrädare för arbetsmarknadens parter och vissa centrala ämbetsverk även ordförandena i de politiska partiernas kvinnoförbund. Samtliga dessa är ju parlamentariker. Dessa om några borde väl kunna företräda respektive partiers uppfattningar i de här frågorna. Eller har de kanske inte det förtroendet?

Vår uppfattning är att en ny utredning snarast skulle splittra det planerings- och utredningsarbete som pågår och fördröja angelägna åtgärder.

I moderatmotionen 558 finns också ett utredningsyrkande, syftande till att förbättra kvinnornas ställning på arbetsmarknaden, främst inom den offentliga sektorn. Även detta yrkande har vunnit gehör hos de övriga borgerliga ledamöterna i utskottet. Vi reserverar oss emellertid mot att det samtidigt som jämställdhetsdelegationen kom till tillsattes en särskild sakkunnig med uppdrag att utreda kvinnornas situation i den statliga förvaltningen. Förutom att kartlägga förhållandena skall den sakkunnige i de fall behov föreligger föreslå åtgärder som undanröjer orättvisor grundade på könstillhörighet.

Med anledning av att det i den aktuella motionen begärda utredningsarbetet enligt vår mening redan pågår och med hänsyn till delegationens verksamhet i övrigt kan vi inte finna skäl till att riksdagen skall bifalla yrkandet.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservationen 1 i utskottets betänkande.

I vpk-motionen 72 yrkas dels att riksdagen hos regeringen skall begära konkreta åtgärder för att nå likställighet mellan könen, dels att riksdagen skall göra ett uttalande i frågan. I sex olika punkter har detta sedan formulerats, och det spänner i stort sett över hela fältet av hithörande frågor.

Vi har vid utskottsbehandlingen inte kunnat finna annat än att praktiskt taget alla dessa punkter sammanfaller väl med den verksamhet som bedrivs i jämställdhetsdelegationen eller som på annat sätt har aktualiserats i reformarbetet. Detta borde vara uppenbart även för vpk.

Den i våras tillsatta sysselsättningsutredningen har ju som målsättning allas rätt till arbete, vilket är den första punkten i vpk:s yrkande. Att målet är svårt att nå på kort sikt trots brist på arbetskraft har vi fått erfara. Att kvinnorna är en speciellt utsatt grupp är ett faktum, och det är därför som speciella insatser prövas just för kvinnorna.

Motionen tar upp frågan om att motverka rådande könsrollsmönster redan i skolan. Till detta är att säga att inom skolöverstyrelsen pågår ett utrednings- och forskningsarbete, kallad könsrollsprojektet, med sikte på att skolan skall verka för ökad jämställdhet och att detta skall sätta sin prägel på läroplaner och läromedel.

Man kräver vidare ett uttalande om att den offentliga sektorn förpliktigas att motverka könsdiskriminering bl. a. vid rekrytering och lönesättning. Här vill jag bara hänvisa till det utredningsarbete i frågan som jag har nämnt tidigare samt till att det råder förbud mot könsdiskriminering vid tillsättande av statliga tjänster.

Den kollektiva servicen i bostadsområdena tar man upp i nästa punkt. I sitt remissvar till motionerna har jämställdhetsdelegationen framhållit, att en arbetsfördelning byggd på jämställdhet mellan män och kvinnor ställer stora krav på barnomsorg och annan service inom bostadsområdena, vilket också betonas i direktiven till delegationen. Delegationen har också tagit initiativ i barnstugefrågan genom överläggningar med

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Kommunförbundet, vilka i sin tur resulterade i att kommunerna tillskrevs om att de allvarligt borde överväga sina möjligheter att öka takten i utbyggnaden av barnstugeplatserna.

Mot detta kan alltså naturligtvis invändas att när man tagit del av planerna för den närmaste framtiden, verkar det som om kommunerna i en del fall lyssnar dåligt på Kommunförbundet. Men jag vet att denna fråga är under observation från delegationens sida och att man nogsnamt överväger vilka åtgärder som kan vara nödvändiga för att få till stånd en acceptabel utbyggnadstakt.

I följande punkt berörs prioritering av arbetstidsförkortningen. Det är också en fråga som rönt speciell uppmärksamhet genom den intensiva debatt vi har fått om sex timmars arbetsdag – en målsättning som det blivit en glädjande uppslutning omkring. Väsentligt i sammanhanget är ju att löntagarorganisationerna deklarerat att det långsiktiga målet är 30 timmars arbetsvecka, uppnådd genom förkortning av arbetsdagen, och att en särskild delegation för arbetstidsfrågor har tillsatts.

Till sist krävs i vpk-motionen undersökning av de hemarbetande kvinnornas situation. Man vill utröna behovet av information bl. a. om verksamhet utanför hemmet.

En sådan information ingår i arbetsförmedlingarnas utåtriktade arbete, och särskilda tjänstemän finns avdelade för aktiveringsuppgifter. Nämnas bör också att särskilda kurser anordnas för att ge hemarbetande kännedom om arbetsmarknaden.

Eftersom således alla de frågor som vpk-motionen berör har aktualiserats eller är föremål för åtgärder, anser inte utskottet att det finns anledning att bifalla motionsyrkandena.

Jag yrkar alltså avslag på vpk-reservationerna.

Även i år har vi haft att behandla ett förslag om lagstiftning mot könsdiskriminering. Detta framförs i en folkpartimotion. Vad som skiljer yrkandet i motionen från yrkandet i folkpartiets motion föregående år är att nu skall riksdagen utan föregående utredning anta en lag mot könsdiskriminering. Man anser att erforderlig lagtext skall utarbetas av vederbörande utskott enligt de riktlinjer som anges i motionen. Riktlinjerna bygger i huvudsak på den lagstiftning som finns i USA.

Visserligen framhåller man i motionen att en svensk lag måste anpassas till svenska förhållanden, men i stort sett menar man tydligen att det går att kopiera den amerikanska lagstiftningen på området och att detta skulle kunna ske utan föregående utredning.

Men nog finns det väl ändå vissa hakar som man måste fundera över. Hur har man exempelvis tänkt sig att vi skulle hantera de bestämmelser vi genomförde så sent som i år för att underlätta kvinnornas inträde på arbetsmarknaden? De är ju knappast könsneutrala. Får arbetsförmedlingarna ha särskilt folk som tar sig an kvinnornas problem? Skall sådana åtgärder betecknas som könsdiskriminerande? Nog finns det skäl att utreda frågan innan man går till beslut.

Jämställdhetsdelegationen har tagit upp frågan och man är i färd med

att analysera ett omfattande material som föreligger om utländsk lagstiftning på området. Man vinnlägger sig om att ta del av erfarenheterna, och man räknar med att inom kort kunna redovisa resultatet av detta kartläggningsarbete.

Utskottsmajoriteten konstaterar att det är bra att detta har kommit till stånd. Resultatet därav får väl sedan avgöra om det med hänsyn till de förhållanden som råder på den svenska arbetsmarknaden och med hänsyn till den lagstiftning som för övrigt reglerar arbetslivet i vårt land är motiverat att också införa en lag emot könsdiskriminering.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets yrkanden under punkterna 2, 3, 4 och 5.

I detta anförande instämde fru Berglund, fru Sundström, fru Johansson i Hovmantorp och fru Normark (samtliga s).

Fru AF UGGLAS (m):

Herr talman! Vi skall i dag lotta om jämställdhet. Vad lotten kanske bl. a. får avgöra är om vi kommer att få större likställighet mellan partierna i deras möjligheter att arbeta för bättre villkor för kvinnan i samhället.

Socialdemokraterna vill monopolisera jämställdhetsfrågorna. När statsministern hösten 1972 tillsatte den s. k. jämställdhetsdelegationen för att svara emot ett växande opinionskrav, valde han att ge denna en ensidig socialdemokratisk sammansättning. Redan då framfördes protester mot detta förfaringssätt bl. a. från oppositionspartiernas kvinnoorganisationer liksom från kommentatorer i pressen.

De viktiga likställighetsfrågorna är ingen exklusiv socialdemokratisk angelägenhet, hette det. Och med all rätt! Alla partier vill deltaga i detta arbete. Delegationen bör få en parlamentarisk sammansättning. Protesterna hjälpte emellertid föga och ännu i dag har delegationen en ensidig socialdemokratisk sammansättning.

Nu har herr Palme naturligtvis rätt att tillsätta vilka delegationer han vill inom sitt eget kansli. Och det är naturligtvis bra att jämställdhetsdelegationen över huvud taget kommit till. Men vad socialdemokraterna bör kritiseras för är att de vill ge denna delegation monopolställning. De vägrar att medverka till att övriga partier skall få det arbetsinstrument för jämställdhetsfrågor som de önskar, nämligen en parlamentarisk utredning.

Denna inställning från regeringens sida är varken jämlik eller demokratisk.

Socialdemokraterna hänvisar i sin reservation, liksom också fru Ludvigsson nyss, till den s. k. stora delegationen. Kvinnoförbundens ordförande utnämns i reservationen till experter i utredningsarbetet. Som jag förstått situationen är ledamöterna i den stora delegationen i praktiken endast – och i bästa fall – mottagare av information – och ibland blir de inte ens informerade. Det paket av arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

för kvinnorna, som jämställdhetsdelegationen framlade förra våren, presenterades inte för den stora delegationen och diskuterades inte där innan det nådde massmedia. Detta handlingsätt visar vilken ringa betydelse regeringen i själva verket tillmäter referensgruppen.

Nej, några aktiva deltagare i jämställdhetsdelegationens arbete har inte ledamöterna av den stora delegationen haft möjlighet vara, och något annat har väl inte heller varit att vänta.

Hur orimligt socialdemokraternas monopolkrav är framträder med särskild skärpa i regeringens behandling av det internationella kvinnoåret. Här går FN ut med en uppmaning till världens länder att uppmärksamma världskvinnöåret, att bilda nationella kommittéer med bred representation för att "granska, värdera och rekommendera åtgärder och prioriteringar för att säkerställa jämlikhet mellan män och kvinnor". Kommittéerna har föreslagits böra omfatta både män och kvinnor, både statliga och icke-statliga representanter.

Och vad gör den svenska regeringen? Jo, helt självsvådligt utnämnde regeringen den s-märkta jämställdhetsdelegationen till denna nationella kommitté. Våra grannländer i såväl öst som väst visar ett mera demokratiskt sinne. I Finland och Danmark har på sedvanligt sätt tillsatts parlamentariska kommittéer.

Herr talman! Jag vill hävda att regeringen gör kvinnosaken och jämställdhetsfrågorna en otjänst genom sitt handlingsätt. Att jämställdhetsdelegationen inte heller för det praktiska arbetet är rätt forum för att hantera FN:s kvinnoår visar den senfärdighet med vilket förberedelsearbetet för kvinnoåret kommit i gång i Sverige. Finns det exempelvis över huvud taget en budget för kvinnoåret?

På ytterligare en punkt reserverar sig socialdemokraterna mot utskotts-betänkandet och det gäller frågan om deltidarbete. Jag måste säga att jag är inte klar över socialdemokraternas inställning på denna punkt. Är man mot deltidarbete över huvud taget? Vill man inte att de sociala förmånerna skall förbättras? Vad utskottet anför är ju faktiskt:

"Det är i och för sig tillfredsställande att vissa frågor rörande deltidarbete har uppmärksammats sedan utskottet senast behandlade detta ämne. Det är emellertid angeläget att man också beaktar behovet av att möta den ökade efterfrågan som finns på deltidarbete. Inom pågående utredningar bör man initiera konkreta åtgärder för att snabbt och systematiskt kartlägga de områden där ökat deltidarbete kan komma i fråga. Därvid bör möjligheterna att ta fram fler deltidarbeten på den statliga sektorn uppmärksammas. I sammanhanget bör också prövas uppslaget att starta en försöksverksamhet som går ut på att två makar delar en befattning. Problemen med de sociala förmånerna vid deltidarbete måste lösas snabbt inom pågående utredningar. Målsättningen bör härvid vara att ett deltidarbete i princip ger motsvarande förmåner som ett heltidarbete. Detta skulle allmänt påverka deltidarbetets status och komma det att framstå som attraktivt för både kvinnor och män."

Alla vet vi att deltidarbete inte är en problemfri företeelse. Deltids-

arbete utnyttjas i alltför hög grad endast av kvinnor. Deltidsarbetande kvinnor hålls ofta kvar på arbetsuppgifter utan möjligheter till avancemang. Men vi vet också att kvinnorna efterfrågar deltidstjänster. En målsättning måste således vara, precis som det sägs i utskottsbetänkandet, att höja deltidslönsens status, att se till att deltidslöns i princip ger motsvarande förmåner som ett heltidslöns, att skaffa fram också kvalificerade deltidslöns, att få deltidstjänster och partnerarbeten att framstå som attraktiva för både kvinnor och män.

Beträffande flextiden, där folkpartiet och vi har en gemensam reservation, vill jag understryka att de försök som gjorts med flexid är så positiva att flexid nu bör kunna genomföras på bred bas. Flexiden har stor betydelse för barnfamiljerna. Flexid för yrkesarbetande föräldrar kan medföra flera timmar kortare vistelse på daghem för barnen. Även restiden kan kortas ned, då resorna till och från arbete och till och från daghem inte alltid behöver företas i rusningstid.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen 6.

Så, herr talman, kommer vi till den intressanta frågan om lagen mot könsdiskriminering. Jag tolkar utskottets skrivning på ett mer positivt sätt än folkpartiets utskottsledamöter gör i sin reservation. Utskottsmajoriteten hänvisar till att utredning av frågan pågår och att man bör avvakta resultatet av denna. Det är absolut inte – jag understryker inte – något ställningstagande mot lagen mot könsdiskriminering. Jag vill i det sammanhanget få påpeka en sak. En lag mot könsdiskriminering medför naturligtvis vissa konsekvenser också vad gäller arbetet för bättre villkor för kvinnan. Har vi en lag mot könsdiskriminering får väl inte heller s. k. positiv diskriminering förekomma. Hur går det med kvoteringsreglerna i utbildnings- och arbetsmarknadspolitik t. ex.? Blir de lagliga om vi får en lag mot könsdiskriminering?

Vi har fått en kvoteringsregel inom lokaliseringspolitiken som vållar AMS mycken huvudbry. Dispenserna har blivit många. I senaste numret av Arbetsmarknaden finns en artikel i ärendet. Rubriken lyder: Även kvinnorna tjänar på vissa dispenser från könskvotering. Det har således getts dispenser för att kvinnorna skall få uppgå till en större andel av arbetsstyrkan än de föreskrivna maximala 60 procenten. Men vad är detta annat än könsdiskriminerande dispenser till fördel för kvinnorna?

Herr talman! Jag tror att man arbetar bäst för jämställdheten mellan könen med öppna, rättvisa och demokratiska medel, och i den vapenarsenalen tycker jag inte kvoteringsregler passar särskilt bra men kanske däremot en lag mot könsdiskriminering. Jag avvaktar utredningsmaterialet med intresse.

Det är en hel mängd reformer som måste genomföras och åtgärder som måste ändras innan vi har den likställdhet mellan man och kvinna som vi alla önskar. Av speciellt intresse för oss i inrikesutskottet är kvinnans ställning på arbetsmarknaden. På detta område finns en rad aktuella reformkrav. Det betänkande vi nu behandlar berör en del av dessa. Andra är lika lön i praktiken och inte bara på papperet, en större

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

andel kvinnor i företagens och myndigheternas internutbildning, en större andel kvinnor på förtroendeposter i de fackliga organisationerna, fler beredskapsarbeten åt kvinnor, en allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring osv.

Herr talman! Arbetsmarknadsfrågorna är så viktiga för oss kvinnor att jag avslutningsvis vill få peka på ett färskt förslag från mitt partis kvinnoförbund. Det är att en delegation bestående av samtliga rikspolitiska kvinnoorganisationers ordförande bör knytas till arbetsmarknadsstyrelsen med rådgivande funktioner beträffande kvinnliga arbetsmarknadsfrågor. Det här är ett mycket angeläget förslag, och vi ser fram emot att få föra fram det till nästa års riksdag.

Till sist, herr talman, ber jag att få yrka bifall till punkterna 1–6 i utskottets hemställan samt till reservationen 6.

I detta anförande instämde herr Wennerfors (m).

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det behöver inte sägas mycket om behovet av åtgärder för bättre jämlikhet mellan kvinnor och män. Fru Ludvigsson lämnade många uppgifter som belyser situationen. Jag tror vi är överens om att kvinnorna fortfarande är diskriminerade i vårt samhälle. Vi har en arbetsmarknad som i mycket stor utsträckning är uppdelad i manliga och kvinnliga yrken, där de yrken dit kvinnorna går har sämre lön, sämre befordringsmöjligheter och sämre allmän ställning och inflytande.

Även om en hel del har gjorts – det håller jag med fru Ludvigsson om – borde vi kunna enas om att situationen är sådan att man behöver pröva alla förslag som förs fram i en positiv anda. Det går inte att avvisa en typ av åtgärder, t. ex. lagstiftning, genom att säga att vi gör så mycket annat – för barntillsyn, stöd på arbetsmarknaden osv. – att den inte behövs. Varje förslag och effekterna av det måste prövas för sig i positiv anda.

Jag skall i huvudsak uppehålla mig vid folkpartiets förslag om en lagstiftning mot könsdiskriminering. Redan 1970 framförde vi i riksdagen förslag om en sådan lagstiftning, och vi har sedan dess återkommit varje år. Jag vill inledningsvis säga att behandlingen har blivit gradvis mera positiv. Från början möttes vi av ett ointresse med starka drag av negativism. Inställningen var i stort sett att denna idé inte var någonting för Sverige. Nu säger även utskottets majoritet att det är bra att denna fråga studeras inom delegationen för jämställdhet, och det är sannerligen en utveckling i rätt riktning. Att vi i vår motion föreslagit att riksdagen nu utan mer omfattande utredning skall anta en ny lag, att utformas av utskottets kansli, får ses mot bakgrund av den otålighet vi känner. Då man fem år i följd tar upp ett så viktigt förslag motionsvägen tvingas man till slut att gripa till mer och mer drastiska yrkanden. Men det bör väl också noteras att motionsförslaget inte kan fullföljas i en reservation, utan i folkpartiets reservation föreslås att riksdagen skall begära

att till nästa år få ett förslag från regeringen om lagstiftning.

Vi hänvisar här till de amerikanska erfarenheterna, och anledningen till det är naturligtvis att det i USA har funnits lagstiftning mot könsdiskriminering i över tio år. Vi kunde också hänvisa till att man i Canada arbetar med en liknande lagstiftning och delvis har antagit sådana bestämmelser, vi kunde hänvisa till att den engelska regeringen nu har lagt fram ett lagförslag och likaså till att det har utarbetats ett sådant förslag i Norge.

Men det är klart att vill vi titta på erfarenheterna, då får vi gå till USA, för där har man mest erfarenhet. Redan 1963 infördes Equal Pay Act, alltså likalönslagen, som stadgar att för likvärdigt arbete är det förbjudet att betala män och kvinnor olika lön. Och det är inte fråga bara om identiskt lika arbete, utan om arbete som är likvärdigt med hänsyn till skicklighet, ansvar, arbetsförhållanden osv.

1964 fick man Civil Rights Act som förbjuder diskriminering vid anställning och befordran med hänsyn till i första hand ras. Det var ju som ett medel mot rasdiskriminering den här lagen antogs, men den innebar också förbud mot könsdiskriminering liksom mot diskriminering på grund av religiös uppfattning osv. Den lagen har sedan förbättrats i olika omgångar, framför allt 1972.

Dessutom finns i USA ett antal administrativa författningar, som kanske har väl så stor praktisk betydelse. I dem slås det nämligen fast att företag som arbetar på kontrakt åt den federala regeringen – och det är ungefär 250 000 företag – för det första inte får diskriminera men för det andra också positivt måste visa att de vidtar åtgärder för att åstadkomma en jämnare fördelning i sin arbetsstyrka på alla nivåer med hänsyn till ras, kön och etniskt ursprung.

De här administrativa bestämmelserna har fått en utomordentligt vidsträckt praktisk effekt, eftersom de har tvingat företagen att visa upp att de verkligen har gjort ansträngningar för att rekrytera t. ex. minoritetsgrupper eller kvinnor till alla arbetsområden, att de har varit angelägna om att se till att dessa också befordras, att de har satsat på utbildningsprogram och liknande för att åstadkomma balans i arbetsstyrkan.

Det finns en rad myndigheter som övervakar de här olika bestämmelserna. Framför allt finns Equal Employment Opportunities Commission, som är ett ämbetsverk med flera hundra anställda och med kontor över hela USA och sysslar med att utreda klagomål över diskriminering. Kommissionen får också själv ta initiativ och begära redogörelser av företagen för hur de tillämpar lagarna.

Jag vill understryka att USA är ett stort land – befolkningsmässigt 25 gånger större än Sverige. Vi behöver alltså inte befara att det krävs ett lika stort ämbetsverk hos oss.

Vilka resultat har då den här lagstiftningen åstadkommit? Jag skall bara säga ett par ord om den överenskommelse som är den hittills viktigaste milstolpen på det här området i USA. 1973 träffade man en överenskommelse med American Telephone and Telegraph Company, som

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

med sina 850 000 anställda är Amerikas största privata arbetsgivare och möjligen världens. Uppgörelsen innebar att detta företag åtog sig att betala 45 miljoner dollar första året i retroaktiva löner och lönehöjningar för diskriminerade grupper, framför allt till kvinnliga anställda. För 1974 har uppgörelsen kostat företaget 30 miljoner dollar ytterligare. Det viktigaste är att man har åtagit sig ett program för framtiden, för i första hand en femårsperiod, med konkreta målsättningar för rekrytering av kvinnliga arbetstagare och arbetstagare från minoritetsgrupperna.

American Telephone and Telegraph Company har ett särskilt kontor med ett 30-tal anställda som enbart är sysselsatta med detta program – med att se till att de 24 dotterbolagen gör positiva ansträngningar för att åstadkomma ett sådant resultat som man önskar. Man har ett kontrollsystem där man för varje månad ser efter hur man ligger till i förhållande till detta mål, som alltså först är ett femårs mål och sedan innebär delmål för varje dotterbolag för varje år. Befattningarna i företaget har delats in i 15 olika kategorier, och för varje sådan kategori har man ett mål för hur arbetsstyrkan skall vara fördelad inom varje dotterbolag. Det gäller alltså dels män och kvinnor, dels fem olika etniska grupper – svarta, människor av mexikansk härkomst osv.

Det är alltså ett utomordentligt ambitiöst program, och man kan redan efter det första året visa på mycket påtagliga förbättringar av t. ex. rekryteringen av kvinnor i arbetsledande befattningar och i utomhusarbete, monteringsarbete etc.

Liknande uppgörelser har nu träffats för stålindustrin, kanske i första hand i rasfrågan, men även beträffande rekrytering av kvinnor. Bank of America, som är den största privatägda banken, har träffat en uppgörelse som innehåller ett ambitiöst utbildningsprogram. Banken har alltså åtagit sig att utbilda och rekrytera kvinnliga anställda till ledande befattningar.

Kännetecknande för lagstiftningen är alltså att man sätter upp vissa mål med utgångspunkt från situationen på arbetsmarknaden, tillgången på utbildad arbetskraft osv. Om företaget sedan inte kan uppfylla dessa mål, måste man kunna styrka att man har gjort aktiva, medvetna ansträngningar för att få fram t. ex. kvinnlig arbetskraft.

Det är klart att det finns problem med den här lagstiftningen, och det är många som inte är nöjda. Man anser kanske att lagstiftningen behöver ytterligare skärpas och effektiviseras på vissa områden. En del av de uppgörelser som har träffats mellan myndigheterna och stora företag har, anser många, varit för billiga för företagen, därför att man har varit angelägen om att visa resultat – att alltså inte dra ut på förhandlingarna för långt.

Men det största problemet är nog att den här myndigheten – Equal Employment Opportunities Commission – har en arbetsbalans på ungefär 80 000 enskilda klagomål, som man inte har hunnit behandla. Det är således långa väntetider.

Detta är ju ett problem om man vill ha en effektiv lagstiftning. Å

andra sidan är det också ett tecken på att lagstiftningen upplevs som användbar. Det lönar sig att anmäla sina klagomål till Equal Employment Opportunities Commission. Det skulle vara möjligt att dra fram en mängd enskilda fall där människor har blivit diskriminerade och sedan fått upprättelse.

Om man håller sig till telefonområdet så gäller ett av de kända fallen en telefonist, som ville få ett bättre avlönat och friare arbete som reparatör. Hon vägrades detta men gick ändå till högsta domstolen och fick så småningom sitt jobb som reparatör, och även retroaktiv betalning enligt den högre lönesättningen från det tillfälle när hon ursprungligen sökte jobbet.

Jag har talat rätt utförligt om denna lagstiftning därför att den visar att man kan nå konkreta, praktiska resultat.

Det är naturligt att detta måste anpassas till svenska förhållanden, och det framhålls även i vår motion och i allt som vi har sagt på det här området. Det är också naturligt att man kan ha en lagstiftning på andra områden än arbetslivets – jag behöver bara nämna försäkringsområdet, där det ju fortfarande förekommer könsdiskriminering, olika bestämmelser för män och kvinnor.

Det har förvånat mig att man har varit så tveksam på socialdemokratisk sida inför våra förslag. Detta kan ju inte gärna vara något som strider mot socialdemokratisk politik eller socialdemokratisk ideologi. Ett tecken på det är ju att såväl den engelska som den norska regeringen – båda socialdemokratiska – är inställda på att införa lagstiftning av det här slaget.

Man kan väl heller inte säga att vi ligger så långt före t. ex. USA, Canada, England och Norge att vi inte behöver någon lagstiftning som skyddar mot diskriminering. Visserligen har vi ganska stort nationellt självförtroende, men hela den diskussion som vi nu för och det faktum att vi har fått delegationen för jämställdhet är ju tecken på att vi är otillfredsställda med situationen.

En annan invändning som gjorts är att arbetsmarknadens parter i första hand skall lösa dessa problem. Det är ju en tradition i Sverige, men just när det gäller skyddet för individen mot diskriminering och när det gäller att ålägga det enskilda företaget att vidta praktiska åtgärder har arbetsmarknadens parter inte så stora möjligheter. Det har ju också erfarenheten under de fem år som vi fört fram detta förslag visat.

Det blir en del krångel, säger man kanske, med en lagstiftning. Och jag tror att man kan få en del amerikanska företag att intyga det – de tycker det är besvärligt att tvingas genomföra jämlikhet. Men det är ju inte någonting som i andra sammanhang har varit ett hinder när vi har accepterat en lagstiftning som reglerar förhållandena på arbetsmarknaden och skyddar den enskilde mot åtgärder från t. ex. arbetsgivarnas sida. Vi är beredda att ta ett visst krångel, om vi anser att syftet är angeläget.

Som jag nämnde tidigare, har man också framfört argument av typen

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

att vi vidtar så många andra åtgärder. Men det är inget skäl så länge inte förslaget om lagstiftning strider mot de andra åtgärderna.

Nu kan man ifrågasätta – och det gjorde också fru Ludvigsson – om en lagstiftning skulle strida mot de positiva åtgärder som kan tänkas, t. ex. det som nu har genomförts inom lokaliseringpolitiken. Jag medger att här kan finnas ett teoretiskt problem: Får det förekomma positiv diskriminering, får man så att säga diskriminera männen för att på det sättet gynna kvinnorna? Men erfarenheterna från USA och de förhållanden som jag här nämnt visar att det går att lösa problemet. De bestämmelser som man tillämpar för de företag som arbetar åt den federala regeringen går ju just ut på att tvinga dem att aktivt söka upp den kategori som tidigare har varit diskriminerad. Jag kan inte inse, att inte vi i Sverige också skulle kunna utforma en lag som ger utrymme för sådana positiva åtgärder, samtidigt som den skyddar individen mot en diskriminering med hänsyn till kön. Om det går på andra håll bör vi kunna klara det också.

Man har ibland invänt att det är svårt att bevisa diskriminering. Jag kan hålla med om att det kan finnas fall som är oklara, men det finns också – och det är det vanliga – en mängd solklara fall av påtaglig diskriminering. Man bör inte avstå ifrån att ge ett skydd i de fallen, bara därför att det i vissa fall kan vara svårt att bedöma saken.

Slutligen sägs det ibland – det argumentet har också framförts i riksdagen – att USA skall sannerligen inte vara någon förebild för oss. Jag kanske inte behöver spilla så många ord på ett sådant tänkande. Det är klart att USA skall inte vara någon förebild för oss när man där gör misstag, när man bär sig illa åt inom utrikespolitiken osv. Men i de fall där vi kan dra nytta av erfarenheterna från USA skall vi självfallet göra det. Och jag tror att just när det gäller kvinnofrigörelsen finns det mycket att lära från USA, framför allt av den amerikanska mycket aktiva kvinnorörelsen. Jag har varit i kontakt med en hel del människor som arbetar inom den rörelsen. När man frågar dem om denna lagstiftning, är det många som vill skärpa den. Men jag har inte träffat en enda person som har tvekat inför frågorna: Behövs en sådan här lagstiftning? Är det bra att den finns? Bör den eventuellt avskaffas? Inte någon av dem som arbetar inom den amerikanska kvinnorörelsen har svävat på målet. De har svarat att lagskydd mot könsdiskriminering är värdefullt. Det är ett viktigt instrument för jämlikhet. –

Givetvis måste frågan utredas. Det är ju ett svar man får vilka förslag man än för fram här i landet. Men jag undrar om vi inte också i det fallet kan lära en del av andra länder. Visst är det bra med utredningar, så att vi vet vad vi gör. Men om det skulle visa sig att det är en del problem som uppstår vid en reform, så bör vi också ha möjligheter att justera i efterhand på grundval av erfarenheterna. Det är ju också vad vi i praktiken har gjort på många områden. Och ingen skall tro att vi i en utredning kan tänka igenom alla problem för all framtid. Den här lagen behövs. Därför yrkar vi att den skall införas under nästa år. Sedan

får vi med ledning av erfarenheterna se om det behöver göras några ändringar.

Jag är medveten om att det tar lång tid att gå igenom det internationella materialet, och därför förstår jag att det ännu inte har kommit fram någonting, i synnerhet som det har ansetts att man kan nöja sig med att avdela en enda person för uppgiften. Hur duktig den personen än är, tar det sin tid. Men om riksdagen bifaller vår reservation får väl regeringen sätta in ytterligare krafter, så att vi under 1975 kan besluta om en sådan lagstiftning, anpassad efter svenska förhållanden. Jag yrkar alltså bifall till reservationen 3.

När det sedan gäller arbetstiderna är det viktigaste reformkravet, som vi ser det, att man får en förkortning av arbetsdagen för alla, med sikte på sex timmars arbetsdag. Det har emellertid också framhållits att en sådan sänkning av arbetstiden måste genomföras i takt med resurserna. Det har sagts att det skulle ta tio år. Jag är emellertid litet tveksam när det gäller sådana tidsuppgifter. Jag tror nämligen inte att man här kan räkna alltför schablonmässigt. Det är ju allmänt känt att effektiviteten under de sista arbetstimmarerna varje dag är lägre än under dagens tidigare timmar. Jag tror därför att man kan genomföra reformen snabbare än vad en rent matematisk beräkning ger vid handen.

Men det tar givetvis ändå en viss tid, och därför är det näst viktigaste att man inför rätt till förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar, eventuellt också för andra grupper med särskilt stort behov av kortare arbetstid. Det har vi aktualiserat i motioner från folkpartiet under en följd av år. Kravet finns även upptaget i TCO:s familjepolitiska program.

Även då vi får en kortare arbetstid kommer det att finnas behov av valmöjligheter, helt enkelt därför att alla människor inte är lika. Alla vill inte ordna sitt liv på exakt samma sätt. Olika familjer kommer att ha olika önskemål. Och då är det värdefullt om det finns fler deltidsskolor – och deltidsskolorna på olika arbetsområden och på olika kvalifikationsnivåer. Annars får vi samma problem som vi har i dag, nämligen att deltidsskolorna framför allt förekommer i okvalificerade, lågt avlönade skolor, och främst för kvinnor. Vi vill ha en utjämning på det området.

Självfallet skall också de sociala förmånerna vara likvärdiga för deltidsskolorna och heltidsskolorna. Arbetet för det bör bedrivas så snabbt som möjligt.

Det har i detta sammanhang också sagts att vi bör närmare pröva systemet att två makar delar på en befattning. Det kan naturligtvis vara värdefullt. För min del tror jag dock att den idén inte kommer att få så stor praktisk betydelse. Däremot kan det ofta förekomma att andra människor vill dela en befattning. Här tror jag att det fortfarande finns en stark konservatism ute i arbetslivet. Jag hörde just i dag nämnas ett fall där två personer ville dela en befattning som ålderdomshemsföreståndare, men där kommunen i sin konservatism sade nej.

Herr talman! Jag yrkar alltså vid punkten 6, som handlar om deltidsskolorna, bifall till utskottets hemställan.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Försöken med flexibel arbetstid, som har fått ökande omfattning, har i stort sett givit ett gott resultat. I de fall där flexibel arbetstid har gått att genomföra, har fördelarna varit betydligt större än de praktiska olägenheterna. Den tankegång som framfördes av en del socialdemokrater, bl. a. inom kanslihuset, att flexibel arbetstid skulle strida mot jämlikheten därför att den inte kan genomföras för alla, har inte vunnit någon större anklang bland de anställda. Det är glädjande.

Därför föreslår vi nu att man inte tvekar längre. Utan att avvakta vidare försöksverksamhet bör flexibel arbetstid införas överallt inom den statliga verksamheten där detta är praktiskt möjligt, och där de anställda är positiva till det. Jag ber med detta att få yrka bifall till reservationen 6.

Slutligen skall jag be att få säga ett par ord om det fortsatta utredningsarbetet och delegationen för jämställdhet.

Det är givetvis riktigt, som fru Ludvigsson sade, att alla partier och även en rad organisationer är företrädde i den stora delegationen. Men det faktum att det väckts motioner om en förstärkning av det parlamentariska inslaget i den lilla gruppen, får väl ses som ett uttryck för att man vill delta mera aktivt än vad som har varit möjligt i den stora delegationen – och vad som över huvud taget är möjligt i ett så stort organ. Det går knappast att hävda, att den stora delegationen har varit en aktivt arbetande instans. Den har i huvudsak varit ett forum för diskussioner och informationer. Jag skulle tro att det närmast är ofrånkomligt med ett så stort organ.

Jag hör inte till dem som är upprörd över att regeringen vill ha en liten, väl sammansvetsad grupp av från regeringens egen synpunkt rätt-tänkande personer som rådgivare, när regeringen utformar sin politik. Det tycker jag varje regering bör ha rätt till. Men när det gäller ett mycket viktigt sakområde, där man också sysslar med långsiktiga reformförslag, är det självfallet en fördel om man kan arbeta med mera allsidiga utredningar. Det görs på andra områden. Alldeles särskilt är det en fördel att så kan ske, när man har en minoritetsregering.

Om delegationen får i uppdrag att samordna aktiviteter t. ex. inom folkrörelsesektorn, såsom skett när det gäller det internationella kvinnoåret, framstår det som alldeles särskilt tveksamt att den har en ensidig partipolitisk sammansättning. När oppositionen nu visar ett så aktivt intresse att vara med och delta i detta arbete, är det därför förvånande att inte regeringen upptar detta positivt i stället för att låsa sig i en negativ inställning. Det borde inte innebära något problem. Jag vill för min del inte göra detta till en fråga om monopoltänkande eller jämlikhet utan hoppas att regeringen, i medvetande om att den fortfarande är en minoritetsregering, kan se praktiskt på saken.

Jag skulle inte våga göra ett sådant uttalande som den föregående talaren, att vi skall lotta om detta. Erfarenheten har lärt oss att inte ta ut några lottningar i förskott. Jag tycker inte heller att vi borde behöva lotta om detta. Vi skulle uppskatta om det ansvariga statsrådet här kunde

uttala, att företrädare för oppositionen som vill vara med och delta i detta arbete på ett mera aktivt sätt, än vad som kan ske i den stora delegationen, är välkomna att göra detta. Med denna förhoppning ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Fru LUDVIGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det har här talats om FN:s kvinnoår och våra förberedelser inför det internationella kvinnoåret. Jag tycker att den stora delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor är det naturliga organet för dessa förberedelser, och jag kan fortfarande inte förstå varför man inte anser att den kan vara ett lämpligt forum. Där sitter ju ändå, som jag sade tidigare, ordförandena i samtliga partiers kvinnoförbund, som alla också är ledamöter av riksdagen. Varför skulle inte de kunna föra sina partiers talan i de här frågorna? Det är ju just de som hela tiden så påtagligt har brottats med de här frågorna och varit med om att utforma sina respektive partiers program. De om några borde vara lämpade. Jag kan inte heller förstå talet om att den stora delegationen skulle vara en passiv församling och bara vara mottagare av information. Detta kan väl möjligen – vågar man väl säga – i någon mån bero på deltagarna själva, men det borde naturligtvis finnas mycket underlag för en debatt i en sådan församling.

Fru af Ugglas säger att delegationen har en ensidig sammansättning – hon talar om monopolställning osv. och förordar en parlamentarisk utredning. Jag upprepar att vi inte tycker att en sådan utredning nu är det mest angelägna. Här måste det hända någonting, och det har för övrigt redan börjat hända saker och ting. Det finns också utredningar gjorda: vartenda politiskt parti har gjort sina utredningar, och de stora organisationerna på arbetsmarknaden har gjort sina utredningar och skrivit sina handlingsprogram i de här frågorna, så nog finns det underlag för de konkreta politiska åtgärder som krävs just nu.

Jag kan således inte förstå varför man skall sy in jämställdhetsfrågorna i en utredning; jag tror tvärtom att det vore ett sätt att stoppa utvecklingen och fördröja angelägna åtgärder i sakfrågorna.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att den stora delegationen är ett lämpligt forum för att diskutera förberedelserna för det internationella kvinnoåret. Så har också skett. Men när man skall arbeta mera aktivt med speciella åtgärder behövs det ett mindre organ. Jag vill inte utesluta att man kommer att få ett sådant mindre organ, där de organisationer som är intresserade kan vara företrädare på ett eller annat sätt.

Jag förde en diskussion här för några veckor sedan med statsrådet Sigurdson, där jag försökte få ett löfte av henne om att detta arbete skulle bedrivas så att man undviker enpartiprägel. Jag fick inga garantier för det då, men jag hyser fortfarande förhoppningen att man skall ta till vara önskemålen om att ge aktiviteterna inom FN:s internationella

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

kvinnor en allsidig prägel och visa att vi inom alla riktningar i Sverige vill understödja FN:s arbete på den punkten.

Det förslag vi diskuterar är inte något uttryck för – det tror jag att fru Ludvigsson måste erkänna – någon misstro mot de personer som inom den stora delegationen företräder oppositionspartierna. Fru Ludvigsson frågade ju, om de inte anses representativa. På det vill jag svara, att det är de själva som har fört fram förslaget. Fru Fredgardh, som är ledamot av delegationen, har motionerat i ärendet. Det kan alltså inte vara något uttryck för misstro mot henne, utan är i stället ett uttryck för att man känner, att man inte kan göra en tillräckligt aktiv insats i den delegationen, som håller ett fåtal sammanträden per år osv. Det är väl inte konstigt att ett organ med 20–25 människor inte kan vara en bra arbetande utredning. Det vet var och en som har någon erfarenhet av politiskt arbete.

Frågan är fortfarande: Varför kan ni inte på socialdemokratiskt håll ta upp det här intresset på ett positivt sätt? Ni borde tycka att det är bra att oppositionen vill vara med om att utarbeta reformerna, och försöka ta vara på den vilja till aktivitet som har kommit till uttryck genom motionerna, i stället för att bara säga: Här skall vi ha en grupp, som skall vara till bara för oss; där får ingen annan komma in! – Det verkar litet barnsligt, om uttrycket ursäktas.

Fru AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Romanus vill inte att vi skall tala om monopolställning och en ojämlik behandling. Han väljer den litet mjukare folkpartistiska linjen. Och gärna för mig – jag tycker precis som han att det viktigaste är att socialdemokraterna är beredda att ta upp detta intresse positivt.

Ända sedan 1971 års riksdag har oppositionen ställt krav på en parlamentarisk utredning. Oppositionspartiernas kvinnoorganisationer vill få en möjlighet att aktivt delta i arbetet för jämställdhet. Jag kan inte fatta att de socialdemokratiska kvinnorna inte tar emot detta på ett öppet och positivt sätt.

Beträffande FN:s internationella kvinnoår har jag förstått saken så att det är den lilla delegationen, den s. k. jämställdhetsdelegationen, som har fått i uppdrag att arbeta med frågan och inte referensgruppen. Vi menar att det behövs en nationell kommitté för att arbeta med FN:s internationella kvinnoår.

Fru LUDVIGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! I så fall har fru af Ugglas och jag fått olika uppgifter. Jag har fått den upplysningen att det är den stora delegationen som skall arbeta med förberedelserna för det internationella kvinnoåret.

Herr Romanus påstår att man inte kan arbeta med jämställdhetsfrågan i en delegation som omfattar 24 människor. Men om man vill arbeta mer intensivt med speciella frågor brukar man avdela några människor

som har de frågorna som sitt intresseområde för att arbeta särskilt med dem. Jag kan inte inse att inte den här delegationen kan arbeta på samma sätt.

Jag kan inte heller förstå att man säger att man inte får vara med. De politiska partierna har ju alla sina kvinnoförbundsordförande med. Att man då kan känna sig utestängd framstår för mig som ett mysterium.

Sedan glömde jag att säga en sak till herr Romanus i mitt första svar. Det gäller lagstiftningen mot könsdiskriminering. Jag reagerar när han säger att förslaget i år har framförts av ren otålighet. Jag tycker nog att det är ett vårdslöst sätt att handskas med så seriösa ting, att man yrkar på en lagstiftning av ren otålighet. Det brukar inte gå till på det sättet, utan man brukar följa de regler som finns för arbete av det här slaget.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om ett oppositionsparti i fem år motionerar utan att få något större gensvar i en fråga som man tycker är oerhört angelägen – där man vill skydda individen mot diskriminering – måste man fundera ut hur man skall få sina krav tillgodosedda. Eftersom vi tillhör riksdagen är det naturligt att vi föreslår att riksdagen utformar en sådan lagstiftning, när inte regeringen vill göra det. Det är inte ett uttryck för vårdslöshet, det är bara att utnyttja de vägar som finns för ett politiskt parti.

Fru Ludvigsson har nog fått fel information, om hon inte har fått klart för sig att regeringen har uppdragit åt delegationen för jämställdhet att handlägga frågor i samband med FN:s internationella kvinnoår. Jag har handlingar som visar det, om fru Ludvigsson inte tror det. Delegationen för jämställdhet är just den lilla delegationen. Nu har man spelat över bollen till den stora delegationen, och den kommer eventuellt – om jag får tolka fru Ludvigssons ord så – att avdela några särskilt intresserade personer till att syssla med dessa frågor. Det tycker jag är en utveckling i rätt riktning, så jag har inget behov av att bråka om den saken.

Men ursprungligen var det alltså ett uppdrag till delegationen för jämställdhet. Av någon anledning kallar man den lilla delegationen för delegation, i stället för att kalla den stora delegationen för delegation, vilket vore det naturliga om man ville visa att alla skall vara med.

Anledningen till att jag uttryckte mig på ett något annat sätt än fru af Ugglas var, att det fanns en tendens i hennes anförande att göra frågan om sammansättningen av regeringens delegation för jämställdhet mellan män och kvinnor till en huvudfråga i diskussionen. Det tycker jag inte att den är. Som jag tidigare sagt, anser jag att regeringen borde ta upp det här förslaget positivt och säga, att om det finns ett intresse av att vara mer aktiv än man kan vara i den stora delegationen, så bör vi ta vara på det. Men det är ju ändå inte så, att oppositionen nu saknar möjlighet att arbeta med frågorna om jämställdhet mellan män och kvinnor – så handfallna är vi lyckligtvis inte.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Fru AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Romanus har redan beriktigat vad fru Ludvigsson sade om de olika delegationerna – delegationsförvirringen börjar bli stor här i kammaren.

Fru Ludvigsson använde faktiskt uttrycket *referensgrupp* i sitt huvudanförande – den stora delegationen skulle vara en referensgrupp. Oppositionens kvinnor nöjer sig inte med att vara referenser i dessa frågor. Vårt år efter år återkommande krav på en parlamentarisk medverkan visar att vi vill vara mer aktiva. Jag tycker att detta är snålt av socialdemokraterna och ett försök att monopolisera jämställdhetsfrågorna. Det kan inte karakteriseras på något annat sätt.

Herr talmannen anmälde att fru Ludvigsson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Kvinnorna utgör flertalet av låginkomsttagarna i landet. Kvinnorna har i stort sett en egen arbetsmarknad, arbeten med låg lön som kräver kortvarig eller ingen yrkesutbildning och som oftast inte ger någon möjlighet att avancera. Kvinnorna tvingas ofta, bl. a. på grund av brister i samhällets barntillsyn och kollektivservice, att acceptera deltidarbete. Kvinnorna utgör stor andel av de registrerade arbetslösa, och dessutom finns det en stor dold arbetslöshet bland kvinnorna.

Kvinnorna är kraftigt underrepresenterade i alla beslutande församlingar: i regering och riksdag, i kommunala och fackliga styrelser.

Detta är, trots de odiskutabla förändringar som fru Ludvigsson redovisat, alltför många av de viktigaste dragen i kvinnornas situation i dagens svenska samhälle.

Förklaringen till den situationen är den kapitalistiska ekonomin, de dominerande borgerliga värderingarna och frånvaron av en samhällelig offensiv mot de konservativa mönstren och livsformerna.

I debatten om könsrollerna – de roller som kvinnor och män spelar i förhållande till varandra och till samhället – har inte kopplingen till samhällssystemet alltid uppmärksamats tillräckligt. Därför har debatten ofta blivit alltför abstrakt. Och det kan vara förklarligt!

Förhållandet mellan män och kvinnor i vårt samhälle är i stora stycken komplicerat, bl. a. på grund av att vi lever i en brytningstid. Det gamla samhällets roller är i det närmaste utspelade. Behovet av ett nytt samhällssystem och av nya mänskliga relationer växer sig allt starkare.

Svårigheterna på vägen till frigörelsen har inom vissa kvinnogrupper enbart skyllts på männen. Man har då inte uppfattat att också männen lever under samma samhällssystem, att också de drabbas av de förhållanden som nödvändiggör kvinnornas frigörelsekamp.

Det kapitalistiska samhället skapar arbetslöshet även för männen. Men kvinnorna drabbas särskilt hårt. Enligt den förhärskande ideologin värderas inte kvinnornas arbete på samma sätt som männens. I familjerna

ses hustruns lön möjligen såsom ett komplement men det är ändå han som anses ha huvudansvaret för familjens försörjning. Att kvinnan går ut i jobb tas därför ofta såsom ett tecken på att familjens ekonomi är dålig, och ofta är det naturligtvis så. Men när detta betraktas som det avgörande skälet, blir det också lättare att använda kvinnorna såsom arbetskraftsreserv.

Fru Ludvigsson tycks hysa förhoppningen att detta är ett förhållande, som numera kan hänföras till historien. Det kapitalistiska samhällets sätt att fungera ger, som jag ser det, inte fog för den förhoppningen.

I vissa konjunkturlägen bedrivs kampanjer för att få ut kvinnor i arbetslivet. Men när det sedan kärvar till sig på arbetsmarknaden, är det kvinnorna som först drabbas. Ideologiskt stöttas återförvisningen av kvinnorna till kök och tvättstugor med fagert tal om modersrollen och av attacker mot den kollektiva barntillsynen.

Att gifta kvinnor ställs utan arbete skapar inte samma oro i samhället som när arbetslösheten drabbar män. Kvinnorna återgår till arbetet i hemmen och märks därför inte. Däremot inser vem som helst det orimliga exempelvis i perioder, när arbetslösheten är stor bland byggnadsarbetare, samtidigt som det finns behov av att bygga bl. a. serviceinrättningar. Detta sätt att se på saken ligger naturligtvis i botten, när det allttjämt i politiska sammanhang ses mellan fingrarna med kvinnornas låglöneproblem och när satsningarna på kollektiv barntillsyn fortfarande blir halvhjärtade. Det kapitalistiska systemet skapar stora inkomstskillnader, vilket leder till att mångas arbetskraft blir underbetald. Det finns lågavlönade både bland män och bland kvinnor, men kvinnorna är genomsnittligt de sämst betalda.

Den senaste veckans aktivitet bland städerskor i olika delar av landet ger en antydning om att det tvärtemot vad som brukar sägas är just kvinnokönet som värderas lågt – inte det arbete som kvinnorna utför. Städningen uppskattas – ingen arbetsplats eller verksamhet över huvud taget kan hållas i gång om inte någon städar. Men de som utför arbetet, dvs. kvinnorna, får dåligt betalt. I dagens morgoneko formulerade en städerska från Malmberget precis vad det handlar om. Hon sade: "Det är tur att man är gift. Min lön skulle jag inte klara mig på." Där ligger en stor bit av sanningen. Arbetsköparna kan utnyttja det förhållandet att kvinnornas inkomster bara ses som ett tillskott till familjens ekonomi.

Mer eller mindre yrvaket har det under de senaste åren konstaterats att kvinnorna är på marsch ut på arbetsmarknaden. En granskning av situationen i siffror enbart i mitt hemlän visar att det faktiskt förhåller sig på det sättet. Åtminstone ger allt fler kvinnor uttryck för att de vill ha ett förvärvsarbete. Hälften av de nu registrerade arbetslösa i Norrbotten är sålunda kvinnor. Detta skall jämföras med att kvinnorna endast utgjorde knappt 15 procent i 1964 års redovisning av arbetslösheten i Norrbotten. Av det ökade antalet arbetslösa sedan dess svarar kvinnorna för över 90 procent. Dessutom vet man att åtskilliga kvinnor i Norrbottens kommunerna aldrig har anmält sig till arbetsförmedlingen i vetskap om

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

att det ändå inte finns något jobb att få.

Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor framhåller i sitt remissyttrande över de motioner som nu behandlas, att arbetsförmedlingarna uppmanats att stimulera företagen att anställa kvinnor. Och visst kan man förmärka en ljusning i det avseendet. Två av Norrbottens stora på arbetsmarknaden – LKAB och NJA – börjar numera att bli alternativ även för kvinnliga arbetssökande. Men detta aktualiserar de andra sidorna av kvinnornas svårigheter att göra sig gällande på arbetsmarknaden, nämligen frågan om barntillsyn och kollektiv service.

På arbetsplatser av det slag som jag nämnt förekommer skiftarbete. Kvinnor som har barn riskerar också här en särbehandling i arbetslivet. Det finns, som alla vet, fortfarande stora brister i barntillsynen på s. k. normala arbetstider, ett förhållande som för övrigt påtalades senast i gårdagens debatt om förskolan. Ännu större är svårigheterna att få en tillfredsställande lösning av barntillsynen när arbetstiden är förlagd till kvällar och nätter.

Utskottet redovisar i betänkandet att utbyggnaden av barnomsorgen hör till det som prioriteras. I de sammanhangen måste också diskuteras olika möjligheter att tillfredsställande ordna barntillsynen för skiftarbete, så att kvinnor inte av det skälet skall behöva avstå från arbete på samma villkor som männen.

För skiftarbetare – kvinnor såväl som män – är dessutom frågan om kortare arbetstid särskilt angelägen. En sådan förkortning måste genomföras snabbare för dessa grupper, men över huvud taget är frågan om en generell arbetstidsförkortning av det slaget att den måste nämnas i en diskussion kring problemen med jämställdhet mellan könen. En kortare arbetsdag skulle ge män och kvinnor möjlighet att gemensamt ta del av hemarbetet och barnens fostran. Därigenom skulle problemen med kvinnors dubbelarbete minska. En sex timmars arbetsdag skulle dessutom innebära att uppdelningen i hel- och deltidsarbeten skulle få minskad betydelse. Även det är av vikt för kvinnans ekonomiska frigörelse och jämställdhet på arbetsmarknaden. Därför är det vår uppfattning att en sådan arbetstidsförkortning måste bli generell.

I en debatt om jämställdhet mellan könen kan det vara befogat att notera att frågan gäller både mäns och kvinnors roller och att inriktningen måste vara att bådas roller förändras och blir alltmer lika. I den debatten har det förekommit en del vildvuxna inslag. I litteraturen om kvinnornas ställning kan man hitta sådana exempel. En fransk sociolog, Evelyn Sullerot, spekulerar i en situation då kvinnorna kan avbryta havandeskap efter några veckor och fostret därefter får utvecklas i kuvös. Men kvinnans frigörelse handlar inte om befrielse från biologin, att kvinnor skulle upphöra att vara kvinnor och upphöra att föda barn. Det är att vilseleda kampen för kvinnans frigörelse. Det är inte den biologiska rollen som skall ändras. Det är den sociala rollen, kvinnornas samhälleliga villkor, som måste i grunden förändras.

Arbetsköparnas makt över ekonomin, deras strävan efter billig arbets-

kraft och en lättystad arbetskraftsreserv gör att kvinnorna utsätts för en starkare exploatering och leder till att mäktiga penningintressen satsar stora summor på att den underdåniga kvinnorollen hålls vid liv.

Mot den bakgrunden är det uppenbart att de av utskottsmajoriteten redovisade initiativen inte är tillräckliga. Fru Ludvigsson tyckte att det borde vara "uppenbart även för vpk" att det pågår arbete på detta område. Jodå, det har vi klart för oss. Vi är också klara över att en socialistisk planekonomi är nödvändig för kvinnans verkliga frigörelse. Men redan här och nu är det nödvändigt med en konsekvent offensiv mot den långa rad av orättvisor som fortfarande hindrar jämställdhet. Därför menar vi att det behövs konkreta åtgärder. Det utredningsarbete som pågår måste påskyndas och på sådana områden som exempelvis den kollektiva servicen är det möjligt att utan vidare utredningsarbete vidta verkningfulla åtgärder. Likaså borde riksdagen utan fler hänvisningar till pågående utredningar ha kunnat uttala att målsättningen för den fortsatta verksamheten i jämställdhetsfrågorna skall vara rätten till arbete för alla. Detta är dock den springande punkten i alla strävanden för kvinnans frigörelse – ekonomiskt och socialt.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 2 av herr Lorentzon.

Utredningar finns det alltså nog av. För oss står valet därför mellan ytterligare en sådan och åtminstone möjlighet till snabbare konkreta åtgärder. I det valet har vår representant i inrikesutskottet funnit det riktigare att stödja den skrivning som återfinns i reservationen 1.

Jag ber också att få yrka bifall till den.

När det gäller frågan om lagstiftning mot könsdiskriminering har vår grupp vid behandlingen av folkpartimotionen och den reservation som finns i frågan funnit en hel del att ta fasta på. Men då vi anser det angeläget att ytterligare pröva konsekvenserna av sådan lagstiftning kommer vi att vid dagens omröstning avstå från att rösta på den punkten.

Herr talman! Jag ber ytterligare en gång att få yrka bifall till reservationen 2 av herr Lorentzon.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru FREDGARDH (c):

Herr talman! Låt mig först rikta ett tack till utskottsmajoriteten för den välvilliga behandling som getts ett av huvudkraven i motionen 1542, nämligen det som gäller tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att lägga fram program för jämlikhet mellan könen. Utskottsmajoriteten understryker att utredningsarbetet i jämställdhetsfrågor har stort allmänpolitiskt intresse och är av betydelse för snart sagt hela samhällslivet. Mot denna bakgrund menar utskottet att det är angeläget att utredningsarbetet utföres under parlamentarisk medverkan. En sådan ordning står också i överensstämmelse med traditionen i svensk politik.

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Med anknytning till detta sistnämnda vill jag framhålla att här verkligen finns en tradition inom svensk politik. Det mera medvetna arbetet på att utjämna könsskillnader och åstadkomma likställighet mellan män och kvinnor har pågått i drygt hundra år i vårt land. Redan tidigt visade detta arbete en tendens att spränga befintliga partigränser och gå ut över dåvarande klassgrupperingar. Kvinnorörelsen, som blev den godtagna benämningen på samlade strävanden från enskilda och organisationer att göra män och kvinnor till jämställda medborgare, fick anhängare bland både kvinnor och män och från vitt skilda läger i samhället. Detta kan också spåras vid riksdagsbehandlingen av de många lagfrågor under 1800-talets senare hälft vilka betecknar olika trappsteg på vägen till medborgarskap och människovärde för kvinnorna.

I dag är vi långt borta från dessa för oss ofta kufiska diskussioner, som dock var nödvändiga för att radera de murar som omgärdade kvinnorna. I dag har kvinnorna i vårt land fulla medborgerliga rättigheter. Vad det nu gäller är dels att trygga kvinnornas ställning i förvärvslivet, dels att effektivt angripa kvardröjande attityder gentemot kvinnor och män och deras traditionellt påtvungna roller i samhället, attityder som hör hemma i det samhälle som jag nyss erinrade om men som icke har någon relevans för nutida förhållanden. Ändå har de visat sig seglivade ungefär som katten med sina påstådda nio liv. Motar man bort dem på ett håll, dyker de upp på ett annat. Vi är alla medskyldiga i detta rollspel, ofta med en aningslöshet som är både förvånande och skrämmande.

Inom mitt förbund, Centerns kvinnoförbund, har vi försökt att göra vad på oss ankommer för att komma bort från dessa roller. Vi driver i år en kampanj, Delat ansvar i hemmet, där vi vill rikta uppmärksamheten på att just hemmen i dag är den kanske mest odemokratiska arbetsplatsen och den plats där den traditionella rollfördelningen förekommer mest renodlad.

I reservationen 1 menar reservanterna att båda dessa krav – den breda förankringen och den parlamentariska medverkan – tillgodoses genom den redan befintliga delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor och genom den till denna delegation knutna s. k. stora delegationen, där bl. a. de politiska partiernas kvinnoförbund är företrädade. Reservanterna talar om splittring av arbetet och försämrade möjligheter att lösa sakfrågorna och yrkar utifrån detta avslag på bl. a. yrkandet i motionen 1542.

Jag kan inte instämma i denna uppfattning, och redan från delegationens tillkomst har vi i Centerns kvinnoförbund vänt oss mot att detta för hela folket viktiga jämställdhetsarbete inte har fått parlamentariska arbetsformer. Jämställdhetsdelegationen arbetar direkt under statsministerns i regeringens kansli. Dess sammansättning är icke parlamentarisk. Kravet på insyn och möjlighet att på ett tidigt stadium påverka besluten är icke tillfredsställande tillgodosett.

Jämställdhetsdelegationen – den lilla delegationen – är i förhållande

till den s. k. stora delegationen ett helt självständigt organ. Stora delegationen, där det parlamentariska inslaget finns, är av rådgivande karaktär. De egentliga besluten har vi i den stora delegationen mycket små möjligheter, om ens några alls, att påverka. Vanligen är åtgärderna redan beslutade när de presenteras i stora delegationen, där vi närmast har att dela med oss av de erfarenheter vi har av förhållandena ute på det praktiska fältet. Detta är inget tillfredsställande sakernas tillstånd när det gäller det fortsatta jämställdhetsarbetet. Stora delegationens sammanträden är också alltför få för att ge önskvärd kontinuerlig kontakt med arbetet. Inte minst har man erfarit detta inför det kommande internationella kvinnoåret, där förberedelserna för Sveriges del lagts på jämställdhetsdelegationen. Det påtalades t. ex. i den stora delegationen att Sverige var sent ute med att vidta dessa förberedelser för det internationella kvinnoåret, men vi fick som svar att eftersom man var sent ute internationellt blev också förberedelserna försenade i Sverige. Ändå har man sedan länge vetat att det internationella kvinnoåret skulle komma, och om god vilja hade funnits, kunde man på ett tidigare stadium ha tagit upp denna fråga.

Jag skulle kanske också säga några få ord till fru Ludvigsson, som ifrågasatte om vi som representerar de politiska kvinnoförbunden också har dessa partiets förtroende. Det har vi verkligen. Vi har deras fulla förtroende, men vi kan icke arbeta effektivt och under fullt ansvar med de arbetsformer som den stora delegationen har i dag.

Låt mig också erinra om att en parlamentarisk utformning av jämställdhetsarbetet vore helt i överensstämmelse med den nya grundlag som riksdagen antog under våren och som träder i kraft vid nyår. Det heter där i 1 kap. 1 § att all makt utgår från folket och att riksdagen är folkets främsta företrädare. I 2 kap. slås fast att samhället skall verka för rättvisa och jämlikhet mellan medborgarna. Jämställdhetsarbetet har alltså en rent grundlagsmässig anknytning, och det vore fullt i överensstämmelse med denna nya grundlagsanda att det sker i parlamentariska former.

I fortsättningen diskuterar utskottet olika vägar att tillgodose kravet på parlamentarisk medverkan. Detta kan, menar man, ske t. ex. genom att jämställdhetsdelegationen förstärks med ledamöter från de politiska partierna. Om detta befinner sig mindre lämpligt, bör en parlamentarisk kommitté kunna tillsättas och överta mera långsiktiga projekt och förslag av principiellt intresse, medan själva delegationen fortsätter att påverka utvecklingen i dagsaktuella frågor. Den sistnämnda vägen förefaller mig vara den mest lämpliga.

Jag ber alltså, herr talman, att här få yrka bifall till inrikesutskottets hemställan under punkten 1, beträffande utredningsverksamheten i jämställdhetsfrågor.

Utskottet har också välvilligt behandlat det förslag till försöksverksamhet med deltidstjänster som jag ställer i min motion. Förslaget gäller att när så är möjligt låta två makar dela en befattning. Försök av detta

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

slag pågår sedan en tid i Norge, och hittills gjorda erfarenheter har varit enbart positiva och manat till att gå vidare.

Herr Romanus menade i ett inlägg nyss att detta knappast skulle kunna få så stor omfattning. Jag vill i stället säga att det kan komma att få en viss praktisk betydelse. I Norge har man t. ex. konstaterat att det är en form som unga föräldrar som inte är färdiga med sin utbildning anser vara lämplig för dem fram till dess att utbildningen är helt slutförd. Det viktigaste är emellertid på denna punkt att vi inte fastnar i en trång inriktning utan att vi prövar många vägar för att finna riktiga lösningar.

Frågor rörande deltidssarbetet har länge varit eftersatta både när det gäller arbetsförhållanden och när det gäller anställningstrygghet. Man kan uppriktigt beklaga detta eftersom deltidssarbetet berör ett stort antal kvinnor. Mer än en tredjedel av kvinnorna bland arbetskraften eller 20 procent av alla kvinnor i åldrarna 16–74 år utgjorde deltidssarbetskraft 1973. Knappast någonting talar för att andelen väsentligen ändrats sedan dess.

Det är därför nödvändigt att man går vidare och prövar olika möjligheter, inte minst för att komma ifrån det otillfredsställande förhållandet att deltidssarbete i dag fått en viss sekunda karaktär och närmast blivit ett slags nödfallsutväg för kvinnor att hjälpligt klara både familj och yrkesarbete. Deltidssarbete, riktigt använt och värdesatt av samhället, är en tillgång att ta till vara för både män och kvinnor, inte minst under de år när de har barn som tar i anspråk deras tid och krafter. Vi bör alltså framdeles inrikta oss på deltidssarbetet som en med heltidssarbetet jämställd anställningsform.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan under punkten 6.

Jag yrkar, herr talman, bifall även till övriga punkter i utskottets hemställan.

Låt mig till sist säga att vi i vårt land inför det kommande internationella kvinnoåret kan konstatera att vi, när det gäller jämställdheten mellan män och kvinnor, på väsentliga punkter nått principiellt riktiga lösningar, inte minst i fråga om kvinnans rättsliga ställning. Vad det nu gäller är att gå vidare och se till att praxis kommer i överensstämmelse med lagarna. Där, herr talman, menar jag att en parlamentarisk förankring av jämställdhetssträvandena är riktig och nödvändig.

I detta anförande instämde fru Olsson i Helsingborg (c).

Fru LUDVIGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle till stora delar vilja instämma i vad fru Marklund har sagt – mycket av det är sådant som man gott kan skriva under.

Men hon kanske inte riktigt gjorde mig rättvisa med påståendet att jag tycktes mena att synen på kvinnorna som arbetskraftsreserv hör historien till; jag skulle alltså ha sagt detta i mitt anförande. Vad jag menade – och jag hoppas att jag också sade det – var att den inställningen att

kvinnorna skulle vara en rörlig reserv på arbetsmarknaden är ett mönster som håller på att brytas. Det är obestridligt, fru Marklund, att så är fallet. Vi kan ändå med siffror bevisa att under den senaste lågkonjunkturen behöll kvinnorna sin andel i sysselsättningen. De fortsatte att arbeta, de återvände inte – som fru Marklund så bestämt påstod – till sina hem och sina tvättstugor. Jag tror inte heller att man numera väntar sig att kvinnorna skall bete sig på det viset.

Fru Marklund tog också upp låglöneproblemet med utgångspunkt i aktuella händelser. Visst är kvinnornas situation i arbetslivet till mycket stor del förknippad med just låglöneproblematiken – det tror jag vi har sagt många gånger i de här debatterna – men det går inte heller att bestrida att de senaste årens satsningar på låglönegrupperna har betytt ganska mycket för kvinnornas lönesättning. Det är ju i stor utsträckning just de som återfinns längst ner på löneskalan.

I riksdagen brukar vi inte göra uttalanden i lönefrågor eller över huvud taget i sådana frågor som arbetsmarknadens parter förhandlar om, men vi kan ändå med tillfredsställelse notera att löntagarorganisationerna med stor majoritet har uttalat sig för att fortsätta satsningen på den solidariska lönepolitiken. Det kommer givetvis att betyda löneflytt även för kvinnorna och förbättra deras situation.

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Jag avser att i mitt anförande ta upp frågor som berör deltid och flexibel arbetstid och som har behandlats i utskottets betänkande med anledning av ett antal motioner.

Gemensamt för flera motioner är att de syftar till att få fram en ökning av möjligheterna till deltid. Detta skall gälla speciellt det statliga området, har det sagts. Nu kan man fråga sig: Varför just det statliga området? Man kan väl i så fall tänka sig hela arbetsmarknaden, tycker jag. Vidare önskas en förbättring av de sociala förmånerna vid deltid, varvid deltidsarbetet skall värderas högre.

Frågorna om deltidsarbetet kartläggs av jämställdhetsdelegationen. En rapport väntas under första halvåret 1975. Utredningen om den statligt lönereglerade sektorn behandlar också deltidsarbetet, och det kommer även att behandlas av sysselsättningsutredningen. Samma sak gäller arbetstidsdelegationen.

Det är alltså ett stort antal utredningar som pågår i dessa spörsmål, och man kan fråga sig varför det är nödvändigt att hasta. Jag tyckte att herr Romanus sade några kloka ord när han framhöll att det är förståndigt att utreda, så att man vet vilken grund man står på och vad man fattar för beslut. Vi tycker nog att det inte finns någon anledning att hasta vidare här, speciellt som man kanske kan ifrågasätta åtminstone några av de uppgifter som har lämnats i reservationer och motioner men också delvis i utskottsbetänkandet.

När det gäller det avsnitt som lästes upp här av fru af Ugglas om deltidsarbetet måste jag säga att jag tycker att utskottet avslutar den

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

delen med att göra en minst sagt kryptisk skrivning som man vill ge Kungl. Maj:t till känna.

Bl. a. sägs det att man skall möta den ökade efterfrågan på deltidarbete. I utskottsarbetet har vi inte haft några uppgifter om detta, men fru af Ugglas sade i sitt anförande att man visste att det är många som söker deltid. Jag skulle gärna vilja fråga utskottsmajoriteten – och det är kanske fru af Ugglas som svarar för den: Kan vi få de här uppgifterna om hur det ser ut på detta område? Jag har vissa uppgifter som i stället pekar åt andra hållet. Skulle det vara så att mina siffror är riktiga, så är det ju en rätt underlig hemställan som utskottet gör till regeringen. Jag tror att det av den anledningen är skäl i att avvakta och se.

Vidare vill man ha försöksverksamhet med en ordning som innebär att två makar skall få dela på en befattning. Jag tror i likhet med herr Romanus att det är en mycket liten procent av arbetstagarna här i landet som har ett yrke och en utbildning som gör att det skulle passa att ha denna kombination. Det skulle ju annars kunna uppstå de mest horribla situationer, om man skulle genomföra denna ordning. Vi har exempelvis i vårt utskott en ledamot som är barnmorska. Hon är gift med en snickare. Jag vet inte hur det här skulle kunna kombineras. Den enda likhet som jag vet finns är att båda möjligen använder tång någon gång. Men jag är inte övertygad om att blivande mödrar skulle vara förtjusta i att en snickare använde barnmorsketingen.

För övrigt kan man fråga: Vad är det för jämlikhet som det här skulle innebära? Det är ju bara några få som skulle kunna utnyttja denna möjlighet – flertalet skulle aldrig kunna få nytta av den. Därför kan jag inte se att det finns något skäl till att genomföra en sådan här försöksverksamhet, och jag tycker att det är en underlig hemställan till regeringen att försöksverksamhet av detta slag skulle startas.

Vi skall komma ihåg att systemet med deltid är ingalunda problemfritt, och det ur många synpunkter. Jag hävdar att vi inte skall driva det här så långt att vi hamnar i den situationen att de som söker heltid kanske tvingas ta deltid för att över huvud taget få sysselsättning.

I reservationen 4 uttalar vi att man bör avvakta att det pågående utredningsarbetet slutförs och att man sedan på basis av det arbetet skall utforma förslag som vi kan lägga till grund för besluten. Jag tror att det hade varit klokt om också utskottsmajoriteten gått på denna linje.

De sociala förmånerna vid deltidarbete är naturligtvis en viktig fråga. Men vi hänvisar här till LO-SAF-överenskommelsen som ju nu skall följas upp på förbunds nivå. Detta kommer säkerligen arbetsmarknadens parter att klara utan någon som helst inblandning från riksdagens sida.

Vad gäller flexibel arbetstid har motionskrav framförts att pågående försöksverksamhet skall utökas. Som påvisas i utskottsbetänkandet har en sådan vidgning också skett – även till landsorten, som det framförts krav på.

Men inte heller flextiden är problemfri. Jag tror att varken motionärerna eller de som avgivit reservationen 6 har det här riktigt klart för sig.

Det borde man ju egentligen ha. Det går inte att komma ifrån att man råkar i konflikt med reglerna om förskjuten arbetstid liksom med reglerna om övertid och en del annat, och det kan alltså ställa till bekymmer. För att bara nämna ett par svårigheter.

Jag vet att Stockholms läns landsting har haft flexitid på försök, men där har man inte kunnat enas om fortsättningen. Man säger att den goda viljan saknas hos landstingets ledning. Nu är det ju så att i det fallet ligger ledningen hos en borgerlig majoritet, och det landstingsråd som har hand om dessa frågor hör hemma i centerpartiet. Jag drar därav den slutsatsen att det är lätt att här i riksdagen ställa krav när det gäller sådana här frågor, men det är betydligt svårare att omsätta det hela i praktiken.

Mot denna bakgrund tycker jag att erfarenheterna från den vidgade försöksverksamhet som pågår borde ha avvaktats och att man skulle ha varit mer försiktig. Erfarenheterna är inte bara positiva – även om det finns sådana – och därför skulle man nog, som sagt, ha avvaktat utredningarna och försöken.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan under punkterna 2, 3, 4, 5 och 7 samt till reservationerna 1 och 4.

Fru FREDGARDH (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar har ställt en fråga till utskotts-majoriteten angående behovet av och efterfrågan på deltidspplatser. Jag kan bara hänvisa till vad som står i utskottets betänkande på s. 10. Jag använde några av de siffrorna i mitt anförande och sade att 20 procent av alla kvinnor i åldrarna 16–74 år utgjorde deltidarbetskraft 1973, dvs. de var deltidarbetande eller arbetslösa som bara sökte deltidarbete. Av den kvinnliga arbetskraftsökningen på 83 000 personer mellan åren 1970 och 1973 var 40 000 deltidarbetskraft. Bland männen är deltidarbete fortfarande relativt ovanligt. År 1973 var bara 2,7 procent av alla män i åldrarna 16–74 år deltidarbetande. Siffrorna för kvinnliga deltidarbete var sålunda mycket högre. Herr Nilsson i Kalmar är ju själv man, och det är kanske orsaken till att han inte är så särskilt intresserad av deltidarbetet.

Det finns många skäl till att människor i dag vill ha deltidarbete. En del har familj och vill ha en bättre kontakt med sina barn, sin make/maka eller sammanboende. Vidare finns det människor som vill undvika stress. De vill leva ett lugnare liv. De har kanske upptäckt att livet har andra värden än att bara slussas mellan arbetsplats och hem eller att satsa hårt på karriären. Likaså finns det många människor som vill vidareutbilda sig och som menar att de under den tiden vill ha kontakt med arbetslivet och därför väljer deltidarbete.

Som jag tidigare sade har de deltidarbete länge varit åsidosatta, speciellt när det gäller de sociala förmånerna. Det vore väl om man nu mera allmänt fick upp ögonen för de missförhållanden som där råder

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

och verkligen försökte komma till rätta med dem. Inte heller har de deltidsanställdas intressen varit tillgodosedda på den fackliga sidan. Även där har de ställts åt sidan. Det vore mycket värdefullt om arbetsmarknadens parter nu tog upp de frågorna. Och i det sammanhanget kan man ställa frågan: Hur är det egentligen med de deltidsarbetande, är de verkligen välkomna i de fackliga organisationerna? Det finns fackliga organisationer som hittills över huvud taget inte har varit intresserade av de gruppernas problem.

Fru AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar efterlyste statistik över efterfrågan på deltidsarbete, och fru Fredgardh har redan anfört en del siffror. Mera statistik finns att hämta i långtidsutredningens betänkande. I den utredningen har man undersökt hur många kvinnor som önskar deltidsarbete och kommit fram till att efterfrågan är mycket stor. Och i en officiell skrift från arbetsmarknadsstyrelsen som heter Kvinnorna och arbetsmarknaden understryker man också den efterfrågan som råder på deltidsarbeten. Ofta är det naturligtvis småbarnsföräldrar som vill ha sådant arbete, men man pekar på att också de handikappade har behov av sådant arbete.

Sedan frågade herr Nilsson varför man i detta sammanhang talar särskilt om det statliga området, och där tycker jag att det finns två saker att peka på. Den ena är, herr Nilsson, att vi tycker att staten bör föregå med gott exempel i alla sammanhang. Den andra är att det i dag finns färre deltidstjänster på det statliga området än ute i de enskilda företagen. Vidare kan det vara lättare att införa kvalificerade deltidstjänster inom den statliga sektorn.

Slutligen sade herr Nilsson att deltidsarbetet ingalunda är problemfritt, och det framhöll jag också i mitt anförande. Det finns problem där, så länge vi inte har sex timmars arbetsdag. Jag vill därför peka på vad som står i senaste numret av tidningen Fackföreningsrörelsen, där man under rubriken Riskabla förväntningar just diskuterar frågan om sex timmars arbetsdag. Vi måste arbeta i den verklighet vi jobbar i just nu, och där har deltidsarbetet en plats.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar frågade varför det just på det statliga området är särskilt angeläget att få flera deltidspplatser. Inom folkpartiet har vi den uppfattningen att det bör erbjudas flera deltidssarbeten även på de privata och kommunala sektorerna. Och fastän vi vet att det är en komplicerad fråga har vi många gånger fört fram förslag om rätt till avkortad arbetstid för människor som har särskilt stort behov av detta, t. ex. småbarnsföräldrar. Men det är klart att man, som fru af Ugglas sade, kan önska sig att staten skall vara en föregångare. Om jag inte minns fel var det en gång en industriminister som på en partikongress sade, att staten skall vara en mönsterarbetsgivare som särskilt

anstränger sig att tillgodose de önskemål löntagarna kan ha, för att, så att säga, visa hur det skall gå till. Det är ett skäl till att staten borde gå före också när det gäller att erbjuda deltidstjänster på ett sådant sätt, att deltidsarbete blir likvärdigt med heltidsarbete.

Herr Nilsson i Kalmar och jag känner ungefär samma skepsis inför tanken att människor som är gifta med varandra kan i någon större omfattning dela anställning. Men herr Nilsson drog inte, tycker jag, den riktiga slutsatsen av sitt exempel. Om herr Nilssons snickare delar jobben en annan snickare, och barnmorskan med en annan barnmorska, kan ju båda två få möjlighet att umgås mer med varandra och sina barn, och att göra annat också. Det tror jag är bättre både för deras kunder och för dem själva.

Slutligen kan jag efter det herr Nilsson sade om flexitid notera att misstänksamheten mot flexibel arbetstid, som tidigare framfördes av socialdemokrater i ledande ställning, tydligen finns kvar. Vi har föreslagit att man på de statliga arbetsplatser där det går, och där de anställda vill det, skall införa flexitid och inte tveka längre. Den misstänksamhet herr Nilsson visade finns inte hos de statligt anställda på de arbetsplatser där man har prövat flexitid.

Herr Nilsson nämnde ett centerpartistiskt landstingsråd i Stockholms län, som han påstod var ansvarig för att det var problem med att införa flexibel arbetstid i landstinget, och sade att det är lätt att ställa krav i riksdagen men det är svårt att omsätta dem i praktiken. Ja, herr Nilsson kan ju själv i betänkandet se att reservationen inte har undertecknats av centerpartisterna i utskottet. Bakgrunden till det känner inte jag. Men om herr Nilsson går till Göteborg, där folkpartiet har en ledande ställning, tror jag att han kommer att finna att man där gjort mycket lyckosamma försök med flexibel arbetstid.

Herr NILSSON i Kalmar (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag medger att deltid naturligtvis är bra på många sätt. Av företrädarna för utskottsmajoriteten fick jag tyvärr inte det svar jag ville ha med siffror och liknande utan mera ett allmänt resonemang. Men jag kan ändå säga att deltidssysselsättningen här i landet för närvarande ligger mycket högt. Enligt uppgift från generaldirektör Rehnberg fanns det i början av detta år 2,2 miljoner heltidssysselsatta, medan 1,7 miljoner var deltidssysselsatta. 44 å 45 procent eller, om man så vill, närmare hälften av arbetskraften har i dag deltidssysselsättning.

Jag har tagit fram arbetsmarknadsstatistik för tiden oktober 1972 till oktober 1974 och jämfört dessa siffror med antalet arbetslösa. Antalet arbetslösa som vill ha deltidssysselsättning har under denna tid minskat med 3 500 personer. Det är nu 24 procent av de arbetslösa som vill ha deltidsarbete. Detta skall sättas i relation till den siffra jag nyss nämnde. Det finns alltså, som jag nyss sade, risk för att man skapar så många deltidsjobb att de som vill ha heltid tvingas att i stället ta deltid.

Fru Fredgarth frågade om deltidsarbetande är välkomna i fackförening-

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

en. Självfallet är de det. Det är ingen tvekan om det.

Så till sextimmarsdagen eller 30-timmarsveckan som här har nämnts. Herr Romanus tror att den skulle gå att åstadkomma på mindre än tio år. 30-timmarsveckan skulle innebära en reallönehöjning på ungefär 33 procent. Jag tror därför inte att vi kommer att få en 30-timmarsvecka eller att det kommer att gå så snabbt som herr Romanus säger; människorna kommer att fordra ekonomiska tillskott utöver den förkortade arbetstiden. Men jag skulle sätta stort värde på om herr Romanus gick upp till Arbetsgivareföreningen och där framlade folkpartiets synpunkter på detta.

Sedan, när det gäller att två snickare skulle kunna dela jobb, är det en helt annan sak – i utskottsmajoritetens skrivning står det att försöksverksamheten bör gå ut på att två *makar* delar en befattning. Ja, det kan jag hålla med om att ifall två snickare eller två barnmorskor skall dela samma arbete uppstår en helt annan situation, men det är inte vad utskottet har skrivit om. Då, menar jag, vore det larvigt att gå till Kungl. Maj:t och begära en försöksverksamhet för två makar på det här området!

Fru AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte fullt säker på att herr Nilssons i Kalmar statistik är riktig. Han talar om 1,7 miljoner människor i deltidssysselsättning, men enligt den kurva som finns på s. 11 i utskottsbetänkandet, där de deltidsarbetande finns redovisade, ligger siffran vid ungefär 800 000. – Men vi kanske inte skall bråka om statistik. Jag kan ge herr Nilsson rätt i ett avseende: jag kan mycket väl tänka mig att det finns en del av dem som i dag deltidsarbetar som vill ha ett heltidsarbete. Vi vet att under den gångna lågkonjunkturen många människor har deltidsarbetat av arbetsmarknadsskäl – det har alltså varit en form av dold arbetslöshet. Jag tror emellertid också, herr Nilsson, att många av dem som över huvud taget inte har något arbete, och särskilt då kvinnor, gärna skulle vilja ha ett deltidsarbete. Hur än dessa strömmar så att säga slår ut, tror jag ändå att vi fortfarande behöver flera deltidsarbeten, inte minst kvalificerade sådana.

Fru FREDGARDH (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att omfattningen av efterfrågan kan skifta när det gäller deltidsarbete. Man kan notera att det fortfarande i mycket stor utsträckning är kvinnor som efterfrågar deltidsarbete, och det är väl också detta som medför en snedbelastning – vi vill att deltidsarbetet skall ha en sådan utformning, att det kan bli attraktivt även för män. Då kan man använda det på ett rätt sätt i samhället. Det är ändå så, att arbetet skall vara till för människans skull och inte tvärtom. Om det befinnes att arbetet antar sådana former att många människor reagerar mot dem och vill ha andra former, bör vi se till att vi kan skapa dessa andra former.

Sedan var det en sak till. Herr Nilsson i Kalmar sade att det inte bara är staten som skall medverka till deltidsarbeten. Det är riktigt. Jag vet inte på vilket område deltidsarbetet infördes först, men jag känner till det från min journalistiska verksamhet någon gång omkring år 1940. Det var då som jag för första gången kom i kontakt med deltidsarbetet – det var inom försäkringsväsendet, bl. a. här i Stockholm. Så småningom har krav uppställts på att staten skulle vara en föregångare på detta område, och jag tycker också det är riktigt att staten går före när det gäller denna utveckling.

På frågan om de deltidsarbetande är välkomna in i de fackliga organisationerna sade herr Nilsson i Kalmar att det är klart att de är välkomna. Ja, det säger man nu, men man har inte visat något större intresse för dem tidigare – man har inte gjort dem till föremål för någon medlemsvärning eller över huvud taget tagit upp deras intressen till behandling. Detta visar sig bäst i att deras sociala förmåner är praktiskt taget obefintliga. Det är först på senaste tiden som man har börjat intressera sig för de deltidsarbetande, och därvid har intresset till ganska stor del väckts genom att vi på kvinnoförningshåll har börjat röra i den här saken.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar ville att jag skulle delge Arbetsgivareföreningen mina synpunkter på sextimmarsdagen. Vad han ville att jag då skulle framhålla var väl vad jag tidigare sade i talarstolen här, nämligen att om man avkortar arbetstiden – säg med 10 procent i slutet av arbetsdagen – tror jag inte att man därmed generellt sett minskar produktionen med 10 procent, eftersom effektiviteten är sämre under den sista delen av arbetstiden. Därmed skulle löntagarna kunna göra anspråk på att slippa en motsvarande löneminskning med 10 procent, utan få en mindre reduktion. Jag skall som en första åtgärd med nöje översända riksdagstrycket till Arbetsgivareföreningen. Kanske kan det vara till någon hjälp i rätt riktning, även om jag är rädd för att man där inte kommer att ta särskilt starkt intryck.

Jag vill i det sammanhanget erinra herr Nilsson i Kalmar om vad LO:s ordförande Gunnar Nilsson har sagt, nämligen att som han ser på framtiden för svensk arbetsmarknad, finns det anledning att överväga om man inte måste förkorta arbetstiden för att arbetena skall räcka åt alla. Detta har han sagt i en intervju i Fackföreringsrörelsen. Jag tycker att den synpunkten är rimlig. Hellre än att ha ett samhälle där vissa människor får stressjukdomar av olika slag och praktiskt taget arbetar ihjäl sig, medan andra har en påtvingad sysslolöshet, vill vi väl att arbetstillfällena sprids ut på alla, även om det innebär en avkortad arbetstid och en något långsammare reallönehöjning. Det är glädjande att en så värdefull ståndpunkt företräds av LO:s ordförande.

Slutligen vill jag fästa herr Nilssons i Kalmar uppmärksamhet på att förslaget om att två makar skall kunna dela en befattning är ett uppslag,

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

som enligt utskottsmajoriteten skall prövas. Det har försökts i Norge, och det skadar väl inte att man tar del av de erfarenheter som finns. Enligt min uppfattning är det dock betydligt angelägnare att människor rent allmänt får deltidsarbete. Sannolikheten att de skall kunna dela en befattning med den som de är gifta med är ändå rätt begränsad, även om jag inte vill utesluta att i framtiden två snickare som delar ett arbete också kan vara gifta med varandra – vi skall komma bort från uppdelningen i manlig och kvinnlig arbetsmarknad, glöm inte det!

Herr NILSSON i Kalmar (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Fredgardh säger att deltidsarbetande inte har varit föremål för medlemsvärning. Jag vet inte vad hon stöder sina uppgifter på. Jag kan bevisa motsatsen – jag har själv varit ute och värvat sådana medlemmar.

Vad jag kanske vänder mig mest mot i utskottsmajoritetens skrivning är den del som fru af Ugglas läste upp, där man talar om behovet av att möta den ökade efterfrågan på deltidsarbete. Vad har man för underlag för påståendet att denna efterfrågan ökar? Man talar i sammanhanget om långtidsutredningen. Det är riktigt att antalet deltidsarbetande har ökat, och jag har i dag nämnt siffran 1,7 miljoner. Men man säger att ökningen fortsätter, och det kan man inte bevisa. Tvärtom visar mina siffror att en minskning är på väg. Därför menar jag att vad man begär att Kungl. Maj:t skall göra är någonting som inte svarar mot verkligheten.

Detsamma gäller frågan att två makar skall kunna dela en befattning. Men då vänder man plötsligt på det och säger att två snickare eller två barnmorskor skall kunna dela jobb och begär att en försöksverksamhet skall startas. Det är ju en diskriminering mot andra grupper. Eller menar man att i fortsättningen skall snickare gifta sig med snickare och barnmorskor med barnmorskor? Jag tycker att det är en mycket underlig formulering.

Man tar också upp problemet med de sociala förmånerna vid deltidsarbete. Jag har påpekat att en central överenskommelse har träffats mellan LO och SAF och att denna nu följs upp på förbunds nivå. Låt dem göra det först innan vi lägger oss i detta! Vi skall inte blanda oss i den här frågan när den redan är på gång. Jag kan alltså inte förstå att utskottsmajoriteten har funnit anledning att göra denna hemställan till Kungl. Maj:t.

Herr förste vice talmannen anmälde att fru Fredgardh och fru af Ugglas anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Hur dyr är en karl? För 60 år sedan föreslog en kungl. lönerogleringskommitté tre olika lönenivåer för seminarielärare – den lägsta för kvinna, en högre för ogift man, den högsta för gift man.

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

I argumenteringen för skillnaden mellan man och kvinna anfördes bl. a. "männens större fysiologiska näringsbehov". En grupp kvinnliga medicinare – det fanns några tiotal – gjorde då en utredning som visade att mannen behöver vid pass 460 kalorier mer än kvinnan per dygn. Om man räknade merkostnaden per år härför i billigaste födoämne, såsom havregryn, så blev det en kostnad av 14 kronor och 60 öre. Med dyr föda, såsom nötkött, skulle kostnaden uppgå till 109 kronor och 50 öre. I medeltal således 62 kronor och 20 öre per år. Det var då. En karl kostar givetvis mer i dag.

Man kan så klart skratta åt sådana här stolligheter. Men den bakomliggande frågan, frågan om jämlikhet mellan könen, är värd att allvarligt diskuteras.

Vi har i Sverige tagit likalönsprincipen genom vår anslutning till ILO i början av 1960-talet. Åtskilligt har hänt på lönefronten i Sverige sedan dess. Klyftan mellan kvinnliga och manliga lönegrupper har minskat. Frånsett likalönsfrågan saknar vi dock en lagstiftning om jämlikhet mellan könen på arbetsmarknaden. Nu ligger det ett förslag. Reservationen 3 av herrar Eriksson i Arvika och Ekinge gäller bifall till motionen 1974:1550, i vad denna avser lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden. Jag kommer att rösta för denna reservation och skall här utveckla skälen för mitt ställningstagande, som delvis sammanfaller med herr Romanus', delvis är något annorlunda.

Jag ställer mig bakom principerna i det moderata partiprogrammet i frågan om kvinnans möjlighet att välja mellan yrkesarbete och arbete inom hemmet. Likaledes är jag enig med fru af Ugglas som fört partiets talan i dag, att valfriheten skall vara reell. Men våra åsikter går isär, i vart fall då det gäller tidpunkten för de medel man bör tillgripa för att få valfriheten att fungera.

Utskottsmajoriteten har avvisat tanken på lagstiftning nu, hänvisat till behov av ingående utredning och skjutit frågan på obestämd framtid. Jag menar som reservanterna att det bör vara möjligt att lägga fram lagförslag för 1975 års riksdag. Vidare menar jag att de i motionen 1550 uppdragna riktlinjerna är bra att börja med, även om jag anser att vissa kompletteringar i riktlinjerna bör göras.

Dagens kvinnofråga bottnar i att det fortfarande finns en djup klyfta mellan ideal och verklighet. I mer än 50 år har i industriländerna kvinnorna varit formellt likställda med männen, men någon reell jämlikhet har inte uppnåtts.

Jag skall som exempel på bristande jämlikhet nämna några axplock ur tidningen Metallarbetaren. I nr 29–30 år 1970 fanns en osignerad intervju från Telefabrikation i Kristinehamn under rubriken: "Staten trycker ner oss." I företaget fanns dubbelt så många kvinnliga som manliga anställda. Det framhölls att staten inte var bättre arbetsgivare än andra. Kvinnor var ytterst sällan arbetsledare, och i detta företag med dubbelt så många kvinnor som män fanns inte en enda kvinnlig förmän.

I Metallarbetaren nr 48, 1971, fanns en intervju under rubriken: "Nej

Du, den gubben går inte." Företagsledaren på Tefab industri hade i en intervju till Expressen sagt att kvinnor måste behandlas nästan som barn. Metallarbetaren hade ombesörjt en intervju för att få veta om det verkligen var sant att företagsledaren tyckte så. Då sade han: "Jag menar att man bör undvika alltför besvärande resonemang om ackord och dylikt om man har anledning att befara att motparten av en eller annan anledning inte är i balans."

En intervjuad kvinna vid företaget yttrade: "Jag känner det som om vi kvinnor blev utskämda över hela landet. Vi är djupt kränkta."

I Metallarbetaren nr 9, 1972, gör Birgitta Budd i en insändare en skarp vidräkning med arbetsförhållandena i Avesta jernverk, där hon är anställd. Hon framhåller bl. a. att kvinnorna ständigt blir förbigångna och att en kvinna aldrig kommer i förmans ställning över män.

I nr 45, 1972, slutligen sammanfattar Jan Björling att en kvinna på 1 000 blir förman och att 11 kvinnor av 9 500 under de senaste 10 åren har blivit arbetsledare.

Detta var ur Metallarbetaren. Det finns givetvis fler artiklar och intervjuer av denna typ. Detta var endast ett axplock. Gemensamt för dem är att kvinnorna är nedtryckta och inte befordrade i det statliga företag där de är anställda. Klagomålen gäller som regel inte anställningsförhållanden utan arbetssituationen.

Den arbetssituation man upplever som besvärande är naturligtvis komplicerad. Vissa faktorer kan man dock peka på, exempelvis att kvinnor sällan tages ut till vidareutbildning inom ett företag. Vidareutbildning är i sin tur förutsättning för befordran till högre tjänst.

Från ett annat fält på arbetsmarknaden kan anföras förhållandena inom universiteten. Inkörsporren till vetenskaplig verksamhet och därigenom även till universitetslärartjänster är amanuens- och assistenttjänster. Förhållandet mellan kvinnliga och manliga är här avsevärt annorlunda än förhållandet mellan kvinnliga och manliga studerande till grundexamen.

Man kan nu fråga sig: Hur skulle en lagstiftning om jämlikhet på arbetsmarknaden kunna påverka missförhållanden av exemplifierad art? Svaret är i första hand att möjligheten att få ett påstående om könsdiskriminering prövat av domstol skulle bli en realitet. Antagligen skulle antalet fall som kom inför domstol inte bli högt annat än i ett övergångsskede. Man skulle för det mesta dra sig för besväret och obchaget. Paragrafernas stora betydelse skulle ligga däri att man visste att de fanns och gav möjlighet till domstolsprövning, vilket skulle ge kvinnorna psykisk styrka att kräva jämlikhet i kinkiga situationer.

Sedan kan man lägga en mer långsiktig aspekt på en lagregel om könsdiskriminering. Jag skall fatta mig så kort jag kan, herr talman. Men det är nödvändigt att åtminstone schematiskt sätta in den här frågan i ett historiskt perspektiv.

Fakta i det följande har jag hämtat från Gunnar Qvists bok "Statistik och politik. Landsorganisationen och kvinnorna på arbetsmarknaden". Qvists röda tråd är denna: De styrandes intresse för kvinnovänlig lag-

stiftning inom skatterätt, socialrätt, familjerätt etc. är starkt styrt av två faktorer. Den ena är, som tidigare också sagts här i dag, behovet av kvinnor på arbetsmarknaden. Den andra faktorn är vilken typ av kvinnor man måste rikta sig till för att få detta behov tillfredsställt – vilken typ av kvinnor i fråga om ålder, civilstånd och bundenhet vid barnpassning.

Exempel: I en högkonjunktur behövs kvinnor på arbetsmarknaden. Är flertalet kvinnor unga, gifta med småbarn, måste man därför från samhällets sida ordna med barntillsyn. Är flertalet kvinnor äldre, gifta utan småbarn, kan det i stället behövas skattereformer och deltidstjänster för att just dessa kvinnor skall vara villiga att gå ut på arbetsmarknaden. Det är alldeles onödigt att se reformer som gynnar kvinnorna enbart som en följd av ändrad ideell inställning till kvinnan som jämlike. Behovet av kvinnor på arbetsmarknaden har säkerligen i stor utsträckning styrt den kvinnovänliga lagstiftningen. En gammal grek, Epiktetos, sade: "Där man finner sin nytta, där förlägger man sin fromhet."

Den historiska utvecklingen på arbetsmarknaden har pressat fram en kvinnovänlig lagstiftning efter andra världskriget. Vad som framför allt betyder något i det historiska perspektivet är förändringar bland de aktiva kvinnorna i åldern 20–64 år. Och här har skett stora förändringar. Åldersgruppen 20–40 år har starkt minskat under 1900-talet i relation till gruppen 40–64 år av aktiva kvinnor. Gruppen 40–64 år är i dag större än gruppen 20–40 år. År 1930 fanns det en miljon gifta och en miljon ogifta kvinnor bland de aktiva. I dag är mindre än en femtedel ogifta och fyra femtedelar gifta. Det är en utomordentligt stor förändring. Det stora flertalet gifta yngre kvinnor är småbarnsmödrar. I åldern över 40 år har de gifta kvinnorna i regel i dag inga småbarnsbekymmer.

Varför är det så viktigt att veta att man de tre första årtiondena av detta århundrade kunde vända sig till nästan halva den kvinnliga befolkningen, som var ogift, när man behövde kvinnlig arbetskraft? Jo, därför att de ogifta kvinnorna inte har vad Qvist kallar kvinnospecifika hinder för förvärvsarbete, dvs. hem och uppgifter i samband med barnafödande och barnavårdande. Man kunde alltså få ut nästan halva den kvinnliga aktiva befolkningen utan att bygga barndaghem, utan att ändra skatteregler och löneprinciper.

I och med att gruppen ogifta kvinnor krympte till en femtedel av samtliga kvinnor måste man vända sig till andra kvinnogrupper. Den största gruppen, gifta över 40 år utan omsorg om småbarn, behövde stimuleras av ändrade skatteregler och pensionsregler för att gå ut på arbetsmarknaden. Och vill man i dag vända sig till den näst största gruppen, den som består av kvinnor i åldern 20–40 år, gifta kvinnor med små barn, inställer sig frågan om barnpassning och allt vad därav följer som nödvändigt att ta itu med.

Grundförutsättningen för att kvinnovänliga reformer skall verkställas är, enligt denna teori, att man behöver kvinnor på arbetsmarknaden. Om detta behov försvinner i en lågkonjunktur skulle prognosen vara

att intresset för kvinnovänliga åtgärder svalnade. Likadan skulle utvecklingen bli om det visserligen fanns ett behov av kvinnor på arbetsmarknaden men tillgången på ogifta kvinnor kraftigt ökade.

Man skall givetvis inte hårdra betydelsen av arbetsmarknadens styrande inverkan på det kvinnovänliga reformarbetet. Naturligtvis har stora enskilda personligheter inom kvinnorörelsen och enskilda organisationer betytt oerhört mycket för utvecklingen. Den äran skall man inte ta ifrån dem. Men bortser vi ett ögonblick från ideella människors betydelse blir bilden av arbetsmarknadens styrande effekt oroväckande. Nu skildrar jag den något tillspetsad. Kvinnans situation i dag skulle i så fall vara byggd på lösan sand. Vi skulle inte vara där vi i dag är och inte heller ha kommit dit därför att vi uppskattas för vårt eget värde och vår egen förmåga. Den dag man inte mera behöver oss, exempelvis som en följd av teknikens utveckling, skulle vi kunna falla tillbaka eller stagnera i jämlikhetsfrågorna. Här kommer nu behovet av lagstiftning mot könsdiskriminering in i bilden. En lag kan vara bra att ha i framtiden. Den kan garantera oss en jämställdhet oberoende av växlingar på arbetsmarknaden och växlingar av demografisk art.

Herr talman! Jag vill inte påstå att en lag av den typ som föreslagits i motionen skulle, likt en trollformel, med en gång undanröja de kvinnospecifika hindren. Man måste komma ihåg att samhället är dynamiskt. Det gäller att område för område spalta upp kvinnofrågorna i delfaktorer, att undersöka vad som vid jämförelser mellan män och kvinnor beror på t. ex. skillnader i ålder, utbildning, yrkeserfarenhet, tradition, fördomar, medvetna värderingar, kvinnospecifika hinder etc. Kan man komma bort från allmänna fraser och svulstig retorik så kan en saklig diskussion om dylika delfaktorer visa vägen till vilka närmare åtgärder man skall tillgripa för att förverkliga den föreslagna lagtexten.

I och för sig har jag givetvis ingenting att invända mot att lagstiftning mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden sker exempelvis 1976, men för mig framstår utskottsmajoritetens uppskjutande av lagstiftning som den obotfärdiges förhinder. Därför är det i dag viktigt att precisera en tidpunkt för lagstiftning mot könsdiskriminering. Jag kan inte inse att 1975 skulle vara för tidigt ur utredningssynpunkt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 3.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! I inrikesutskottets betänkande nr 25 behandlas motionen om åtgärder för jämställdhet mellan män och kvinnor. Men i samma betänkande avstyrker utskottet en motion av vänsterpartiet kommunisterna med krav om minimiarbets tid för deltidarbete. Detta finner jag anmärkningsvärt, då såväl utskottet som kammarens ledamöter borde vara medvetna om att den viktigaste åtgärden för jämställdhetens genomförande är att kvinnorna bereds arbete på samma villkor som männen. Detta bör gälla oberoende av vem som är försörjare. Jag kommer att ta upp frågan om deltidarbete men från en annan utgångspunkt än

vad övriga talare har gjort. Som deltidsarbetet i dag fungerar med koncentrationen enbart på den kvinnliga arbetsmarknaden är den frågans lösning helt avgörande för frågan om jämställdheten.

Fru Ludvigsson anförde i sitt inlägg till fru Marklund att kvinnornas uppgift som reservarbetskraft håller på att brytas, men den saken tål nog fortfarande att diskuteras.

När det gäller anställda med mer än halv arbetstid var andelen kvinnor av den totala arbetskraften 38,9 procent år 1965 och 39 procent år 1970. Man har ganska små ambitioner om man är nöjd med en sådan utveckling. Däremot har antalet undersysselsatta ökat, och där finns ju kvinnorna. Inte heller när det gäller löneutjämningen är det helt klart. Timlönen för manliga industriarbetare ökade med 2:09 kronor mellan andra kvartalet i fjol och andra kvartalet i år, medan de kvinnliga arbetarnas timlön samtidigt ökade med 1:86 kronor. I avtalen står det naturligtvis inte att de manligas löner skulle höjas mer än de kvinnligas. Tvärtom borde kvinnornas löner ha stigit mer, och det gjorde de också i själva avtalen, men centrala avtal och faktisk löneutveckling är två skilda saker. Därför är 1974 ett år som uppvisar den här utvecklingen.

Delegationen för jämställdhet redovisar i sitt yttrande över motionerna att deltidsarbete bland män fortfarande är relativt ovanligt. I siffror för 1973 redovisas att av alla män i åldrarna 16–74 år var 2,7 procent deltidsarbetande. För kvinnorna var siffran vid samma jämförelse 20 procent, men då andelen sysselsatta bland kvinnorna är mycket lägre än bland männen blir procenten totalt för kvinnorna ännu högre.

I samma yttrande redovisas genomsnittsarbetstiden år 1973. För samtliga sysselsatta kvinnor var den genomsnittliga arbetstiden 32 timmar i veckan, medan den för männen låg på 41 timmar, alltså en timme över den lagstadgade arbetstiden. För gifta kvinnor med barn under sju år redovisas en genomsnittsarbetstid på 27 timmar i veckan. Det hör naturligtvis samman med barn tillsynen. Den frågan har helt nyligen behandlats, så den skall jag inte ta upp i dag.

Totalt av hela arbetskraften finns i dag närmare 1 miljon deltidsanställda. Det har förekommit olika bud i den här debatten, men de siffror som jag anför kommer från statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar, och jag hoppas att de är de riktiga. Av 1 miljon deltidsanställda har ca 300 000 en arbetstid som understiger 19 veckoarbetstimmar. En ständig ökning har skett under 1960- och 1970-talen. Att de deltidsanställda återfinns inom de yrkesområden som i stort sysselsätter enbart kvinnor finns belägg för. Jag vill ge ett par exempel på detta.

Inom det landstingskommunala området finns stora grupper deltidsarbetande – i vårdyrken, skolmåltidsarbete och städning inte mindre än 256 000 deltidsanställda, varav närmare 100 000 med mindre än 19 timmars arbetsvecka. Totalt av de fackligt organiserade, som ju inte är samma siffror, är det 96 procent kvinnor bland de deltidsarbetande. Bland handelsanställda arbetar 113 000 på deltid, därav 45 100 på korttid. Även på tjänstemannasidan finns många deltidsanställda kvinnor, främst i den

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

lägre kontorskarriären med samma problem: dålig anställnings- och inkomsttrygghet.

De deltidsanställda reagerar mot det förnedrande sätt på vilket de utnyttjas av arbetsköparna i dag. De känner sig inte ha något som helst människovärde på sitt jobb. De arbetar ofta under primitiva förhållanden, på obehaglig arbetstid och med dåliga löner.

Det finns hur många exempel som helst som visar på arbetsköparnas värdering av de anställda. Det senaste exemplet, som väl ingen kunnat undgå att ta del av, är behandlingen av städerskorna anställda av städ-bolaget ASAB, arbetande vid Domnarvet i Borlänge.

När de efter förhandlingar övergick från betingslön till en timlön på 14:60 kronor, minskade bolaget deras arbetstid med hälften, vilket för många innebar att dagsinkomsten blev lägre efter den höjda timlönen.

Man bör också jämföra deras timlön efter höjningen, 14:60, med den låglönegräns på 20 kronor som LO satt i den kommande avtalsrörelsen. Men det var inte bara inkomsten som blev mindre genom att arbetstiden skars ner, många miste också sociala förmåner de förut haft, eftersom veckoarbetstiden nu understeg 18 timmar.

Nu har de strejkat sig till en överenskommelse på sina egna villkor. Ingen kan väl påstå att den strejken var obefogad. Jag är glad att de höll ut. Det kommer säkert att påverka avtalsrörelsen för fler lågavlönade deltidsanställda.

Det är enbart profiten som värderas, inte arbetskraften. ASAB, städ-bolaget det här gällde, ökade 1973 sin vinst med 45 procent. Samtidigt ökade lönekostnaderna med 14,9 procent. En tredjedel av den ökade vinsten gick till dem som utförde jobbet, medan bolaget behöll två tredjedelar för egen del.

Dagligen händer liknande saker för de deltidsarbetande. Det är bara att konstatera att behandlingen är densamma av dem som arbetar inom den s. k. allmänna sektorn. Så fort en förhandling är slutförd, där låglönesatsningen kanske gett kvinnorna ett extra påslag på lönen, så minskar underlaget för deras verksamhet, arbetstakten ökar, och inkomsten blir i bästa fall oförändrad.

För de deltidsanställda är det främst avsaknaden av ett godtagbart anställningsförhållande som är orsaken till att de kan behandlas på detta sätt. Många som arbetar inom Handels, men också landstingskommunalt, har som enda anställningsförhållande ett namn på en lista som arbetsköparen kan använda för att få kontakt vid behov av arbetskraft.

Överenskommelsen mellan LO och SAF, som det talas om i betänkandet, rekommendationen om att arbetsgivare inte får vägra deltidsarbete om minst 18 timmar i veckan, den struntar arbetsköparna blankt i. Detta kan de också göra därför att arbetsmöjligheterna för kvinnorna är begränsade.

Ett exempel. Affärstidsnämnden, som har i uppdrag att följa förändringar i de handelsanställdas arbetsförhållanden, konstaterar att andelen fast heltidsanställd personal från maj 1973 till augusti 1974 sjunkit med

3 procentenheter till 29 procent. Andelen fast deltidsanställd personal vid varuhusen har från år 1971 till 1974 ökat från 37 till 39 procent. Andelen extra och tillfälligt anställda med mer än 18 timmars arbetsvecka har från år 1971 till 1974 sjunkit från 17 till 12 procent. Samtidigt har tillfälligt anställda med mindre än 18 timmar i veckan ökat under samma tid från 17 till 20 procent. Så fungerar den rekommendationen.

Att deltidsarbetande arbetar år efter år utan semesterersättning är ingenting ovanligt, inte heller att man efter många års tjänst inte har pensionsrätt.

I den sektion där jag är ordförande, för skolmåltidspersonal, har vi många fall. En hade arbetat i 21 år, men aldrig lyckats komma med i gällande pensionsreglemente. I senaste numret av Kommunalarbetaren kan man läsa om en städerska som arbetat i en kommun i 30 år utan att få någon som helst pension vid sin avgång. Andra sociala förmåner som de som arbetar mindre än 18 timmar i veckan går miste om är rätt till avgångsbidragsförsäkring, permitteringslön och grupplivförsäkring. Dessutom går de avtalsenliga sjuk- och pensionsförmånerna förlorade.

För att en arbetare skall få ATP krävs en årsinkomst som överstiger basbeloppet, som fr. o. m. 1 december är 9 000 kronor. Det är alltför många som hamnar under den inkomsten i dag.

Det är lätt för riksdagen att avfärda det som här sagts med att detta är en angelägenhet mellan de avtalsslutande parterna. Men är det rätt att göra det så enkelt för sig när man har vetskap om utvecklingen för de deltidsarbetande?

Enligt betänkandet aviseras en rapport första halvåret 1975, en kartläggning vars syfte är att ge underlag för bedömningar av deltidsarbetets verkningar ur jämställdhetssynpunkt.

Men är inte detta en utmaning mot de deltidsarbetande? De är alla i dag medvetna om att vägen till ökad jämlikhet är ekonomiskt oberoende. Det gäller också männens försörjningsplikt, som måste försvinna. En arbetstidsförkortning där man avlastar männen en del av deras 41 timmars arbetsvecka till kvinnornas förmån är snabbaste vägen till jämställdhet. Första steget kunde vara lagstiftning om en minimiarbets tid på 20 timmar i veckan, som vi föreslagit.

Därför yrkar jag bifall till reservationen 5 av herr Lorentzon.

Fru LUDVIGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Nordlander talar om löneutvecklingen och klyftan mellan män och kvinnors löner. Det är obestridligt att en sådan klyfta finns. Det tror jag att jag har sagt tidigare under debatten. Men när fru Nordlander vill påstå att det inte skulle hända något på detta område måste man ändå reagera. Det är ju inte längre så att man i avtalssammanhang arbetar med mans- och kvinnolöner. De rensades ju bort som begrepp redan 1960.

År 1960 förtjänade kvinnorna 60 procent av vad männen förtjänade.

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

1970 hade kvinnorna kommit upp till 83 procent av männens löner. Siffrorna gäller LO-området. Även efter 1970 har det skett en fortsatt utjämning. Att förhållandena inte är bra nu är alldeles klart. Det kan fru Nordlander och jag vara helt överens om. Men jag tycker ändå att man i rättvisans namn bör få notera att det pågår en ständig utjämning. Som jag sade tidigare är den solidariska lönepolitiken en förutsättning för att man kan tillförsäkra kvinnorna rättvisa på arbetsmarknaden eftersom kvinnorna återfinns i de yrken där lönerna fortfarande är låga.

Fru NORDLANDER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Till det vill jag bara säga att vi vet alla att det pågår en ständig löneglidning. Men kvinnorna har, med sina fasta timlöner, eventuellt månadslöner eller överenskommen ersättning för det extraarbete som de utför, ingen möjlighet till löneglidning. Enligt de uppgifter jag fått har de manliga lönerna under den senaste avtalsperioden enbart genom löneglidning ökat med 2:70 kronor mer än de kvinnliga lönerna. Det är väl ändå obestridligt att kvinnorna står still på de löner som de får i avtalet. Trots att de får ett bättre påslag, vilket jag inte har förnekat, så halkar de ändå efter från den ena avtalsuppgörelsen till den andra. Det är en eftersläpning som man ständigt måste ta igen.

Fru LUDVIGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte riktigt klar över vad fru Nordlander är ute efter i detta resonemang – om hon menar att riksdagen skall göra ett uttalande inför löneförhandlingarna eller om vi skall förbjuda löneglidning.

Fru RÖNNUNG (s):

Herr talman! Det socialdemokratiska kvinnoförbundet har sedan länge ställt sig skeptiskt till deltidsarbete och som det bättre alternativet förordat en förkortad arbetsdag till sex timmar för alla. Deltidsarbete har nämligen blivit en anställningsform som nästan bara kvinnor accepterat – av skäl som jag skall återkomma till senare. Varför skall kvinnor godta arbetstider som män står främmande för? Nio män av tio arbetar enligt arbetsplatsundersökningarna heltid eller önskar att de skulle göra det. Vi har i dag en uppdelad arbetsmarknad – män arbetar heltid, kvinnor deltid. Skall denna uppdelning bevaras enligt vad de borgerliga partierna förordar?

Deltidsjobben är koncentrerade till låglöneyrken och till kvinnoyrken – att detta ofta är samma sak är ett känt faktum.

Huvudargumenten mot deltidsarbete tål att upprepas här i kammaren. De löser inte kvinnors livssituation. Kvinnans svaga ställning på arbetsmarknaden konserveras, och hennes nuvarande uppgift att vara den som har huvudansvaret för hushållsarbete och barn ändras inte. Som gift eller sammanboende bibehålls hennes ekonomiska beroendeställning av en man.

Arbetsuppgifterna blir inte lika intressanta när man har deltidsarbete. Företagen satsar inte lika mycket utbildning på deltidsanställda. De största bristerna i utbildning finns i dag bland dem som är tillfälligt anställda eller deltidsanställda.

Så länge samhällets barntillsyn är så bristfällig som den är i dag, både vad gäller dag- och fritidshem, tvingas kvinnor till deltidsarbete som det enda praktiska alternativet. Barntillsynsfrågan måste därför lösas – och lösas snabbt. Många kvinnor blir hänvisade, för att över huvud taget få arbete, till deltidsarbete mot sin vilja. Hur försörjer man sig som ensamstående på deltidsarbete?

Ett avskräckande exempel på hur kvinnor med deltidsarbete utnyttjas är följande: Handelsanställdas förbund har uppmärksammat en anställningsform som är förhållandevis ny och som förekommer vid vissa varuhus. Det är, de s. k. personalbankerna, som endast gynnar företagen, inte de anställda. Detta system innebär att ett företag till sig knyter en reservstyrka av kvinnor, som hoppar in och arbetar vid sjukdomsfall och vid tillfälliga sysselsättningstoppar, t. ex. före helger eller under semestertider, när den ordinarie personalen är ledig.

Till personalbankerna rekryteras vanligen f. d. anställda som gift sig och för övrigt hemmafruar. Något formellt anställningsförhållande råder inte mellan arbetsgivaren och arbetstagaren under de perioder när den senare inte arbetar, och naturligtvis utgår då ingen lön under tid hon går och väntar på att få rycka in. Den nya trygghetslagen kan knappast tillämpas på dessa anställda. Sannolikt är det antal timmar de arbetar per vecka så lågt att de sociala förmåner som förhandlats eller lagstiftats fram inte gäller. Helt klart är att reservarbetskraft på detta sätt är lätt att rekrytera, eftersom det finns en dold arbetslöshet bland kvinnor. Företagen utnyttjar, för att inte säga missbrukar, det här förhållandet.

Många praktiska problem uppstår för kvinnor som är knutna till en personalbank. Hur ordnar man sin barntillsyn om man skall arbeta med kort varsel? Hur planerar man sin ekonomi på ett vettigt sätt när inkomsterna är ojämnt fördelade över året?

LO tar i de kommande avtalsförhandlingarna upp förhållandet att 46 000 av dess medlemmar saknar fasta arbetstider och för fram som krav att arbetstidsscheman och en minimiarbetstid fastställs.

Arbetsgivarna tjänar i många fall på deltidsarbetande. Den senaste deltidsformen kallas partnerjobb, och det innebär att två delar på samma tjänst. Man arbetar i regel en vecka i taget. Men denna deltidsform innebär att man är ansvarig för den andras arbete. Blir den man delar arbetet med sjuk, är man själv skyldig att rycka in, och företagaren garderar sig på ett enkelt sätt mot produktionsbortfall. Kampanjen för att rekrytera kvinnor till partnerjobb bygger också på gamla reaktionära idéer om varför kvinnor över huvud taget arbetar. "Med partnerjobb får ni chans att tjäna ihop till en päls eller bil", heter det i reklamen. Det antyder att partnerjobb är av korttidskaraktär, lämpliga i ett högkonjunkurläge. I lågkonjunktur är deltidsarbetena de första man knappar in på, och an-

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

ställningsformen är också ur denna aspekt tvivelaktig.

År 1966 var antalet deltidsarbetande 150 000. Men deltidsarbetena fortsätter hela tiden att öka i antal. I augusti i år hade 660 000 människor deltidsarbete, och det är ca 40 000 mer än i fjol vid samma tid. I november i år är antalet deltidsarbetande närmare 800 000. Räknar man samman antalet kvinnor med arbete, deltid, halvtid och mindre än halvtid, blir antalet 949 896 enligt statistiska centralbyråns senaste statistik, som kom ut i augusti 1974.

Då frågar man sig: Skulle antalet deltidsjobb vara lika högt om alternativet var sex timmars arbetsdag i stället för nuvarande åtta, med alla sociala förmåner garanterade, avgångsbidragsförsäkring, full gruppliv, full semester eller semesterersättning, permitteringslön osv.? Jag tror inte det.

Varför arbetar så många kvinnor på deltid? Är det brister i utbildningen hos denna kategori, brister i barntillsynen eller bäge dessa saker det kommer an på? Detta måste givetvis utredas innan man binder sig för att stimulera fram fler deltidsarbeten. Målet för framtiden måste vara att samhället avskaffar dessa brister och att både man och kvinna kan satsa på yrken av heltidskaraktär och alla vara ekonomiskt oberoende. Annars består ojämlikheten mellan kvinna och man.

De deltidsarbetande utnyttjas många gånger, och deltidsarbete är en anställningsform som verkar ha tillkommit för att endast passa kvinnor. Av många anledningar ställer jag mig avvisande till en utökning av deltiden. Att ivra för ökade möjligheter till deltid är ett propagandanummer som de borgerliga partierna spelar upp. De vill framstå som "kvinnovänliga". Men i själva verket är det tvärtom. På sikt motverkar de kvinnors möjligheter att arbeta på samma villkor som män.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 4 i inrikesutskottets betänkande nr 25.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Det är med viss tvekan som jag belastar talarlistan i detta ärende, som redan har så stor övervikt av kvinnor, men några tidigare inlägg har uppkallat mig att göra en del randanmärkningar till denna debatt.

Det är djupt orättvist att rikta anklagelser mot regeringen för ointresse för det internationella kvinnoåret. Den svenska regeringen har stött hela denna idé i Förenta nationerna, inte minst med tanke på arbetet med utvecklingsproblemen i de fattiga länderna och kvinnornas situation i de sammanhangen. Sverige har också ställt särskilda medel till förfogande – inte så stor summa men ändå avgörande för att sekretariatet i FN skulle kunna förbereda kvinnoåret.

En och annan kan naturligtvis tycka att det väl inte är det här vi skall diskutera i dag, men man har ändå gjort ganska mycket väsen kring förberedelserna för det internationella kvinnoåret, och det gäller ju inte bara förhållandena i vårt eget land. Det internationella kvinnoåret

är inte till för att varje land skall behandla bara sina kvinnoproblem – och de rika länderna alltså de rika ländernas kvinnoproblem – utan det är meningen att vi skall se det hela i ett större sammanhang och fundera över vad vi kan göra med kvinnors förhållanden när de är helt annorlunda och vida värre än här hemma.

Det har pågått förberedelser mycket länge för sådana utåtriktade aktiviteter. Bl. a. har SIDA lagt ner mycket arbete på detta; man har ställt service till förfogande för alla organisationer och gjort det väl känt för dem att en sådan service finns. Det bör alltså läggas till de aktiviteter som i övrigt bedrivs av ledningen för det internationella kvinnoåret.

Så till förberedelserna här hemma. Jag kan inte finna annat än att det är både lämpligt och förmånligt att utnyttja jämställdhetsdelegationen och den stora delegationen, som är en sorts referensgrupp, för det här arbetet. Det är ju där som myndigheterna har säte och stämma – sådana myndigheter som arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen, som skall arbeta med de här problemen – lika väl som en rad olika organisationer. De politiska kvinnoorganisationerna har redan nämnts, men där finns också LO, TCO, Arbetsgivareföreningen och åtskilliga andra organisationer. Det är ju dessa som måste engageras för att någonting skall uträttas under kvinnoåret och – det är inte mindre viktigt, skulle jag vilja säga – för att ge aktiviteterna en direkt anknytning till de långsiktiga bemödandena. Referensgruppen, eller den stora delegationen, skall som jag har fattat det vara den breda kontaktytan mot det svenska samhället i den här akuta frågan om jämställdhet liksom i andra frågor.

Som ersättare för ordföranden i det socialdemokratiska kvinnoförbundet – som alltså är med i den stora delegationen – har jag förstått att man inte bara blir informerad utan också kan påverka. Det socialdemokratiska kvinnoförbundet har sökt utveckla idéer i förhållande till delegationen och framfört förslag. Det har alltså varit fråga om ett växelspel – ett växelspel som måste kunna utvecklas också av andra. Man måste ju kunna använda det opinionstryck som varje organisation i det svenska samhället står för, och det tror jag att det finns utrymme för.

Om jag utgår ifrån de missförhållanden som vi vill bryta ner och förändra kan jag inte se någon fördel i att vi nu sätter i gång en parlamentarisk utredning. Sådana i all ära, men nog brukar de vara ett forum för diskussion. Sådana här i debatten sade att jämställdhetsdelegationen var. Diskussion och kartläggning av förhållanden brukar ju vara den största delen av arbetet i en parlamentarisk utredning, och jag skulle vilja påstå att sådant har vi tillräckligt av i de här frågorna. Här är det åtgärder vi behöver få till stånd, och därför är det en klar fördel att dessa frågor bevakas och beaktas genom en basorganisation i statsministerns kansli.

I själva verket berör jämställdhetsfrågan, som jag ser det, hela det svenska samhället. Samhället är förvisso trögrörigt. Det är mycket om och men, om man skall åstadkomma några förändringar här. Många belägg för det har givits i den här debatten genom inläggens utformning

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

men också genom de exempel som har anförts. Fru Jacobsson hade ju en lång rad exempel från arbetsmarknaden på hur verkligheten ser ut.

Det krävs alltså enligt min mening en vidsträckt bevakning, och så krävs det en bestämd vilja att åstadkomma resultat. För mig är statsministern, med det personliga ansvar som han faktiskt här har påtagit sig, en borgen för att dessa frågor bevakas i alla sammanhang där de dyker upp. Jag tycker att det är ett riktigt sätt att arbeta.

Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 4 och i övrigt till utskottets hemställan.

Fru AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Lewén-Eliasson kom med en intressant nyhet i sitt anförande, nämligen att Sverige skulle ha gett särskilda medel till FN för det internationella kvinnoåret. Som jag har förstått saken har vi gett samma klumpsumma som vi brukar ge alla år. Men det kanske har blivit någon nyhet.

I sammanhanget vill jag påpeka att medan världsbefolkningskonferensen kostade 200 miljoner dollar, så har FN hittills bara anslagit 300 000 dollar till världskvinnöåret.

Jag vill också fråga fru Lewén-Eliasson: Finns det någon budget för det svenska kvinnoåret? Det är nog många organisationer som undrar det i dag.

När vi i moderata samlingspartiet träffar våra medsysstrar i andra nordiska länder, så befinner de sig alla i nationella parlamentariska kommittéer och är i full gång med arbetet för det internationella kvinnoåret. Här är det så för oss att vi inte ens riktigt vet vad jämställdhetsdelegationen har för sig.

Fru FREDGARDH (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill endast helt kort understryka än en gång att den svenska regeringen ganska sent på året beslöt sig för att tillsätta en nationell kommitté och att man då gick minsta motståndets väg och utsåg jämställdhetsdelegationen. Mig veterligt har ännu inga medel ställts till förfogande för delegationen för det program som man bör kunna genomföra.

Jag har tillåtit mig att här i riksdagen rikta en enkel fråga till utrikesministern om detta, och jag hoppas få svar på den frågan nästa torsdag.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande anslaget i FN är det kanske formellt så att det inte är öronmärkta pengar; det kanske inte går för sig. Men jag har själv av berörda tjänstemän i FN fått uppgiften – jag har inte efterfrågat den – att dessa pengar möjliggjorde de aktiviteter som man eftersträfvade.

Sedan är det klart att man kan, som fru af Ugglas gjorde, ta fram disproportionen mellan arrangemangen för kvinnoåret och för andra år.

Men jag undrar vad Sverige skall göra åt det. Det är ju över huvud taget de rådande förhållandena och synen på dessa frågor som återspeglas i FN. Sveriges regering har tagit sitt ansvar och varit aktiv. Man har varit det redan 1972, har fortsatt 1973 och är nu i full gång med att därute bevaka den här frågan. Jag ser detta som en internationell fråga och inte bara som en svensk fråga. Därför är det viktigt att det blir en bevakning i de internationella organisationerna.

När det gäller hur jag i övrigt ser på organisationsuppläggningsen för kvinnoåret här hemma tror jag att jag redan i mitt första inlägg har förklarat varför jag tycker att delegationen och den stora delegationen kan vara lämpliga fora.

Fru AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Bara ytterligare en fråga till fru Lewén-Eliasson: Finns det någon budget för det svenska kvinnoåret? Har jämställdhetsdelegationen någon sådan?

Fru LEWÉN-ELIASSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte reda på om man har någon särskild budget för det. Tanken bakom hela denna verksamhet är emellertid att i första hand de olika organisationerna skall vara aktiva och i sitt arbete ha inslag omkring kvinnoåret. Men sedan är det ju det sedvanliga samhällsliga arbetet som skall följa efter opinionsbildningen som vi också diskuterar här i dag, och för detta måste det finnas medel på olika budgeter och anslag till myndigheter etc.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Det kanske anses naturligt eller i varje fall förlåtligt om en ledamot med några år på nacken i det parlamentariska arbetet och med stort intresse för jämlikhetsfrågorna försöker göra en liten tillbakablick på skeendet när det gäller de olika konkreta förslag som lagts fram för att främja jämställdheten mellan män och kvinnor.

Jag vill till att börja med framhålla att jag inte tror att man inom något parti egentligen kan slå sig för sitt bröst och säga: Vi går helt fria från kritik, vi har varit framsynta och förutseende. I alla partier finns det väl en eftersläpande opinion. Men jag vågar påstå, herr talman, att det ändå är vi inom oppositionen som drivit på dessa frågor. Vi har år efter år väckt förslag om olika åtgärder för att främja jämställdheten, och lika ofta har de förslagen röstats ned av de socialdemokratiska riksdagsmännen.

Jag tänker på det mångåriga arbete som låg bakom innan riksdagen äntligen beslöt sig för att ratificera likalönskonventionen. Det var folkpartiet som började motionera i den frågan, och så småningom var folkpartiet och högerpartiet på samma linje. Slutligen – 1962 tror jag det var – beslöt riksdagen i enighet att ratificera likalönskonventionen.

Det har gällt frågan om en arbetsvärdering som naturligtvis skulle

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

syfta till att man kunde få ett bättre underlag för en mera rättvis lönesättning för dem som ägnar sig åt de typiska låglöneyrkena, som tillika tyvärr också är typiska kvinnoyrken. Men en sådan arbetsvärdering som de borgerliga partierna krävt år efter år har röstats ned av socialdemokraterna.

Jag tänker på de frågor som är aktuella i dagens debatt, nämligen möjligheterna till en flexibel arbetstid och en värdering av deltidsarbetet. Jag vill understryka, fru Rönnung, att det gäller visst inte deltidsarbete bara för kvinnor, utan om man tar del av majoritetens synpunkter finner man att det skall vara deltidsarbete för både män och kvinnor. Fortfarande har socialdemokraterna en negativ inställning till de här mycket angelägna frågorna.

Det gäller också frågan om rätt till tjänstledighet – självfallet för både män och kvinnor – för att ta hand om barntillsynen. De förslagen har röstats ned av majoriteten här i riksdagen. Och som tidigare fackföreningsman vill jag påstå att det är hos den offentliga arbetsgivaren, i synnerhet staten, som man möter det största motståndet mot reformer som skulle göra det möjligt för kvinnor att på samma villkor som män ägna sig åt förvärvsarbete.

Vi har andra frågor, bl. a. inom socialförsäkringsområdet. Under hur många år motionerade inte vi inom dåvarande högerpartiet – liksom folkpartiet – om jämställdhet när det gäller sjukförsäkringsförmånerna? Det var först när dessa motioner hade avslagits under tillräckligt många år som det väcktes en liknande motion från socialdemokratiskt håll. Jag tror att det var så tunga namn som Arne Geijer och Sigrid Ekendahl som stod på den. Då beslöt riksdagen att godkänna förslagen, och sedan blev det en proposition av det hela.

Hur många år har vi inte motionerat om jämställdhet i fråga om pensionsförmånerna, om ett lika efterlevandeskydd för män och kvinnor, om en tilläggspension för hemarbetande och om lika folkpensionsförmåner?

Hur är det i realiteten? Jo, det är socialdemokraterna som har röstat emot och röstat emot och som de facto har fördröjt lösningen av dessa angelägna frågor.

Jag vill här också nämna skattefrågorna, barntillsynskostnaderna och frågan om de faktiskt sambeskattade. Också där upprepas mönstret, det är regeringspartiet som har varit negativt.

Herr talman! Med detta perspektiv på frågorna och med den erfarenhet som jag har om hur negativt regeringspartiet har varit till att förverkliga kraven på jämställdhet mellan män och kvinnor, så är det på något sätt uppseendeväckande att det just är i regeringspartiet som man genom jämställdhetsdelegationen skall ha monopol på att vara den som bäst inser problemen och kan lägga fram de bästa förslagen.

Jag har ingenting att invända mot jämställdhetsdelegationens målsättning, eftersom delegationen ju skall vara inriktad på konkreta åtgärder och snabba, praktiska resultat. Men jag påstår att de resultaten skulle

vinns lättare genom en anknytning till alla partier, med de synpunkter som vi genom åren har fått på de konkreta förslag som behövde genomföras. Det skulle inte komma att uppfattas som försvårande och hindrande för arbetet. Tvärtom skulle man då slippa att diskutera efter partipolitiska bindningar. Jag tycker faktiskt att detta är en fråga som inte lämpar sig för det. Det är en opinionsbildningsfråga och en fråga om konkreta åtgärder. Den borde stå över partierna, och alla borde vi kunna enas om att nå målen så snart som möjligt.

Till sist vill jag polemisera litet mot fru Lewén-Eliasson, som sade att herr Palme borgade för ett gott resultat. Jag vill inte kritisera herr Palme i och för sig – möjligen kunde jag kritisera hans företrädare herr Erlander och finansminister Sträng, som väl är åtskilligt gammalmodig i de här frågorna – men jag tror faktiskt inte att herr Palme ensam är en garant för ett gott resultat. De garanterna trodde jag i stället finns i alla politiska partier som är representerade här i riksdagen. Därför är det ett samarbete vi behöver ha.

Det skulle väl inte vara så omöjligt att i detta fall tillsätta en kommission med direktiv att arbeta i ett kort perspektiv. Det är ju ingen nyhet för oss här i riksdagen att ha sådana kommissioner som arbetar snabbt och som avsätter konkreta resultat. Jag undrar: Vill man ha en bred uppslutning här, eller vill man politisera hela den här frågan?

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag begärde ordet igen för att rätta till en uppgift som fru Nordlander lämnade angående utvecklingen beträffande de handelsanställda. Ur ett pressmeddelande från affärstidsnämnden citerade fru Nordlander och sade att från maj 1973 till augusti 1974 har andelen fast heltidsanställd personal sjunkit med 3 procentenheter till 29 procent. Eftersom det var en lösryckt mening ber jag att få läsa upp hela sammanhanget, som ger en helt annan bild av utvecklingen. Jag gör det, därför att det har betydelse både i den här debatten och i diskussionen om affärstiderna. Den riktiga bilden bör stå klar för kammarens ledamöter:

”Andelen fast heltidspersonal av all butikspersonal har från november 1971 till maj 1973 ökat med 3 procentenheter i varuhusen eller från 29 till 32 procent. Från maj 1973 till augusti 1974 har andelen fast heltidsanställd personal i varuhusen sjunkit med 3 procentenheter till 29 procent, vilket är detsamma som i november 1971. Nedgången i augusti förklaras huvudsakligen av infallande semestrar.”

Den långsiktiga utvecklingen har alltså varit i huvudsak konstant när det gäller andelen fast heltidsanställd personal – med någon ökning. Nedgången i augusti är, såvitt man nu kan se, en tillfällig effekt av infallande semestrar. Fru Nordlander använde alltså inte de här uppgifterna på ett korrekt sätt.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Fru Rönning och även fru Nordlander har på ett mycket övertygande sätt pekat på problemen med deltidarbete i dag. Jag kan i långa stycken instämma i den karaktärstiken, men jag drar inte alls samma slutsats som de. Enligt min uppfattning låter de det bästa bli det godas fiende – det ligger kanske nära till hands för socialister. Om man frågar de människor som tidigare inte haft något arbete, och som nu har fått deltidarbete, om de beklagar denna utveckling, får man säkert svaret att de tycker att det är bra att de har kunnat få ett deltidarbete. Man kan naturligtvis säga till dem att de borde ha haft ett heltidsarbete med sex timmars arbetsdag, att de borde ha haft daghemsplats så att de inte behövt ta deltidarbete, osv. Men vad har de för glädje av de vänliga orden? Vad de har nytta av är naturligtvis att få ett arbete och få betalt för det.

Det finns en självuppgivenhet i talet om att det är mycket problem med de sociala förmånerna för deltidarbetande och att deltidarbete därför inte är bra. Det är ingen nyhet. Vi har i riksdagen och på andra håll under många år påpekat att man borde göra deltidarbete jämställt med heltidsarbete, när det gäller sociala förmåner, semester osv. Nu är detta under utredning på en del håll, men det har varit oerhört trögt att få förståelse för dessa synpunkter. Det är märkligt att socialdemokraterna, som har haft möjlighet att rätta till detta, nu klagar över att de deltidarbetande inte har de riktiga sociala förmånerna och säger att deltidarbete därför inte är bra. Varför har ni inte gjort någonting åt det, om ni nu anser att detta är ett problem?

Enligt min uppfattning är, som jag sade tidigare, det viktigaste att få en kortare heltidsarbetstid med målet sex timmars arbetsdag. Men även i en framtid när vi har det, kan jag inte tro att människor kommer att vara så lika, att alla vill ha exakt samma arbetstid. Även då kommer människor att ha olika önskemål och behov, på grund av sin familjesituation, på grund av att en del studerar osv. Därför kommer det att finnas behov av valfrihet i förhållande till normalarbetstiden även i framtiden.

I det korta perspektivet, innan vi kan förverkliga de mål som vi alla arbetar för, är det angeläget att göra deltidarbetet bättre, få till stånd bättre förhållanden för de deltidarbetande och se till att man kan få deltidarbete på flera områden, så att deltidarbete inte bara blir någonting för lågavlönade kvinnor. Alltså större jämställdhet inom deltidarbetet. På längre sikt gäller det att – i förhållande till den kortare normalarbetstiden – skapa ökade möjligheter till en individuell anpassning av arbetstiden.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Det är just i samband med jämlikhetsfrågan som deltiden är ett problem. Deltidsarbete är ingen lösning för kvinnorna. Deltidsarbete betyder att man är hänvisad till de sämsta jobben som ger små möjligheter till bättre jobb, bättre lön och mera ansvar. Deltidsarbete som lösning

betyder att samhället inte tar på sig sin del av ansvaret för barnen. Man slipper bygga daghem, och så får kvinnorna pussla ihop familjens försörjning på kvällar, mornar, nätter och helger. Ojämlikheten mellan män och kvinnor bestämmes genom deltidssarbetet. Arbetslivet fortsätter att vara männens, hemmet förblir kvinnornas. Hur de arbetar, vad som händer med familj och barn, blir deras ensak. Kvinnorna förblir maktlösa, underordnade och utslitna.

Jag är inte emot deltidssarbete i princip. Det måste finnas för dem som av fysiska eller psykiska skäl inte kan genomföra ett heltidssarbete. Men det måste vara ett deltidssarbete på andra grunder än de som är gällande i dag. Genom den låga procenten fackligt organiserade – det kan vi inte komma ifrån – kan de deltidssanställda utnyttjas i dubbel bemärkelse.

Det finns två grupper deltidssanställda: de fast deltidssanställda och de extra deltidssarbetande. Det är den sista gruppen som har de största problemen, och den växer också snabbast. Deras arbetsvillkor täcks ofta inte av avtal, då avtal i många fall saknas. Jag skulle vilja säga att det i dag finns ett deltidssproletariat med huvudsaklig uppgift att betjäna den konsumtionsstarka delen av samhället. Det är dessa människor man möter i affärerna när man handlar på söndagarna, och det är de som utnyttjas av kommuner och landsting på ett närmast skamlöst sätt. Arbetsköpare sänker arbetstiden i proportion till löneförhöjningarna, och man reglerar företagens och kommunernas lönesumma med hjälp av de deltidssanställdas arbetstid. Detta är också ett hinder i lönerörelsen, eftersom de alltid är tillgängliga för arbete.

Skulle vi här kunna enas om att avskaffa de uppenbara orättvisor som i dag drabbar de många deltidssarbetande i form av sämre anställningstrygghet, sämre beföringsmöjligheter, sämre sociala förmåner då det gäller semesterlagstiftning, arbetslöshetsförsäkring och ATP-avgifter, skulle vi också kunna lösa en del av de jämlikhetsproblem som vi så gärna talar om men inte vill göra särskilt mycket åt, framför allt för den stora skaran av deltidssanställda, men även för andra som drabbas av samma orättvisor.

Fru RÖNNUNG (s):

Herr talman! Jag har pekat på en mängd nackdelar som är förenade med deltidssarbetet. Den främsta nackdelen är att en ensidig satsning på deltid kan förhindra den reform som verkligen skulle innebära ett rättvist system med sex timmars arbetsdag på lika villkor för man och kvinna. Vi måste få bort förhållanden som gör att kvinnors ekonomiska beroendeställning bibehålls. Deltid är en nödlösning, därför att samhället inte har byggt ut sin sociala service.

Jag skulle vilja ställa en direkt fråga till fru Kristensson, huruvida hon har någon uppfattning om vilka män som arbetar på deltid – det är alltså nio män av tio som arbetar på heltid eller som önskar göra det. Vilka män tror fru Kristensson väljer alternativet deltid? Nu är det

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

lätt att påstå att deltidreformen skall gälla för bägge könen, men undersöker man hur det ser ut i realiteten, finner man en enorm snedfördelning. Det är en uppdelning av arbetsmarknaden, där kvinnor arbetar på deltid, där kvinnor finns i låglöneyrken, där kvinnor inte har någon chans att få internutbildning osv. Vilka män ställer upp på en sådan anställningsform, tror fru Kristensson?

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Vi kanske ändå är överens om en del saker som utgångspunkt för diskussionen, att döma av fru Nordlanders senaste inlägg.

Hon säger här att vi borde enas om att avskaffa diskrimineringen av de deltidarbetande. Ja, det är ingen svårighet för oss att vara med om att avskaffa den, eftersom det är vad vi har krävt under alla år! Vi har krävt att man skulle se till att de fick full semesterersättning, de sociala förmånerna osv., men riksdagsmajoriteten har hela tiden avslagit våra förslag eller på olika sätt fördröjt deras genomförande. Det är alltså ingen svårighet för oss.

Sedan sade fru Nordlander att även i framtiden kommer vissa människor att vilja arbeta deltid, dvs. kortare tid då än sex timmar, om detta blir heltid. Det är ju precis det jag säger, och då måste man försöka ordna arbetslivet på ett drägligt sätt även för de grupperna.

Dessutom är det beklagligtvis så, att vi i dag inte har sex timmars arbetsdag utan åtta timmars arbetsdag. De människor som av olika skäl inte vill eller inte orkar arbeta i åtta timmar, eller vilkas barntillsyn inte är ordnad, har verkliga problem i dag, och de människorna är inte hjälpta av att socialdemokratiska politiker talar om sex timmars arbetsdag som en lösning på problemen. Om de sedan slår upp tidningen, kan de läsa att statsrådet Sigurdson är ute och säger: "Vi vet inte när det kan förverkligas", eller att någon annan säger att det måste ta minst tio år att genomföra. Det löser alltså inte problemen i dag, även om vi i och för sig arbetar för det.

Vi måste därför se till att deltidarbetet, som är dessa människors enda möjlighet i dagens läge att över huvud taget ha kontakt med arbetslivet, blir bra. Och då är det heller inte särskilt fruktbart att säga, att deltidarbete bara är någonting för lågavlönade i underordnad ställning osv. Det får vi inte låta nöja oss med, utan det gäller att se till att deltidarbete kan erbjudas också i andra former, så att man får kvalificerade deltidarbeten och välbetalda deltidarbeten också.

Det är det alltför vanliga socialistiska felet, att man talar om det underbara framtidssamhället, men glömmer bort att vi också skall lösa dagens problem för dagens människor. Det är vad det socialdemokratiska kvinnoförbundet har gjort när det gäller arbetstiderna. Ni tror dessutom, att om ni bara får genomföra er lösning, skall alla människor bete sig precis så som ni har tänkt er. Sådana är inte människorna.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag håller visst med om, fru Rönnung, att det är en snedfördelning i dag, och jag försvarar inte den. Men problemet är ju att få männen att i lika mån som kvinnorna känna ansvar för hemmet och barnen. Det är det framtidssamhället som jag tycker att vi skall arbeta för, och det är en opinionsbildningsfråga. När vi har kommit därhän att männen känner ansvar för hem och barn kommer de att i samma grad som kvinnorna bli intresserade av deltidsarbete, avkoppling och åtgärder på arbetsmarknaden som underlättar för dem att kombinera dessa båda uppgifter. Jag hoppas att lösningen på de problemen inte ligger så långt fram i tiden.

Fru RÖNNUNG (s):

Herr talman! Herr Romanus ansluter sig tydligen till våra utopier, som han kallar det, om det samhälle som vi skall ha i framtiden. Det var i alla fall folkpartiet som, trots att man visste att detta var en förhandlingsfråga, i våras ville att vi skulle ta ett principbeslut om sex timmars arbetsdag.

Jag skulle vilja erinra om vad som hände när det socialdemokratiska kvinnoförbundets handlingsprogram Familjen i framtiden lades fram. En av de bärande grundsatserna där var sex timmars arbetsdag. Vad hände? Jo, den borgerliga pressen slängde sig som vargar över det. Det var särskilt en borgerlig kvällstidning som med alla medel försökte smutska det. Man brydde sig inte om att hålla sig till sanningen eller ta reda på vad som verkligen stod i programmet. Men sedan blev det väldigt länge knäpp tyst på den borgerliga kanten. Plötsligt gör så folkpartiet en fräck kupp och lanserar sex timmars arbetsdag som sitt eget förslag och vill att vi i riksdagen skall ta ett principbeslut om frågan, väl vetande att sex timmars arbetsdag är en förhandlingsfråga. Häromdagen påstod fru Ryding i kammaren att vänsterpartiet kommunisterna var det enda parti som ville ha sex timmars arbetsdag.

Vi är naturligtvis smickrade över att vårt förslag har betraktats som så bra att andra partier ställer sig bakom det. Men jag vill erinra om att det är det socialdemokratiska kvinnoförbundet som först har lagt fram det förslaget. Herr Romanus ansluter sig nu till vår "utopi".

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Fru Rönnung har nog inte förstått den kritik som vi riktade mot det socialdemokratiska kvinnoförbundets program, och som vi vidhåller, om hon tror att det var förslaget om sex timmars arbetsdag som vi kritiserade. Det var det inte alls.

För det första reagerade vi mot, att ni bara talar om hur ni vill ha det i framtiden, men inte bryr er om problemen på vägen. För det andra lanserade ni ett program som var en uppgörelse med valfriheten. Det skulle vara slut på valfriheten. Den var en liberal villfarelse, som socialdemokratin en tid hade hemfallit åt, men som man nu skulle ta sig

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

ur. Det socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande sade, att man skall ha sex timmars arbetsdag för alla, och barnen skall vara på daghem, och därmed har vi gjort upp med valfriheten som målsättning. Vi hävdar, lika energiskt som ni, en förkortning av den normala arbetstiden med målet sex timmar. Jag behöver inte utveckla det närmare, eftersom vi är överens om den saken.

Men vi hävdar också människors rätt att avvika från det normala beteendet, att ha andra önskemål än att göra precis så som det socialdemokratiska kvinnoförbundet har skrivit i sitt program. Fru Rönning och jag kan ha uppfattningen att det är ett bra sätt att leva. Men för oss i folkpartiet är det viktigt att människorna själva får utforma sin tillvaro, och bedöma hur man vill värdera olika saker: arbete, fritid, familjeliv, levnadsstandard osv. Det är det som skiljer oss åt. Om ni inte har uppfattat det, vet jag inte hur vi skall uttrycka oss tydligare. Det var alltså det debatten gällde – att ni ansåg att valfrihet var någonting felaktigt – inte frågan om sex timmars arbetsdag.

Sedan är det litet komiskt när fru Rönning säger, att eftersom detta är en förhandlingsfråga så var det en fräck kupp när vi ville att riksdagen skulle uttala sig för ett långsiktigt mål för arbetstiden. För det första kan jag konstatera att socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande tydligen inte tyckte att det var fräckare, än att hon kunde rösta för det. Hon var alltså också en kuppmakare. För det andra är det ingen nyhet att riksdagen uttalar sig om målsättningen när det gäller arbetstiden. Det har man gjort i fråga om tidigare arbetstidsreformer. För det tredje kunde vi häromdagen höra här i kammaren hur arbetsmarknadsministern Bengtsson sade att regeringen beslutat sig för att målsättningen skall vara sex timmars arbetsdag. Det som var en kupp i våras och omöjligt att genomföra, har alltså regeringen nu slutit upp bakom genom sitt principbeslut.

Då tycker jag att det kunde vara dags även för fru Rönning att hålla med om, att riksdagen skulle kunna göra ett sådant här uttalande. Det skulle möjligen föra frågan framåt.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Jag skall inte diskutera vem som kommit först med förslaget. Jag vill bara konstatera att det är ett bra förslag som alla borde satsa på. Jag tror att det skulle lösa många av de frågor som vi diskuterat här i dag.

Men jag är litet rädd för att man bara överlämnar denna fråga till arbetsmarknadens parter, för där är det fortfarande männen som härskar. Institutet för marknadsforskning har frågat ett representativt urval av vuxna i Sverige om de vill ha sex timmars arbetsdag eller fyradagarsvecka. Varannan av de tillfrågade vill att arbetsdagen skulle förkortas, men bara var tredje vill ha fyradagarsvecka.

En tydlig skillnad mellan mäns och kvinnors åsikter om arbetstidsförkortningen kommer fram i undersökningen. Av kvinnorna väljer fler-

talet – 56 procent – kortare arbetsdag och bara 29 procent fyradagarsvecka. Bland männen däremot väljer fler – 46 procent – den kortare arbetsveckan i stället för kortare arbetsdag. Man säger att denna undersökning kan vara en fingervisning för politikerna; kvinnorna utgör fortfarande mer än halva Sveriges befolkning, men eftersom det oftast är männen som fattar beslut kan vi komma i den situationen att det inte blir någon kortare arbetsdag utan någonting annat.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Fru RÖNNUNG (s):

Herr talman! Att vi genom det socialdemokratiska familjeprogrammet skulle ha gjort slut med valfriheten är en typisk myt som den borgerliga pressen lånat sig till att använda. Jag skulle vilja uppmana herr Romanus att gå direkt hem och läsa vårt partiprogram. Han får då en annan uppfattning än den som han kan ha fått när han läst den borgerliga pressen, som gjorde vad den kunde för att misstolka programmet.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Fagerlund m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Bengtsson i Landskrona begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaran bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaran bifallit reservationen nr 1 av herr Fagerlund m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 156

Nej – 156

Då sålunda de avgivna rösterna var lika delade, nedlade herr andre vice talmannen i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr andre vice talmannens anmodan fru Nilsson i Sunne (s) ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar, och befanns denna innehålla nej.

Kammaran hade alltså i enlighet med nej-propositionens innehåll bifallit reservationen av herr Fagerlund m. fl.

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels re-

81

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

reservationen nr 2 av herr Lorentzon, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Marklund begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Lorentzon.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Marklund begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 296

Nej – 16

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herrar Eriksson i Arvika och Ekinge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Romanus begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herrar Eriksson i Arvika och Ekinge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 265

Nej – 29

Avstår – 18

Punkterna 4 och 5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 6

Propositioner gavs på bifall till 1:o utskottets hemställan, 2:o reservationen nr 4 av herr Fagerlund m. fl. samt 3:o reservationen nr 5 av herr Lorentzon, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Nilsson i Kalmar begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstå-

ende propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan fru Nordlander begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Jämställdhet
mellan män och
kvinnor, m. m.*

Den som vill att kammarkamraren till kontraposition i huvudvoteringen angående inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 6 antar reservationen nr 4 av herr Fagerlund m. fl. röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarkamraren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 5 av herr Lorentzon.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkamrarnas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Nordlander begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 141
Nej - 16
Avstår - 154

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammarkamraren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 6 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarkamraren bifallit reservationen nr 4 av herr Fagerlund m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkamrarnas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nilsson i Kalmar begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 156
Nej - 140
Avstår - 16

Punkten 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 av herr Eriksson i Arvika m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Romanus begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Torsdagen den
28 november 1974

*Finansieringen av
sociala avgifter för
arkivarbetare*

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 7 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 av herr Eriksson i Arvika m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 233
Nej - 75
Avstår - 4

§ 12 Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 26 i anledning av motion om vidgade möjligheter till praktikarbete.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13 Finansieringen av sociala avgifter för arkivarbetare

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 27 i anledning av motion om finansieringen av sociala avgifter för arkivarbetare.

Herr RANESKOG (c):

Herr talman! Även om utskottets skrivning om motionen 574 har formuleringen "föranleder ingen riksdagens åtgärd", så kommer ändå motionens yrkande att fullföljas. Remissinstanserna, arbetsmarknadsstyrelsen och riks försäkringsverket har redan ögonen på det problem som är förknippat med nu gällande praxis. Med tacksamhet vill jag därför notera att arbetsmarknadsstyrelsen är beredd att uppträda som arbetsgivare och anställande part åt alla AMS-anställda. I detta avseende är det bara att invänta ett fullföljande av detta löfte, som väl gäller från instundande årsskifte. Ett feltryck torde föreligga i utskottets skrivning.

Men det finns ändå en sak som inger bekymmer. Det gäller tiden för återbetalning av redan insända avgifter. Den omsluter generellt två år.

Ett par fall av anställningar har jag haft möjlighet att helt följa. I det fall som i själva verket föranledde motionen har organisationen den 1 mars 1975 väntat fem år på återbetalning. Ett flertal telefonsamtal har förts med riks försäkringsverket och en rätt omfattande brevväxling med fotostatkopiering av avräkningssedeln med dithörande framställningar har ägt rum. Dock har alla åtgärder hittills varit förgäves och alla framställningar förklingat ohörda. Länsarbetsnämnden har uppvaktats men endast kunnat svara: Vi kan inte säga hur ni skall göra för att få avgifterna tillbaka.

Då är det inte att förvåna sig över att folk i allmänhet tycker att krångel och byråkratisering går nog så långt.

Den andra organisation som jag har haft möjligheter att följa i samma ärende är nu inne på det tredje kalenderåret. Den har ej heller ännu erhållit någon återbetalning.

Ingen kan säga annat än att det är en förmån att få anställa en AMS-arbetare och väl också en hjälp till AMS-arbetaren, som är tilldelad en meningsfylld sysselsättningsform, men för en organisation som har synnerligen ont om pengar blir det ändå en synnerligen dryg utgift att förskottera de allmänna avgifterna upp till fem år.

När nu motionens syfte blir genomfört är det bara att hoppas att riks-försäkringsverket snabbar på med sin gottgörelse till alla dem som väntat i årtal på återbetalningen.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 14 Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 28 i anledning av motion om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 15 Åtgärder för att fördjupa arbetsdemokratien

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 29 i anledning av motioner angående åtgärder för att fördjupa arbetsdemokratien.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:254 av herr Hörberg m. fl. (fp) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde initiativ på lämpligt sätt som syftade till inledande av försök vid vissa statliga företag med medbestämmanderätt på alla beslutsnivåer för arbetstagarna samt

1974:1544 av herr Fälldin m. fl. (c) vari yrkats att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde om tillsättandet av ett företagsdemokratiskt råd sammansatt av företrädare för arbetsmarknadens parter och riksdagspartierna, med uppgift att samordna den företagsdemokratiska försöksverksamheten, utarbeta företagsdemokratiska försöksmodeller, föreslå åtgärder från statsmakternas sida som var ägnade att underlätta verksamheten samt i övrigt stimulera den företagsdemokratiska verksamheten och debatten.

Utskottet hemställde

att motionerna 1974:254 och 1974:1544 inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratien*

Reservation hade avgivits av herrar Eriksson i Arvika (fp) och Stridsman (c), fru Jonäng (c) samt herrar Gustafsson i Säffle (c), Jonsson i Mora (fp) och Granstedt (c) som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna 1974:254 och 1974:1544 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanternas anförts.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Insikten om betydelsen av att de anställda får ökade möjligheter att påverka sina anställningsförhållanden och öva inflytande i sina företag är så pass spridd att jag inte tror att jag behöver bli särskilt mångordig på denna punkt.

En fungerande företagsdemokrati är en ganska självklar rättighet ur demokratisk synvinkel. Vi vet också att större inflytandemöjligheter för de anställda bidrar till att skapa en ökad arbetstillfredsställelse och att det därför är en viktig arbetsmiljöfråga. Ett reellt inflytande för de anställda är också i och för sig en viktig förutsättning för att arbetsmiljön skall utvecklas i rätt riktning. Man kan också konstatera att en fördjupad företagsdemokrati ofta leder till ett bättre arbete inom företagen och bättre produktionsresultat.

För centern är det ett självklart och grundläggande krav att människor skall ha största möjliga påverkan på de beslut som berör dem själva. Det kravet gäller på alla samhällslivets områden, och arbetslivet är självfallet inget undantag. Därför ger vi från centerns sida kravet på en fördjupad företagsdemokrati en mycket hög prioritet.

Det pågår också i vårt land sedan lång tid tillbaka ett omfattande utvecklings- och försöksarbete på det företagsdemokratiska området. Många olika organ sysslar med de här frågorna – ibland har man nästan en känsla av att det är alltför många olika organ.

Samtidigt måste vi naturligtvis konstatera att det här utvecklingsarbetet ännu inte har lett till särskilt genomgripande resultat. Inom vissa områden har de anställdas inflytande institutionaliserats genom styrelserepresentation i större företag och genom företagsnämnderna, men man får väl konstatera att det mer har lett till en viss ökad insyn för de anställda än till ett egentligt, väsentligt ökat inflytande. Kanske samhället också får ta på sig ett visst ansvar för att det hittills gått relativt trögt. Samhället har inte varit pådrivande i så förfärligt stor omfattning, och den lagstiftning som ändå utgör ramen för företagets verksamhet har kanske inte varit alltför väl ägnad att understödja den här verksamheten.

Samhällets ansvar är utan tvivel betydande på det här området.

Företagsdemokratien är en grundläggande politisk fråga. Det är kanske en av de allra viktigaste demokratifrågor – för att inte säga den viktigaste – som vi har att syssla med i dag, och på det sättet har den betydligt större räckvidd än arbetslivsfrågor i allmänhet. På sikt kan en fördjupad företagsdemokrati på ett ganska genomgripande sätt komma att förändra maktstrukturen i vårt samhälle. Därför får vi inte avsäga oss ansvaret för denna utveckling och lägga över den på andra organ. Som jag nämnt

anger dessutom lagstiftningen, som vi har ansvaret för här i riksdagen, de ramar inom vilka det företagsdemokratiska utvecklingsarbetet har att hålla sig. Samhället är dessutom självt en mycket stor arbetsgivare. Staten, landstingen och kommunerna är arbetsgivare för en mycket stor del av alla anställda i vårt land. Samhället bör självfallet vara ett föredöme i det företagsdemokratiska utvecklingsarbetet. Man kan kanske inte säga att samhället alltid har varit ett sådant föredöme vare sig det gällt offentlig förvaltning eller statligt ägda bolag. Vi vet alla vilka problem det företagsdemokratiska utvecklingsarbetet stött på inom Statsföretagsgruppen.

En utredningskommitté, arbetsrättskommittén, funderar just nu över en stor del av detta problemkomplex. Enligt uppgift kommer denna kommitté mycket snart att lägga fram sitt förslag, nämligen omkring det stundande årsskiftet. Det är vår förhoppning och vår tro att arbetsrättskommitténs förslag kommer att möjliggöra en ordentlig skjuts framåt för det företagsdemokratiska utvecklingsarbetet och att detta skall få nytt liv genom dessa förslag. I det sammanhanget är det naturligtvis viktigt att man får ett samlat grepp över det företagsdemokratiska utvecklingsarbetet och något så när gemensamma linjer. Det är också viktigt att det förekommer ett smidigt samarbete mellan politiker och arbetsmarknadens parter. Det är angeläget att utvecklingsarbetet inom företagen och inom den del som samhället tar ansvar för – lagstiftningsarbetet och de andra samhälleliga åtgärderna – sker parallellt och kan samordnas med varandra. Det är de tankegångarna som ligger bakom förslaget i motionen 1544.

Frågan hur detta samarbete exakt skall utformas bör naturligtvis lösas i samråd mellan statsmakterna och arbetsmarknadens parter. I motionen har vi föreslagit ett särskilt företagsdemokratiskt råd för detta ändamål, men självfallet kan också andra lösningar tänkas. Dessa tankegångar återkommer i den reservation som är fogad vid inrikesutskottets betänkande. Jag vill, herr talman, yrka bifall till denna reservation.

Herr HÖRBERG (fp):

Herr talman! Låt mig först få konstatera att utskottsmajoriteten, bestående av socialdemokratiska, moderata och vänsterpartistiska ledamöter, samt reservanterna från folkpartiet och centerpartiet är överens när det gäller frågan om den positiva inverkan som arbetsrättskommitténs förslag kan väntas ha på den arbetsdemokratiska utvecklingen. Majoriteten säger bl. a. att direktiven ger anledning förvänta att lagstiftningsåtgärder bör "ge löntagarorganisationerna erforderligt stöd för att få till stånd en demokratisering av arbetslivet". Reservanterna i sin tur framhåller att arbetsrättskommitténs arbete kan komma att ge upphov till "en ny ram för relationerna mellan parterna på arbetsmarknaden".

Denna överensstämmelse i uppfattning mellan majoritet och reservanter är glädjande. Den visar att vi alla som är intresserade av en positiv utveckling av arbetsdemokratin, väntar oss förbättrade möjligheter för arbetstagare till medbestämmande på alla beslutsnivåer inom arbetslivet.

Denna ökade medinflytanderätt ger många arbetstagare, som i dag mer eller mindre mekaniskt sköter en syssla, möjlighet att utforma sin egen arbetsinsats och miljön där omkring på ett sätt, som kan leda till trivsel och intresse för uppgiften och därmed bli till stimulans för individens personliga utveckling.

Men för att förverkliga det som utskottet i sitt betänkande enligt säger sig sträva efter fordras också en aktiv och positiv vilja hos parterna i arbetslivet. På arbetsgivarsidan har denna positiva vilja visat sig vara svag på många håll.

För att spetsa till diskussionen vill jag göra påståendet, att statens företag synes vara sämst när det gäller arbetsdemokratiens förverkligande. Det är en förfärande misstanke som ligger i detta påstående. Låt mig visa att det har sitt berättigande.

I motion 254 från folkpartihåll redovisas ett avsnitt av företagsdemokratidelegationens rapport i september 1973. Det korta avsnittet visar att arbetsgivarsidans agerande i de statliga företagen har varit sådant att delegationen måste konstatera att arbetstagarna alldeles tappat sugen i kommittéer och nämnder. De har helt enkelt inte fått reellt medverka i beslutsfattandet. – Två citat kan få bestyrka det jag har sagt.

I Göteborgs-Posten för den 17 februari 1974 säger Einar Berndtsson och Göran Jonasson, som båda är anställda vid Uddevallavarvet, beträffande förhållandena där: "Det har inte gått. Ägarna – i det här fallet samhället – måste kunna utöva inflytande. Om företagsledarna bromsar utvecklingen bör ägarna säga ifrån. Ägarna får inte gömma sig bakom företagsledarna."

TCO-tidningen skrev i våras bl. a. "att industridepartementet som varit delegations huvudman uppenbarligen inte kunnat ge delegationen det stöd den behövt och att delegationens verksamhet de senaste åren effektivt saboterats av Statsföretags ledning". TCO-tidningen citerade vidare ombudsman Karl-Erik Modig, som är TCO-representant i företagsdemokratidelegationen: "Ytterst är det ändå en fråga om det psykologiska klimatet ute i företagen." Och Modig fortsätter: "Man kan inte säga att de statsägda företagen på något sätt är föregångare på det här området."

Nu vet vi, som är engagerade i dessa frågor, att vissa saker har hänt under 1974. Personförändringar har bl. a. skett på något håll.

Men det räcker inte. "Ytterst är det ändå en fråga om det psykologiska klimatet ute i företagen", sade Karl-Erik Modig. Det psykologiska klimatet ute i företagen är riksdagen och regeringen ansvariga för. Det är riksdag och regering som kan påverka andan hos de statliga företagsledningarna. Därför har detta betänkande sin betydelse. Men majoriteten förbigår hela denna fråga om ägaransvaret och det psykologiska klimatet ute i företagen. Statens medverkan när det gäller arbetsdemokratiens utveckling har väsentligen begränsats till de områden där staten är arbetsgivare, säger majoriteten. Den statliga insatsen har också begränsats när det gäller att skapa den rätta andan hos de statliga företagens ledningar.

Det finns anledning att, som reservanterna gör, stryka under att staten "såsom arbetsgivare har ett särskilt ansvar och bör visa vägen till ökad demokratisering av arbetslivet". Vi som här i riksdagen representerar ägarna till de statliga företagen, vi har anledning att säga ifrån att statens företag måste vara de främsta att driva arbetsdemokratiifrågorna framåt.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl.

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Reservanternas slutsats, att man bör överväga ett inrättande av ett företagsdemokratiskt råd med representation från parterna på arbetsmarknaden och de politiska partierna i riksdagen, kommer vid en något märklig tidpunkt. Enligt den plan som finns skall arbetsrättskommittén inom kort vara klar med sitt arbete. Denna kommitté skall enligt direktiven bl. a. ge löntagarnas organisationer stöd för att få till stånd en demokratisering av arbetslivet. Att i det läget tillsätta ett råd tycker jag verkar något långsökt.

Dessutom: Vad skall ett råd ge som inte de fackliga organisationerna klarar av? När vi i och med arbetsrättskommitténs fortsatta arbete och förslag till en lagstiftning har gett de fackliga organisationerna verktyget i form av utökad förhandlingsrätt – vilket också ligger i direktiven – så kommer naturligtvis de fackliga organisationerna att tillvarata sina egna intressen.

Ser jag på reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl., blir jag litet paff över hur man med den skrivningen kan komma fram till förslaget att vi skall inrätta rådet. Man är i reservanternas skrivning, liksom utskottets majoritet, överens om att arbetsrättskommitténs utredning kommer att ge organisationerna den möjlighet det här är fråga om. Jag tror att man skall vara försiktig när man kommer in på arbetsmarknadsparternas förhandlingsrätt. Vår uppgift i riksdagen måste vara att ge löntagarorganisationerna just det verktyg som jag talar om. Däremot att komma med råd till dem om hur de skall klara av demokratiseringen, är att komma in på områden som man skall hålla sig ifrån.

Utskottet säger: "Som framgår av den i föregående avsnitt lämnade redogörelsen pågår en omfattande försöksverksamhet på det företagsekonomiska området. Parterna på arbetsmarknaden har i huvudsak själva organiserat och svarat för detta arbete." Jag tycker att arbetsmarknadens parter även fortsättningsvis bör göra detta. Har riksdagen intresse av att hjälpa till med demokratiseringen, så kan vi naturligtvis via lagstiftningen ge organisationerna ökade möjligheter.

Sedan kom herr Hörberg in på ett resonemang att de statliga företagen skulle vara sämre än de privata – det måste ändå ligga i vad han sade, eftersom de statliga företagen här skulle vara sämst. De ombudsmän som herr Hörberg hänvisade till arbetar inom det statliga området. Jag kan mycket väl förstå att man som förhandlare av och till använder den metodiken. Men vi skall inte glömma att vi nu under en relativt

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratien*

kort tid har antagit lag efter lag som har gett de fackliga organisationerna och arbetsplatsernas folk en utökad demokrati. Lagen om facklig förtroendeman är en sådan lag. Rätt till studier kommer. Det gäller också förtroendemannalagen och en del andra lagar. Hade det varit så oerhört bra på den privata sidan, hade man naturligtvis inte behövt stifta dessa lagar. De har ju tillkommit därför att man inte har kunnat få igenom förslagen förhandlingsvägen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i inrikesutskottets betänkande nr 29.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det är naturligtvis alldeles riktigt att arbetsrättskommittén kan förväntas ge anledning till en hel del ny lagstiftning som får betydelse på detta område. Det nämnde jag också i mitt inledningsanförande.

Men jag tror inte ens att herr Ulander inbillar sig att frågan om fördjupad företagsdemokrati och det utvecklingsarbete det gäller kommer att ha avslutats i och med att arbetsrättskommittén har lagt fram sitt förslag och det har föranlett åtgärder. Det arbetet kommer inte att vara avslutat från samhällets sida – det tror jag inte man skall inbilla sig.

Det är uppenbart att tre parter är inblandade i det företagsdemokratiska utvecklingsarbetet – dels de två parterna på arbetsmarknaden och dels samhället, som ger de legala ramar som företagen har att arbeta inom. Jag tyckte att herr Ulander illustrerade det väldigt bra i sitt anförande när han påpekade hur här har kommit lag på lag som förbättrat demokratin i företagen. Det är just precis den rollen som samhället har att spela: att lagstiftningsvägen vidtaga de åtgärder som behövs antingen därför att man inte har kommit fram till en lösning förhandlingsvägen eller också därför att tidigare existerande lagar har varit ett hinder för utvecklingen. Båda de här möjligheterna finns.

Mot den bakgrunden kan man inte, som herr Ulander försökte hävda, tänka sig att politikerna bara skall två sina händer och säga: Var så goda – här har de fackliga organisationerna sina redskap, och därmed har vi gjort vårt – nu har vi inget ansvar för det här längre. Så är det inte, utan politikerna kommer även efter det att arbetsrättskommitténs förslag lett till åtgärder att ha ett ansvar för den här oerhört viktiga utvecklingen. Ett samarbete mellan politikerna och arbetsmarknadens parter i den ena eller andra formen kommer att bli nödvändigt för att det här skall fungera på ett demokratiskt sätt och för att man skall kunna undvika onödiga bromsar och onödiga förseningar. Det är just ett sådant samarbete som reservationen syftar till.

Herr HÖRBERG (fp):

Herr talman! Jag tror att herr Ulander och jag är rätt överens på flera punkter i detta sammanhang.

Herr Ulander citerade följande uttalande i betänkandet: "Parterna på

arbetsmarknaden har i huvudsak själva organiserat och svarat för detta arbete" – dvs. på det företagsdemokratiska området. Det är både majoritet och reservanter som har denna uppfattning. Det är riktigt att det förhåller sig på detta sätt, och så skall det även vara. Mycket har gjorts från riksdagens och regeringens sida för att underlätta arbetet för arbetstagarparten, och allt detta har vi varit ense om.

Men vad herr Ulander inte tar upp och som jag tycker är det väsentliga i inrikesutskottets betänkande nr 29 är det ägaransvar som vi här i riksdagen har för de statliga företagens försök till positiv utveckling av arbetsdemokratin. Vi som är ägarrepresentanter här måste ha ett särskilt ansvar för arbetsgivarsidans agerande i de statliga företagen. Nu är det inte alls bra med arbetsdemokratin i det enskilda näringslivet – det är vi helt överens om. Man har dock lyckats på sina håll och kommit en bit på väg. Men det hör liksom inte till frågan i dag, utan nu är det de statliga företagens läge som är under debatt. Och det är faktiskt så att trots att någonting har gjorts sedan vår motion skrevs i januari i år är läget allvarligt på sina håll. Jag kan citera ur Fack från februari i år som skriver:

"Det finns knappast någon anledning att dölja, att den hittillsvarande försöksverksamheten i företagsdemokratidelegationens regi knappast varit framgångsrik. Det är endast i ett enda företag – Tobaksbolaget – som något av mera allmänt intresse åstadkommits. En avgörande orsak till detta förefaller ha varit de statliga företagsledarnas obenägenhet att låta engagera sina företag i den experimentverksamhet delegationen hade regeringens uppdrag att bedriva."

Och Metallarbetaren, som både herr Ulander och jag läser med mycket stort intresse, skrev i våras – jag citerar ur nr 2–3:

"Vi tror inte att företagsdemokratin inom de statliga bolagen är sämre utvecklad än i privatföretagen. Men borde inte de samhällsägda företagen gå i spetsen när det gäller de anställdas möjligheter till medbestämmande?

Vi tycker oss minnas att ett socialdemokratiskt statsråd någon gång gjort ett uttalande i den riktningen."

Det är riktigt att ett statsråd har gjort ett sådant uttalande, med all rätt. Och vad jag tycker är huvudfrågan i detta betänkande och vad jag diskuterar här är att vi som ägarrepresentanter när det gäller de statliga företagen bör se till att det psykologiska klimatet ute i statsföretagen blir det rätta för att arbetsdemokratin skall utvecklas positivt. Det är därför reservanterna har understrukt det som jag citerade i mitt första inlägg, att staten som arbetsgivare har ett särskilt ansvar och bör visa vägen till ökad demokratisering av arbetslivet.

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Jag vill börja med att bemöta herr Granstedt och bara helt kort säga att riksdagens sak är att stifta lagar, inte att förhandla. Låt arbetsmarknadens parter på basis av de lagar som stiftats se till att de klarar upp problemen sinsemellan. Vår uppgift måste vara att se till lagstiftningen.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratin*

Sedan tycks herr Hörberg och jag vara ense om att detta är viktiga frågor, oavsett var på arbetsmarknaden problemen dyker upp. Men jag kan inte dela herr Hörbergs uppfattning att det är sämre ställt på den statliga sidan än på den privata. Eftersom jag har ett förflutet i arbetslivet, som kroppsarbetare, kan jag vittna om att vi av och till med avund sett på de anställda på den statliga sidan, därför att man där hade en bättre ordning. Men låt oss inte ta upp den diskussionen, ty oavsett var vi håller till har vi all anledning att hjälpa till med lagstiftningen, så att man får samma möjligheter på båda håll.

I den utredning som nu tillsätts kommer lagstiftningen också att gälla båda sidorna. Då får parterna ett verktyg som kan användas, och då är jag helt övertygad om att arbetsmarknadsparterna klarar upp dessa frågor.

Herr GRANSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ulander har tydligen blivit offer för ett allvarligt missförstånd. Det har aldrig varit avsikten att samhället skall delta i några förhandlingar inom ramen för det exemplifierade företagsdemokratiska rådet. Om herr Ulander hade läst motionen och reservationen kanske han inte hade råkat ut för det missförståndet. Och om det är grunden till att han går emot reservationen, så är jag glad över att ha kunnat undanröja det. Då kanske vi också kan få herr Ulanders stöd i voteringen.

Herr HÖRBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Som jag nyss sade är herr Ulander och jag mera överens än vad som kanske framgår av denna debatt.

Det är inte bra med arbetsdemokratin på den enskilda sidan, det vill jag gärna hålla med honom om. Men som representanter för ägarna har vi ju ett särskilt ansvar att försöka göra förhållandena bättre inom den statliga sektorn, och där är det inte bra. Under det gångna året har man från fackligt håll anmärkt väldigt mycket på statliga företag. Jag har här ett urklipp från tidningen Metallarbetaren – det är på två helsidor – där man talar om att det är mycket som man skulle vilja ha annorlunda. Avsikten med den litet energiska insats som jag försökt göra här i dag har varit att framhålla att riksdagen har anledning att stöta på regeringen så att den ser till att andan på den statliga arbetsgivarsidan blir sådan att arbetstagarerna där kan lyckas i sina strävanden.

Herr ULANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Granstedt sade att jag inte hade läst motionen, men det har jag gjort. Och nu skall jag dessutom citera ur den. Naturligtvis hade jag också kunnat citera ur en bok, nämligen ur den s. k. Centerns lilla gröna, eller Centern på arbetsplatserna. Och jag vill tillägga att om man skall tro på motionen, så skulle vi här inte behöva diskutera alls,

ty då talar vi om ett Idyllien, inte om ett problemområde. Jag citerar alltså:

”Arbetstagare och företagare har i betydande utsträckning gemensamma intressen när det gäller företagets funktion och utveckling. Företagets ekonomiska styrka och konkurrenskraft är av betydelse för såväl ägare som anställda. Arbetsmiljöns och arbetsprocessernas utformning påverkar den anställdes fysiska och psykiska hälsa och välbefinnande men har också betydelse för företagets ekonomi. Fördelningen av produktionsresultatet är självfallet en fråga där ägare och anställda har motstående intressen.”

Detta är som sagt ett Idyllien. Om man utgår från den filosofin kan man presentera precis vilka förslag som helst och ha täckning för dem. Men så ser det inte ut på arbetsplatserna. Därför vill majoriteten att de som kan dessa saker – och det är arbetsplatsernas folk och deras organisationer – tillsammans med sina motparter skall sköta de här frågorna och se till att man står på verklighetens grund när man diskuterar problemen.

Herr GRANSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! I debatten om vad det organ vi föreslagit skulle syssla med väljer herr Ulander att ur den två och en halv sidor långa motionen citera några rader som inte alls handlar om det. Man kan i och för sig diskutera innehållet i dessa rader. Det skulle t. ex. vara intressant att få reda på om inte företagets ekonomiska styrka och konkurrenskraft är av betydelse för såväl ägare som anställda. Det skulle också vara intressant att höra om inte arbetsmiljöns och arbetsprocessernas utformning påverkar de anställdas fysiska och psykiska hälsa och välbefinnande, etc. Om vi nu skall ta upp den debatten vill jag nog ha litet bättre bevis för att dessa uppgifter skulle vara felaktiga.

Herr ULANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag valde att bara citera några rader, men det som där sägs ligger väl ändå till grund för centerns hela syn på relationerna mellan parterna. Jag skulle vilja ge er rådet att nästa gång ni träffar NÄSO eller någon annan arbetsgivarorganisation ta upp detta – de fackliga organisationerna vill naturligtvis gärna ha ett bättre klimat i förhandlingarna än vi för närvarande har.

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av yttranden från både herr Granstedt och herr Hörberg om att det inte utträttats någonting på detta område inom den statliga företagsamheten.

Jag vill inledningsvis konstatera att det här är ett besvärligt område, och det tar naturligtvis sin tid att genomföra åtgärder här. Men vad jag vänder mig emot är att man hävdar att det inte har hänt någonting på detta område i de statliga företagen. Jag vet inte med vilken rätt

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratin*

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratien*

man säger det, men jag tror att man har mycket tro och litet vetande i detta sammanhang. Eftersom jag är revisor i Statsföretag AB vet jag att styrelsen för ganska länge sedan antagit ett program för företagsdemokrati och att företagen är på väg att genomföra det. Herr Hörberg sade att det endast var Tobaksbolaget som hade åstadkommit någonting på detta område. Det är alldeles felaktigt. Det är flera av företagen som i dag har genomfört programmet. Jag vet med säkerhet att Karlskronavarvet och Kalmar Verkstad gjort det. Följaktligen är herr Hörbergs uppgifter felaktiga.

Folkpartiets motion om försöksverksamhet är ett slag i luften. Här pågår redan en försöksverksamhet, och den har vidgats.

När det gäller förslaget om ett företagsdemokratiskt råd tror jag i likhet med herr Ulander att det finns anledning att när § 32-utredningen framlagt sitt förslag låta parterna på arbetsmarknaden ta upp dessa frågor i lugn och ro. Jag tror att de kommer att handlägga saken på ett tillfredsställande sätt.

Herr HÖRBERG (fp):

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar påstår att det har hänt en hel del inom statsföretagen på detta område, och visst har det det. Det var inte jag som påstod att det bara var inom Tobaksbolaget någonting hade åstadkommit, utan jag citerade ur Fack. Jag kan läsa upp det igen: "Det är endast i ett enda företag – Tobaksbolaget – som något av mera allmänt intresse åstadkommit." Faktum är att verksamheten på vissa håll bl. a. i LKAB, beklagligt nog fått avbrytas.

Jag tror att både herr Nilsson och jag kan instämma med Metallarbetaren som efter det att företagsdemokratidelegationen bett att få överlämna jobbet till andra organ skrev: "Nedläggningen av delegationens arbete känns som ett nederlag. Särskilt med tanke på den stolta, ja nästan yviga, deklaration som industridepartementet formulerade när delegationen startade sin verksamhet vid årsskiftet 1968/69." Rubriken på den ledarkommentaren i Metallarbetaren är betecknande nog "Nederlag".

Det är alltså inte så bra som det borde vara. Om jag vore revisor i Statsföretag – jag skulle vara glad om jag vore det – skulle jag för min del försöka påverka det hela i positiv riktning. Nu har jag inte den möjligheten, utan i stället röstar jag för reservationen, som har samma syfte och som säger: "Staten såsom arbetsgivare har ett särskilt ansvar och bör visa vägen till ökad demokratisering av arbetslivet."

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Herr Ulander valde att hastigt byta ämne och började diskutera de mera grundläggande principerna för relationerna på arbetsmarknaden. Eftersom han nu har valt det ämnet, tycker jag det kunde vara intressant att få höra honom förklara vad det är för fel exempelvis på meningen: "Företagets ekonomiska styrka och konkurrenskraft är av betydelse för såväl ägare som anställd." Herr Ulander måste alltså anse

att någon av parterna är ointresserad av företagets ekonomiska styrka och konkurrenskraft. Är det de anställda som är ointresserade av detta – vilket ju påverkar deras löneutrymme – eller är det kanske ägarna som är ointresserade av detta? Det kunde vara roligt att få höra herr Ulanders synpunkter på den frågan. – Annars lär liknande synpunkter finnas med i det rationaliseringsavtal där såväl SAF som LO samt SIF och SALF finns med som undertecknare.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratien*

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Herr Hörberg stod nyss i talarstolen och sade att det inom Statsföretagsgruppen endast är Tobaksbolaget som åstadkommit något på det område det här gäller. Att han är fel underrättad genom tidskriften Metallarbetaren är inte min sak att klara ut, utan herr Hörbergs.

När jag nu säger att Statsföretags styrelse har antagit ett mycket omfattande program för denna verksamhet och beslutat hur den skall drivas i Statsföretagsgruppen, måste väl detta ändå vara till fyllest. Man är där väl medveten om behovet av att få arbetsdemokrati till stånd. Här finns som sagt i flera företag klara riktlinjer uppdragna för hur detta skall göras inom Statsföretagsgruppen.

Nu hoppas jag att herr Hörberg, när arbetsfredskommittén har framlagt sitt förslag, är lika angelägen om att genomföra arbetsdemokratien också ute i de privata företagen som han är om att genomföra den i de statliga företagen, där denna verksamhet redan är i gång.

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Herr Granstedt går in på en helt ny diskussion. Vi talade här om problemet att på arbetsplatserna och vid förhandlingar mellan parterna klara av de bekymmer som man har. Helt naturligt har de anställda intresse av allt detta. Men varför har vi i riksdagen under våren och hösten stiftat en mängd lagar för att ge den ena parten – arbetstagarparten – de verktyg den behöver för att kunna leva upp till åtminstone en del av vad vi här eftersträvar? Det är inte riktigt som det står här, att det enbart är i lönefrågorna som man har motstående intressen. Enligt vad man kan läsa ut av debatten kring den nyligen tagna lagstiftningen framgår att företagen tydligen i alla de här frågorna har ansett att deras anställda inte skall lägga sig i detta.

Sedan skulle jag vilja ställa en sista fråga: När har arbetsmarknadens parter begärt att vi skall inrätta ett sådant råd som det talas om här? När har LO gjort det? När har TCO gjort det? När har SACO gjort det? Jag vet inte om SAF har gjort det – där har jag inga kontakter – men i varje fall har löntagarorganisationerna inte begärt att statsmakterna skall gå in med något sådant råd, eftersom de klarar dessa saker själva.

Torsdagen den
28 november 1974

*Åtgärder för att
fördjupa arbetsde-
mokratin*

Herr HÖRBERG (fp):

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar ansåg att jag var dåligt informerad i den här frågan, eftersom jag kunde påstå att det bara var Tobaksbolaget som hade gjort någonting. Det är ju ledsamt i så fall, men jag framhöll inte någon egen uppfattning, utan jag läste högt ur ett ledarstick i Fack – det är alltså Facks synpunkter som jag relaterade.

Herr Nilsson menade sedan att eftersom vi båda – och jag vill gärna understryka att detta är riktigt – är angelägna om att få en bättre arbetsdemokrati i arbetslivet, skulle jag väl kunna göra någon insats själv på den enskilda sektorn. Jag kan väl svara – om jag får säga det så här kort sammanfattat – att det gör jag efter mina begränsade möjligheter. Jag är i mitt fackförbund, Försäkringstjänstemannaförbundet tillhörande TCO, ordförande i en arbetsgrupp som har till huvudmål att säga upp nuvarande företagsnämndsavtal och utarbeta ett medbestämmanderättsavtal. – Så nog görs det vad som går att göra också på den sidan, men här i dag diskuterar vi bara problem inom de statliga företagen. Därför menar jag att det är viktigt att vi gör klart för företagsledarna i de statliga företagen vad riksdagen vill, nämligen att statens företag skall vara föregångsföretag när det gäller arbetsdemokratin.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Herr Ulanders argumentation är litet förvånande. Han citerar ett stycke ur vår motion, och när jag frågar vad det är för fel på den formuleringen säger han att jag byter ämne. Jag har litet svårt att förstå logiken i det resonemanget.

Sedan kommer han med ett felcitat. Han påstår att det i vår motion står att enbart lönefrågor är ett ämne för motsättningar. Men i motionen heter det: "Fördelningen av produktionsresultatet är självfallet en fråga där ägare och anställda har motstående intressen." Därmed har vi inte sagt att det är den enda fråga där ägare och anställda har motstående intressen.

Sedan återkommer herr Ulander till alla de lagar som riksdagen har behandlat i år. Jag tycker att de är ett bevis på att samhällets ansvar här är väldigt stort och att det gäller att få till stånd det smidiga samarbete mellan samhället och arbetsmarknadens parter som vi har förordat. I och för sig borde ingenting hindra att statsmakterna tar initiativ till ett sådant samarbete. Jag har väldigt svårt att förstå vad det skulle vara för fel i det.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hörberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 29 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Eriksson i Arvika m. fl.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspolitik-
ken, m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Granstedt begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 195
Nej - 106

§ 16 Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 30 i anledning av propositionen 1974:157 med förslag till lag om ändring i lagen (1973:370) om arbetslöshetsförsäkring.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Miljövårdspolitik, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 44 i anledning av motioner angående miljövårdspolitik, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:233 av fru Anér m. fl. (fp) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att en årlig miljörapport med i motionen diskuterad utformning förelades riksdagen,

1974:235 av herr Helén m. fl. (fp) vari, såvitt nu var i fråga (yrkandena D-G), hemställts D. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att uppdrag om forsknings- och utvecklingsarbete rörande decentraliserad miljövänlig teknik lades ut på härför lämpliga organ i enlighet med vad som anförts i motionen, E. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att Sverige i internationella sammanhang drev kraven på internationell miljölagstiftning, F. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att studier utfördes av härför lämpligt organ rörande möjligheterna att skapa ökad medverkan och ökad delaktighet från allmänhetens sida i frågor som rörde dess miljö i vid mening i enlighet med vad som anförts i motionen, G. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag som gav sammanslutningar av konsumenter, naturvårdare, handikappade, forskare etc. rätt att överklaga beslut enligt livsmedelslagen samt lagen om hälso- och miljöfarliga varor,

1974:510 av herr Hörberg (fp),

1974:511 av herr Israelsson m. fl. (vpk) vari hemställts att riksdagen i skrivelse till regeringen begärde förslag om förbud mot tillverkning och försäljning av öl och läskedrycker i engångsförpackningar av glas,

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

plast och metall inom läskedrycks- och bryggeribranschen,
1974:832 av herr Sörenson m. fl. (s),
1974:833 av herr Wachtmeister i Johannishus (m) samt
1974:1461 av fröken Eliasson (c) och herr Åsling (c).

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. lämna motionen 1974:233 utan åtgärd,
- 2a. lämna motionen 1974:235, yrkande D, utan åtgärd,
- 2b. lämna motionen 1974:235, yrkande E, utan åtgärd,
- 2c. lämna motionen 1974:235, yrkande F, utan åtgärd,
- 2d. lämna motionen 1974:235, yrkande G, utan åtgärd,
3. lämna motionerna 1974:510, 1974:833 och 1974:1461 utan åtgärd,
- 4a. lämna motionen 1974:511 utan åtgärd,
- 4b. lämna motionen 1974:832 utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. angående avlämnande av en årlig miljörapport av fru Anér (fp) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen skulle i anledning av motionen 1974:233 som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anført angående avlämnande av en årlig miljörapport till riksdagen,

2. angående forsknings- och utvecklingsarbete rörande decentraliserad miljövänlig teknik m. m. av fru Anér (fp) som ansett att utskottet under 2a bort hemställa,

att riksdagen skulle i anledning av motionen 1974:235, yrkande D, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anført om forsknings- och utvecklingsarbete rörande decentraliserad miljövänlig teknik,

3. angående studier i syfte att öka allmänhetens möjligheter till medverkan i beslut rörande miljöfrågor, m. m. av fru Anér (fp) som ansett att utskottet under 2c bort hemställa,

att riksdagen skulle i anledning av motionen 1974:235, yrkande F, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anført angående studier i syfte att öka allmänhetens möjligheter till medverkan i beslut rörande miljöfrågor m. m.,

4. angående rätten att anföra besvär mot beslut enligt livsmedelslagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor av fru Anér (fp) och herr Takman (vpk) som ansett att utskottet under 2d bort hemställa,

att riksdagen skulle i anledning av motionen 1974:235, yrkande G, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført

om utvidgad besvärsmätt enligt livsmedelslagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor,

5. angående förbud mot tillverkning och försäljning av vissa varor av herr Takman (vpk) som ansett att utskottet under 4a bort hemställa, att riksdagen skulle i anledning av motionen 1974:511 som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört angående förbud mot tillverkning och försäljning av vissa varor.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Detta betänkande från jordbruksutskottet handlar huvudsakligen om några motioner från folkpartiet om miljövårdspolitik, vilka utskottet har avvisat. Jag skall därför tala för de reservationer som är fogade till betänkandet.

I folkpartiets miljövårdspolitik ingår bl. a. att stödja och hjälpa fram de nya former av teknik som har kallats för "småskalig teknik". Numera kallas det i anglosaxiska länder för "appropriate technology", vilket på svenska bäst blir "lagom-teknik". Om denna lagom-teknik talades det i veckan på en liberal u-landskonferens här i Stockholm, där vi fick ta del av många rapporter om hur det för u-länderna behövs nya former av teknik som inte kopierar våra jättemaskiner och inte heller består av våra urmodiga modeller, utan av nya genomtänkta former som passar just för det landets arbetskraft, klimat och erfarenhet. Men för att få fram dessa är man i väsentlig grad beroende av hjälp från de utvecklade länderna.

Jag skulle gärna vilja citera vad fysikprofessorn Karl-Erik Eriksson skriver i Dagens Nyheter i dag. Han säger där att vår skyldighet är att utveckla vad han kallar för "en resursbevarande energisnål teknologi". Det är just lagom-tekniken. "Då skulle vi", fortsätter professor Eriksson, "kunna börja nedbringa vår förbrukning av råvaror mot en globalt rimlig nivå" och samtidigt hjälpa u-länderna. Han slutar: "Där har ett litet men socialt och tekniskt avancerat land som Sverige faktiskt både möjligheter och skyldigheter att göra en konstruktiv insats!"

Bättre kunde det inte sägas. Detta är exakt vad som begärs i folkpartiets miljövårdsmotion, och det är också innehållet i reservationen 2 till det aktuella betänkandet.

Vidare kräver vi i vår partimotion och i reservationerna 3 och 4 att olika opinionsgrupper som känner ett särskilt ansvar för miljön skall få bättre möjligheter än de har i dag att lägga sig i och delta i arbetet när det gäller miljöfrågor. Vi föreslår dels att man skall bedriva mer forskning på att få fram lämpliga former för detta arbete och detta inflytande, dels att man skall tillåta en form för sådan delaktighet som går att genomföra redan i dag, nämligen att ge överklaganderätt över vissa miljövärdsbeslut till en generöst bestämd krets av organisationer.

Denna fråga har tidigare varit uppe i riksdagen, och utskottet anser

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

Miljövårdspolitiken, m. m.

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

fortfarande att det är tillräckligt att de stora organisationerna på arbetsmarknaden har fått denna möjlighet att överklaga. Till det vill jag återigen bara säga att dessa organisationer är alldeles utmärkta för de ändamål som de är tillkomna för men att de inte passar särskilt bra för det här speciella ändamålet. Jag vill inte alls vara otacksam för att de fått den här rätten, men jag vill påstå att de inte gjort något för att underlätta för sina medlemmar att effektivt utnyttja den.

Skall medborgarna verkligen kunna bevaka sin rätt i sådana här fall är det viktigt att den vidgas till flera organ som har mera speciella intressen på området.

Vi har inte lagt fram någon exakt lista på vilka organ det skall gälla – det är en sak som kan diskuteras. Men det skall alltså vara sådana som har till sin naturliga uppgift att bevaka miljön och som har intresse, sakkunskap och motivation att göra det. Konsumentverket är det enda organ som vi nämnt som tänkbart i sammanhanget. Ett bra och aktuellt exempel på detta är en nyligen utförd mycket grundlig nationalekonomisk studie från MIT i Harvard, där ett par forskare har tagit reda på varför kärnkraftverken i USA blir så mycket dyrare att bygga år från år. Forskarna har lyckats bevisa att det faktiskt huvudsakligen beror på opinionsgruppernas agerande, vilket på olika indirekta sätt påverkar kärnkraftverkens ekonomiska omgivning. Detsamma gäller tydligen inte för andra kraftverk. Den fördyring som där sker är inte lika stark och vilar på mer konventionella grunder.

Här kan man alltså ta på det med händerna och se hur opinionsgruppernas arbete hjälper till att dra fram i ljuset de yttre miljöeffekterna av vissa företag så att effekterna kan bli uttryckta i vanlig påtaglig fördyring. Därigenom kommer företagen i gång mycket långsammare och blir i vissa fall inte alls av.

Nu är detta en illustration. Det är inte exakt vad jag yrkar i reservationerna. Jag är fullt medveten om att man inte kan översätta amerikanska politiska mekanismer direkt till svenska förhållanden. Vi har helt andra metoder att avgöra hur och var miljöhänsyn skall tas. I stället för det domstolsförfarande och den debatt mellan fria likaberättigade parter som amerikanerna har arbetar vi med t. ex. koncessionsnämnd, naturvårdsverk och andra myndigheter som skall avväga olika synpunkter. Men i båda fallen är vissa grupper svagare än andra och har ekonomiska svårigheter att göra sig hörda. Vi skulle därför också i detta land behöva möjligheter för andra organisationer än de allra största och starkaste att effektivt säga ifrån vid miljöhot, t. ex. genom rätten att överklaga vissa beslutade men icke vidtagna miljöåtgärder.

Det måste finnas mekanismer för att i den rent ekonomiska processen få in den samhälleliga värderingen av verksamheter med olika typer av miljöhot. Det amerikanska exemplet visar att så är möjligt att göra. I det mycket starkare samhällsstyrda svenska systemet är den här sortens regulatorer inte heller onödiga. Det visar kärnkraftdebatten här i landet, och de kan tillämpas även på andra miljöområden.

Jag vill slutligen yrka bifall även till reservationen 1, som handlar om en årlig miljörapport. Vad som här behövs är inte bara naturvårdsverkets i och för sig förtjänstfulla årsredogörelse utan en fullständig översikt över vilka miljöåtgärder som har vidtagits och deras resultat. Just i en tid då miljövärden hotas genom att energikrisen vänder uppmärksamheten åt andra håll och då vi samtidigt upplever vilka oerhörda faror som lurar exempelvis i den kemiska industrin, tydligen utan att vetenskapen i tillräcklig grad har inriktats på dessa frågor eller i varje fall utan att den har blivit hörd, framstår det som allt viktigare att denna kammare åtminstone en gång varje år får se en så fullständig bild som möjligt av vad regeringen har åstadkommit och ges möjlighet att debattera dessa åtgärder.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservationerna 1, 2, 3 och 4.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande nr 44, som vi nu behandlar, förekommer motionen nr 511, undertecknad av mig och ytterligare sex vpk-ledamöter. I motionen yrkar vi att riksdagen i skrivelse till regeringen skall begära förslag om förbud mot tillverkning och försäljning av öl och läskedrycker i engångsförpackningar av glas, plast och metall inom läskedrycks- och bryggeribranschen.

Motiven för ett sådant förbud har under senare tid blivit allt starkare. Vi kan säga att det finns tre huvudmotiv. Dels kan det sparas material som kan finna nyttigare användning, dels kan belastningen på miljön i form av avfall minskas, om dessa engångsförpackningar försvinner, dels kan den energi inbesparas som åtgår för dessa engångsförpackningars framställning.

Statsministern har flera gånger under senare tid uttalat som sin mening att "slit- och slängperioden nu är förbi". Senast sade han det vid energirådets utfrågning i lördags. Jag delar för min del helt statsministerns bedömning i detta fall. Men föreligger det en sådan bedömning, så menar jag att den också måste få komma till uttryck i praktisk handling. Ett sådant praktiskt uttryck skulle vara att stoppa de typer av engångsförpackningar som vi nämner i vår motion. De finns på ett klart avgränsat område, som för övrigt staten nyss köpt in sig på, och de har fullt godtagbara ersättningar i form av returglas.

Det är klart att ett stopp för dessa engångsförpackningar skulle innebära stopp också för tillverkningen av dem och därmed bortfall i just den sysselsättningen. Men detta förhållande kan inte få hindra ett ingripande. Det är tvärtom ett samhällsintresse att råvaror och sysselsättning förs över till områden som tillgodoser primära mänskliga behov. Ett förbud för dessa typer av engångsförpackningar måste därför kombineras med åtgärder för att skapa samhällsnyttiga sysselsättningar för dem som friställs genom stoppet för en, som jag ser det, inte samhällsnyttig tillverkning.

Effekten, både för konsumenterna och för samhället i stort, kan bara

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

bli positiv om dessa engångsförpackningar försvinner. Det måste rimligtvis vara billigare för konsumenterna att köpa sina drycker i returglas som, belagda med en tillräckligt hög pant, återlämnas till affären sedan de tömts på sitt innehåll. Från allmän samhällssynpunkt är det också ett intresse att konsumentpriset kan hållas lägre. Vidare framstår det från samhällets synpunkt som mycket önskvärt att förbrukningen av material och energi på förpackningsområdet blir så liten som möjligt och att belastningen på miljön i form av avfall kan minskas. Dessa typer av engångsförpackningar har också visat sig särskilt besvärande och farliga för såväl människor som djur då de hamnat ute i naturen. Det torde därför finnas ett betydande intresse från kommunernas sida, vilka ju har att svara för renhållningen, att belastningen i avfallet från dessa engångsförpackningar försvinner.

I motionsyrkandet tar vi upp bara vissa typer av engångsförpackningar som genast och utan olägenhet kan försvinna. Men vi menar samtidigt att hela förpackningsområdet måste bli föremål för översyn. Skall vi framöver spara råvaror och energi, så finns här ett område där det bör gå att spara utan större olägenheter för konsumenterna.

Den ekonomiska tillväxtens former har också under senare tid alltmer satts i fråga. Detta har inte bara skett här i landet utan också i ett globalt sammanhang. Det gäller ju att långsiktigt hushålla med ändliga naturresurser, och det gäller att begränsa förbrukningen av energi. Vad gäller den senare så skall ju Sverige genomföra en landsomfattande sparkampanj inom kort. Som ett lämpligt inslag i denna bör enligt min mening också en begränsning i användandet av engångsförpackningar ingå. Sker så, kommer det att medverka till en medveten omläggning av produktionens inriktning mot socialt nyttiga produkter som verkligen bidrar till människornas välfärd. De typer av engångsförpackningar som det är fråga om i vår motion bidrar snarare till ofärd för både människor och djur, och därför bör de bort.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen 5 av herr Takman, fogad till nu förevarande betänkande från jordbruksutskottet.

Herr SÖRENSON (s):

Herr talman! I motion 832 har vi fört fram krav på att de fyra ämnena beta-naftylamin, benzidin, 4-aminodifenyl och 4-nitrodifenyl skall förbjudas eftersom de är högradigt cancerogena. Vi stöder oss på en konvention som antogs av ILO-konferensen 1973 där dessa ämnen uppfördes i Annex B som starkt cancerogena och farliga för industriellt bruk. De är förbjudna inom hela arbetslivet i England sedan 1970. De används fortfarande, såvitt vi förstår, om än i sparsam omfattning i Sverige.

Då vi började granska vilka möjligheter man hade att förbjuda dessa ämnen här i Sverige fann vi att det ganska nyligen tillsatts en s. k. produktkontrollnämnd som skall handha farliga ämnen. Enligt kungörelse, SFS 1973:334, 5 §, åligger det produktkontrollnämnden att offentliggöra

vägledande förteckning över ämnen som är att hänföra till hälso- och miljöfarliga varor och sådana som kan befaras medföra skada på människor. Vi tog kontakt med produktkontrollnämnden och fann att dessa ämnen då inte var angivna på någon sådan lista men att man mycket väl kände till dem och deras farlighet. Jag har i dag varit i kontakt med produktkontrollnämnden, och dessa ämnen finns fortfarande inte på någon lista av det här slaget.

Det första yrkandet vi ställde i motionen gick ut på att riksdagen hos kungen omedelbart skulle begära förbud för industriellt och kommersiellt bruk av dessa fyra ämnen. Det andra yrkandet, som siktade något längre, avsåg att reglera dessa ärenden för framtiden genom att delegera beslutsrätten från Konungen till produktkontrollnämnden enligt 7 § lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Då skulle produktkontrollnämnden kunna gripa in.

Vi fick den uppfattningen när vi tog kontakt med nämnden att man skulle vara intresserad av ett sådant förfarande, och det anfördes närmast som en ursäkt att man inte hade kunnat gripa in när det gällde dessa ämnen eftersom man inte hade beslutsfunktioner.

När nu utskottet har behandlat den här frågan säger man så här: "Utskottet, som utgår från att den i motionen väckta frågan med hänsyn till dess allvarliga natur uppmärksammat beaktas, får i överensstämmelse med sitt tidigare ställningstagande föreslå att motionen i övrigt inte föranleder någon riksdagens särskilda åtgärd. I anslutning till vad i motionen sägs om delegering av beslutsrätten enligt 7 § lagen om hälso- och miljöfarliga varor till berörda tillsynsmyndigheter vill utskottet erinra om att departementschefen i sitt av riksdagen godkända uttalande i frågan anförde att befogenheten att införa förbud vid en delegering i regel torde böra ligga hos produktkontrollorganet, alltså den nuvarande produktkontrollnämnden."

Av detta kan man sluta sig till att utskottet uppfattar vårt första yrkande som ett befogat yrkande, dvs. att ifrågavarande ämnen är farliga. Utskottet betonar detta starkt i sin skrivning och hoppas att de skall leda fram till att frågan uppmärksammas av den berörda myndigheten. Men i den andra delen menar man att motionen skjuter över målet eftersom utskottet tydligen anser att produktkontrollnämnden redan har denna delegationsrätt.

När det gäller första yrkandet i motionen kan jag väl i stort sett anse att det är utagerat, eftersom jag av ett meddelande från arbetarskyddsstyrelsen – som också går in som kontrollorgan i dessa sammanhang – har fått klart för mig att de här fyra ämnena är upptagna som farliga ämnen. De kan eller bör inte användas för industriellt bruk, eftersom de är klassade som ämnen i kontrollgrupp A. Om dessa ämnen sägs att de är första klassens gifter, som inte får förekomma i arbetslivet. Ämnena bedöms ha hög cancerframkallande effekt och kunna orsaka cancer också vid låg exposition. Inget upptag i kroppen av ämnen i denna klass är tillåtet vare sig genom andningsvägarna eller huden. Några gräns-

värden anges inte för dessa ämnen. Man kan alltså säga att gränsvärdet är 0. – Därmed är det första yrkandet i vår motion avfört ur debatten. Däremot kvarstår det tydligen någon form av missuppfattning när det gäller den andra delen av motionen.

Den 19 november, alltså helt nyligen, besvarades en interpellation av fru Theorin om dessa frågor till den berörde departementschefen, som då uttalade:

”Jag delar självfallet uppfattningen att produktkontrollnämnden skall vara aktiv i sitt arbete. Jag vill emellertid understryka att ansvaret för samhällets kontroll av utvecklingen när det gäller såväl den yttre miljön som arbetsmiljön i första hand måste ligga på vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter, dvs. naturvårdsverket och arbetarskyddsstyrelsen.”

Dessa myndigheter är representerade i produktkontrollnämnden, och man skulle kunna tänka sig att samarbetet mellan de här organen därför kunde flyta tillfredsställande.

Samtidigt svarar emellertid departementschefen på fru Theorins fråga, upplysande:

”Sakläget i dag är ju att förbud bara kan utfärdas av regeringen. Jag kan emellertid mycket väl tänka mig att överväga att ge utrymme för större möjligheter till generella ingripanden, om detta medverkar till att underlätta och effektivisera hanteringen.”

Här gör alltså, helt tydligt, departementschefen ett uttalande som inte stämmer med utskottets. Det är inte, som utskottet säger, på det sättet att produktkontrollnämnden har denna beslutsrätt enligt 7 §, utan det förhåller sig så som vi har konstaterat. Jag kan inte tänka mig att departementschefen står och ljuger här i kammaren. Utskottet har alltså inte läst på riktigt.

Vad kan man då göra för framtiden? Jag har inget speciellt yrkande, herr talman, men jag känner till att det finns en arbetsmiljöutredning som arbetar med dessa frågor och som sannolikt också borde kunna gå igenom de här samordningsproblemen och föreslå förbättringar när det gäller de brister som finns i samordningen. Jag ifrågasätter emellertid om man hinner få fram ett sådant material i rimlig tid, eftersom arbetsmiljöutredningen kommer att arbeta ytterligare något år – och kanske inte har någonting att redovisa förrän fram emot 1976. Det vore inte tillfredsställande, eftersom de här ämnenas farlighet var känd år 1970, då de förbjöds i England. Genom brister i vårt eget skyddssystem dröjer det till den 1 januari 1975 innan det förbud som arbetarskyddsstyrelsen nu utfärdat träder i kraft. Dock gäller arbetarskyddsstyrelsens anvisningar bara för arbetslivet, och dessa ämnen skulle fortfarande kunna komma ut på den svenska marknaden via handeln även efter denna tidpunkt.

Vad man kan göra är alltså att hysa förhoppningar om att antingen arbetsmiljöutredningen mycket snabbt kommer fram till hur samordningsproblemen beträffande de olika institutioner som har att handlägga dessa frågor skall lösas eller att departementschefen uppfyller sitt halva

löfte till fru Theorin och lägger fram förslag som löser problemen mycket snabbare och som kan innebära att delegationsrätten läggs över på produktkontrollnämnden redan innan arbetsmiljöutredningen är färdig med sitt arbete.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Vid det betänkande som vi nu behandlar är fogade fem reservationer och den motion som herr Sörenson talat om. Jag skall ta upp dem i tur och ordning.

I reservationen 1 krävs att en årlig miljörapport skall överlämnas till riksdagen som underlag för en allmän debatt om miljöpolitiken. Vi har vid några tidigare tillfällen, senast förra året, prövat dessa motionsyrkanden i kammaren, och utskottet anförde då att naturvårdsverkets årsbok väl motsvarar önskemålen om en lättillgänglig redovisning av problemen på miljövärdsområdet. I årsboken saknas dock en del uppgifter, exempelvis kvantitativa uppgifter om utsläpp m. m. I avvaktan på miljökontrollutredningens prövning av informationsfrågorna ansåg sig riksdagen emellertid inte kunna följa motionsyrkandena. På grundval av miljökontrollutredningens förslag har riksdagen i år fattat beslut om riktlinjer för utveckling av ett informationssystem om miljövärden. I det beslutet ingick att en miljödatanämnd skall tillsättas med uppgift att ansvara för utvecklingen av miljövärdens informationssystem. Löpande statistik på miljövärdsområdet är ett betydelsefullt hjälpmedel för att man kontinuerligt skall kunna följa miljöförhållandena. Beslut har också fattats om att en särskild årlig publikation, kallad Miljöstatistisk årsbok, skall utges. Även om publikationen inledningsvis kan få ett tämligen begränsat innehåll, har redan under innevarande budgetår förberedelserna för ett utgivande av en sådan årsbok börjat. Mot bakgrund av detta finner utskottet inte skäl till någon särskild åtgärd i anledning av motionskravet i motionen 233, vilket också återfinns i reservationen 1.

I reservationen 2 – också den av fru Anér – tas upp några yrkanden i folktopartimotionen 235 med begäran att forsknings- och utvecklingsarbete rörande småskaleteknik skall läggas ut på lämpliga organ. Utskottet säger för sin del att man finner de frågor som har tagits upp i motionen beaktansvärda och anser att det är värdefullt att man ägnar ingående belysning åt forskning inriktad på sparsamhet med energi. Medel till utveckling av miljövänlig teknik anslås också i rätt betydande utsträckning via styrelsen för teknisk utveckling. I övrigt kommer säkerligen de problem som bör studeras att granskas av den energisparkommitté som regeringen nyligen har tillsatt. Den kommer säkerligen också att se på den småskaliga produktionen. Åtskilliga av de i motionen upptagna problemen kommer att prövas inom det till statsrådsberedningen knutna framtidssekreterariatet.

I december 1973 tillkallades energiprogramkommittén för att avge förslag till forsknings- och utvecklingsarbete inom energiområdet. Dess be-

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

Miljövärdspolitiken, m. m.

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

tänkande framlades i september i år och är nu ute på remiss liksom betänkandet från energiprognosutredningen. I avvaktan på remissbehandlingen av utredningsmaterialet finner utskottet det inte motiverat att påfordra någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

När det gäller reservationen 3 vill jag hänvisa till att utskottet inte funnit yrkandet i motionen 235 angående studier i syfte att öka allmänhetens möjligheter till medverkan i beslut som rör miljöfrågor vara sådant att det utgör tillräckligt underlag för ett positivt beslut i ämnet från riksdagens sida. Jag vill gärna uppmärksamma kammarens ledamöter på skrivningen på s. 12 i motionen, där man talar om behovet av "nya former av horisontell organisation – en rad olika centra av information och makt, som kan samarbeta med varandra tvärs över de gränser som hittills varit dragna". Vi finner det vara en underlig formulering. Det skulle innebära att man utanför partierna skulle skapa nya maktcentra i akt och mening att få nya korporativa grupper och, som vi kan tolka det, att passivera partierna i stället för att aktivera dem. Det är detta som ligger bakom utskottets skrivning att motionen inte utgör tillräckligt underlag för något beslut i ämnet från riksdagens sida.

Reservationen 4 gäller en gammal bekant fråga, som riksdagen har behandlat vid flera tillfällen tidigare, – senast förra året i samband med antagandet av lagen om hälso- och miljöfarliga varor. I utskottsbetänkandet erinrades i anslutning till motioner i ämnet om att miljökontrollutredningen för sin del inte hade uppställt någon regel om vem som hade rätt att anföra besvär mot beslut enligt lagen om hälso- och miljöfarliga varor och att en sådan rätt att föra talan, enligt utredningens förslag, skulle komma att regleras genom bestämmelserna i förvaltningslagen. Enligt 11 § denna lag får talan mot beslut av myndighet överklagas genom besvär av den som beslutet angick om det gått emot honom. I utredningen fanns en reservation om utvidgad besvärsrätt för att tillvarata intressen från dem som riskerar att utsättas för hälso- och miljöfarliga varors skadeverkningar. Även departementschefen fann det otillfredsställande att klagomål genom besvär inte kunde föras från konsumenternas sida inom området hälso- och miljöfarliga varor. Besvärsrätt föreslogs därför åt de fackliga huvudorganisationerna.

Fru Anér är inte nöjd med detta, utan vill att en vid grupp av olika miljöintressen skulle ha denna besvärsrätt. Om jag inte uppfattade henne fel sade hon att de organisationer som har fått besvärsrätten – alltså de fackliga huvudorganisationerna – inte passar för detta ändamål. I så fall har vi klart divergerande uppfattningar om vilka grupper som bör ha en sådan besvärsrätt. Frågan om hälso- och miljöfarliga varor berör i första hand arbetaren i hans arbetsmiljö, och självfallet måste det vara hans organisation som först och främst bör ha besvärsrätten, inte aldrig så duktiga miljögrupper av olika styrka och karaktär. Det är alltså en fråga om skador som till 80 procent uppstår i arbetsmiljön. Den yttre miljön berör den mindre delen av den här lagens område.

Besvärsrätt har alltså föreslagits för de fackliga huvudorganisationerna,

och detta har riksdagen godkänt. Det står också i överensstämmelse med livsmedelslagstiftningen. Motionsyrkanden liknande dem som nu föreligger avslogs därmed förra året. Enligt utskottets mening har det sedan riksdagen fattade beslut i ärendet inte framkommit några nya omständigheter, som skulle tala för ett ändrat ståndpunktstagande från riksdagens sida. Yrkandet i motion 235, som ligger som underlag för reservationen 4, bör därför enligt utskottets mening lämnas utan bifall av riksdagen.

I reservationen 5 av herr Takman återkommer ett krav som riksdagen behandlade 1973, också det i anslutning till lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Där krävs det förbud mot tillverkning och försäljning av vissa varor. I det här fallet gäller det engångsförpackningar av glas, plast och metall för öl och läskedrycker.

Redan förra året, herr Israelsson, diskuterade vi den här frågan med utgångspunkt i lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Enligt 6 § produktkontrollagen kan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer – i det här fallet produktkontrollnämnden – förbjuda vissa vara eller föreskriva att hälso- och miljöfarlig vara av visst slag får hanteras eller importeras endast efter särskilt tillstånd. Det var motivet till att riksdagen 1973 avvisade yrkandet i motionen, och det är utskottets motiv också denna gång. Sedan kan vi naturligtvis vara överens om vad statsministern har anfört om ett energisnålare samhälle, återanvändningsresurser osv. – det är vi helt på det klara med – men den rent praktiska gången är att det inte är riksdagens sak att besluta, utan det är produktkontrollnämnden eller regeringen som skall ha rätt att ingripa, enligt riksdagens eget beslut.

Det kan väl anföras i anslutning till den här frågan att vi i dagarna har fått en rapport från arbetsgruppen för avfallsfrågor, där man kraftigt har understrukt möjligheten till betydande återvinning av metall- och glasavfall. Man har också lämnat förslag om en separering av avfallet. I betänkandet konstateras att intresset för returförpackningar har ökat; herr Israelsson har alldeles rätt i det.

I miljökostnadsutredningens första delrapport om effekterna av förpackningsavgiften konstateras att engångsglasens andel av den totala konsumtionen har minskat medan returglasens andel har ökat. I rapporten sägs också att förpackningsavgiften haft liten eller ingen effekt på kostnader, sysselsättning och miljö. Som jag ser det torde det vara en riktig väg att nu i det första steget separera avfallet och återanvända det, precis enligt de principer som vi är överens om. Skulle det visa sig att detta inte är tillräckligt ur hälso- och miljösynpunkt får naturligtvis ett förbud övervägas på ett senare stadium. Det ankommer i så fall på produktkontrollnämnden att ta ställning till om det är befogat ur hälso- och miljösynpunkt; det är inte riksdagens uppgift.

I motion 832 av herr Sörenson m. fl. har det framförts yrkande om förbud mot industriellt och kommersiellt bruk av vissa kemiska ämnen av cancerogen natur. Utskottet vill påpeka att även detta yrkande faller

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

inom ramen för det riksdagsbeslut från 1973, då produktkontrollagen antogs, som jag tidigare har åberopat. Det åvilar alltså regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att pröva frågor om förbud mot vissa varor.

Utskottet har, som herr Sörenson också påpekade, understrukit att den väckta frågan med hänsyn till sin allvarliga natur bör uppmärksammas men vill alltså hänvisa till att motionen i övrigt inte kan föranleda någon riksdagens särskilda åtgärd. Man skulle kunna förtydliga detta med att den delegering av beslutsrätten enligt 7 § lagen om hälso- och miljöfarliga varor, som herr Sörenson åberopade, åvilar regeringen. Såvitt det är bekant har inte något bemyndigande delegerats till produktkontrollnämnden. Jag är inte beredd att skriva under på att utskottet är okunnigt. Vad som står på s. 5 i utskottsbetänkandet är att utskottet vill "erinra om att departementschefen i sitt av riksdagen godkända uttalande i frågan anförde att befogenheten att införa förbud vid en delegering i regel torde böra ligga hos produktkontrollorganet, -- --". Om man delegerar, skall man alltså delegera till produktkontrollnämnden.

Det är riktigt, som herr Sörenson sade, att enligt ett uttalande i kam-maren av jordbruksministern den 19 november i år kan en sådan rätt att delegera till produktkontrollnämnden väl övervägas. Och det är alldeles uppenbart att denna fråga om bemyndigande till nämnden och dess uppfattning om sin rätt – eller inte rätt – har varit ett hinder för dess agerande. Det är också helt klart att två olika lagar här skär över varandra; avgränsningen är inte klart gjord mellan arbetarskyddslagen och produktkontrollagen. Detta övervägs som sagt i arbetsmiljöutredningen. Men jag tror att det är riktigt, som herr Sörenson påpekade, att initiativ måste komma tämligen snart från jordbruksministern i av-vaktan på arbetsmiljöutredningens vidare betänkande. Det är oerhört nödvändigt att produktkontrollnämnden inom det ansvarsområde som åvilar den kan ingripa mot dessa farliga ämnen.

Sedan motionen väcktes i januari månad har arbetarskyddsstyrelsens anvisningar för hygieniska gränsvärden på arbetsplatserna kommit ut. I den listan upptar man särskilt cancerframkallande ämnen, varav sex ämnen inte får användas i arbetslivet. Det ligger alltså inom arbetar-skyddsstyrelsens ansvarsområde att utfärda sådana anvisningar. Bland dessa sex ämnen som inte får användas i arbetslivet ingår de fyra ämnen som har aktualiserats i motionen 832. Man kan säga att herr Sörenson och hans medmotionärer har varit förutseende. Vi kan väl också säga att motionen i denna del har tillmötesgått, även om det har skett på annat sätt än via riksdagens direkta ingripande. Det gäller ingripande i arbetslivet men än så länge inte ingripande i övrigt. Det måste, som vi har tolkat det, vara produktkontrollnämndens sak att inom sitt område gå in med de begränsande åtgärder som gäller samhället i övrigt i över-ensstämmelse med arbetarskyddsstyrelsens anvisningar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Det är självklart att arbetsmarknadens organisationer och fackföreningarna skall ha mycket att säga till om när det gäller skyddet mot miljöfaror. Jag är fullt medveten om att de farorna förekommer mera innanför fabriksmurarna än utanför. Vad jag talade om här var den speciella rätten att överklaga vissa miljövårdsbeslut. De stora organisationerna är faktiskt inte särskilt väl lämpade för detta om det är några få personer som vill göra det. Vägen är så lång och krånglig. Det var denna rent organisatoriska detalj som jag syftade på.

Vad beträffar det ställe som fru Theorin läste upp ur vår motion och som handlade om information och makt så råkade det vara ett nästan ordagrant citat ur en artikel som Maurice Strong skrev i Foreign Affairs i fjol under titeln Ett år efter Stockholm. Jag har ingen aning om huruvida han är liberal eller inte. Men hans ord i det här fallet ligger mycket väl i linje med hur vi i vårt parti brukar säga att frågor bör lösas. Vi bör så långt som möjligt styra via ramar och stimulanser och inrätta vårt samhälle så att vi stimulerar och inte stoppar de alternativa genomlysningarna, de nya tankegångarna, de väckande profeterna.

Vi vill slå vakt om folkrörelser som håller på att ta form just i vår tid – inte bara dem som fyller 50 och 75 år och sannerligen icke skäms för att de har både makt och information. De var också en gång unga och bråkiga, men var skulle vi stå utan dem? Att makten skall spridas till så många som möjligt är en mycket god liberal tanke, som inte på minsta sätt är till för att skada de politiska partiernas legitima arbete men som är till för att stärka det så att det verkligen motsvarar vad medborgarna vill och intresserar sig för.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Fru Theorin sade att vi diskuterade det här förra året – och det är riktigt – i samband med att vi antog lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Men eftersom problemet står kvar har vi inom vårt parti funnit att vi bör aktualisera saken även i år.

Fru Theorin säger också att användandet av returglas har ökat och att engångsförpackningarna har minskat. Vidare säger fru Theorin att det är viktigt att försöka återanvända det material som finns i engångsförpackningarna, och det stämmer. Men om vi skall se det energimässigt – och det bör vi ju göra när vi står inför en sparkampanj – är det säkerligen mer energisnålt att använda returförpackningar och inte i det här fallet återanvända engångsemballage.

Jag kommer ihåg att vi på jordbruksutskottets resa, i Bohuslän tror jag det var, såg en form för att tekniskt återanvända materialet i ölburkar t. ex. där man kunde separera aluminium och bleckplåt från varandra och sedan försöka återanvända det. Men det här är ett klart mera energikrävande sätt, och det bästa måste vara att ha returglas, eftersom det är en helt godtagbar form för att distribuera dryckerna.

Fru Theorin säger att beslutanderätten i det här fallet ligger hos pro-

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

duktkontrollnämnden och hos regeringen och att de har att besluta enligt de riktlinjer som riksdagen dragit upp. Detta är väl riktigt, och det säger också utskottet i sitt yttrande. Men om det förhåller sig så att produktkontrollnämnden skall fatta beslut och regeringen ytterst är ansvarig, för den händelse nämnden inte gör detta, tycker jag inte det är något fel att riksdagen gör ett uttalande som innebär en viljeyttring att engångsemballagen bör försvinna. Regeringen är ju ytterst ansvarig för energi- och miljöpolitiken här i landet, och då tycker jag att den bör få reda på var riksdagen står i detta fall.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag pekade på vad som stod i folkpartimotionen 235. Huruvida herr Maurice Strong är liberal eller inte går utanför också mitt kunskapsområde. Däremot står det tydligt och klart i folkpartimotionen att man önskar "helt nya former av horisontell organisation – en rad olika centra av information och makt, som kan samarbeta med varandra tvärs över de gränser som hittills varit dragna".

Utskottet har faktiskt inte blivit på det klara med vad man egentligen åsyftar. Vad vi funnit är emellertid att man inte är nöjd med att ha en organisation där partier är medborgarnas representanter i dessa sammanhang, och det har vi vänt oss något emot. Korporativistiska grupper kan knappast vara den bästa formen för att lösa miljöproblemen – det må sedan vara internationella eller nationella tänkare som för fram synpunkterna.

Det har också i folkpartimotionen kräpts att olika grupper – samman slutningar av konsumenter, naturvårdare, handikappade och forskare m. fl. – skall ha rätt att överklaga beslut enligt livsmedelslagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor. Detta krav är inte på samma sätt preciserat i reservationen, och det är inte klart avgränsat vilka grupper som anses behöva ha den här överklagningsrätten.

Vi anser fortfarande att riksdagens beslut om att vidga besvärsrätten till dem som rimligen bör vara de organisationer som bäst kan bevaka frågorna på arbetsplatserna, nämligen de fackliga organisationerna, är tillfyllest.

Till herr Israelsson vill jag säga att det är som jag tidigare sade, att den här frågan bör inte ligga på riksdagens bord, utan den bör komma på produktkontrollnämndens bord. Och den grupp som jobbat med frågorna om återvinning och avfall har ju mycket klart understrukit att ansvaret för det avfall som kan uppkomma måste ligga hos producenten. Därför bör producenten av en vara innan tillverkning startas kunna tala om hur avfallet från tillverkningen skall behandlas liksom hur man skall ta hand om slutprodukten av en vara efter dess användning. Principen skall vara återanvändning. Vidare skall man bygga på råvaror som är mindre resurskrävande och tillämpa en materialbesparande teknik. Vi kan helt säkert förvänta oss anvisningar och klara förslag från arbetsgruppen för avfallsfrågor, och jag upprepar att om de åtgärder som den

föreslår inte är till fyllest är det tänkbart att nästa steg bör bli ett förbud. Men, som sagt, det åligger i så fall inte riksdagen utan den ansvariga myndigheten att utfärda ett sådant förbud.

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Vi har i vårt samhälle en mycket stor mängd starka centra för makt och information som inte är partier. Och för att man talar om det blir man inte korporativist eller något annat. En stor del av dessa centra är starkt knutna till kanslihus och regeringsparti, och jag är inte ute efter att avskaffa dem heller, utan min avsikt är att de skall kompletteras med de nya centra som kanske behövs. Och att de behövs visar särskilt tydligt den miljö- och kärnkraftsdebatt som nu förs. De nya kritiskt framtidsvisande idéerna har just kommit från dessa grupper, som klart och tydligt har bevisat att sådana nya centra är nödvändiga. Något annat och mera samhällsomstörtande är det inte som vi syftar till med vår motion.

Nu är ju detta en fråga som vi säkert kommer att få diskutera flera gånger, och därför vill jag sluta med att bara yrka bifall till den speciella motion som det här gäller, nämligen den som handlar om överklagorätt för olika grupper. Vi har mycket riktigt talat mindre om den saken i reservationen än i motionen, och det har vi gjort just för att lämna diskussionen öppen.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag kan fatta mig mycket kort och bara konstatera att fru Theorin och jag i princip är överens. Det är bara när det gäller sättet för förverkligandet som vi skiljer oss åt något.

Jag upprepar att om man går igenom dessa frågor såsom fru Theorin här gjorde och även tar hänsyn till energiaspekten, så hamnar man praktiskt i de krav som anges i motionen.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag vill bara säga till fru Anér att det vore skräp till politiska partier om man inte där kunde uppmärksamma strömningarna i olika grupper i samhället. Det är vår uppgift att göra det. Och det kommer vi att klara i fortsättningen också!

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av fru Anér, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Anér begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspoliti-
ken, m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 44 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av fru Anér.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Anér begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 253

Nej - 34

Punkten 2 a

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av fru Anér, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 2 b

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2 c

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av fru Anér, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 2 d

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av fru Anér och herr Takman, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Anér begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 44 punkten 2 d röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av fru Anér och herr Takman.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Anér begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 240

Nej - 44

Avstår - 2

Punkten 3

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 4 a

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herr Takman, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 4 b

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974

*Miljövårdspolitik-
ken, m. m.*

§ 18 Föredrogs

Näringsutskottets betänkanden

Nr 46 i anledning av motion angående exportförbudet på skrot

Nr 50 i anledning av motion om vidareutbildning av hemslöjdskon-
sulenter

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 19 Anmälades och bordlades motionerna

Nr 2004 av herrar *Andersson* i Ljung och *Nisser*

Nr 2005 av herr *Bohman m. fl.*

Nr 2006 av herrar *Dahlgren* och *Elmstedt*

Nr 2007 av herr *Enlund*

Nr 2008 av herr *Fälldin m. fl.*

Nr 2009 av herr *Karlsson* i Huskvarna *m. fl.*

Nr 2010 av herr *Sellgren*

Nr 2011 av herrar *Wirtén* och *Enlund*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:166 med förslag till ändringar i naturvårdslagen (1964:822) och skogsvårdslagen (1948:237), m. m.

§ 20 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställets, nämligen
av

Nr 376 Herr *Siegbahn (m)* till herr utrikesministern angående FN-resolutionen om det palestinska folkets rätt till nationellt oberoende:

Vill utrikesministern kommentera varför Sverige inte röstade mot den FN-resolution i Palestinafrågan i vilken Israel, en av parterna, inte ens nämndes?

Nr 377 Herr *Siegbahn* (m) till herr utrikesministern angående FN-resolutionen om PLO:s ställning i FN:

Vill utrikesministern kommentera varför Sverige inte röstade mot den FN-resolution i vilken PLO gavs ställning som permanent observatör i FN?

Nr 378 Herr *Lindahl* i Hamburgsund (fp) till herr utrikesministern angående FN-resolutionen om det palestinska folkets rätt till nationellt oberoende:

Vill utrikesministern kommentera varför Sverige inte röstade mot den FN-resolution i Palestinafrågan i vilken Israel, en av parterna, inte ens nämndes?

Nr 379 Herr *Lindahl* i Hamburgsund (fp) till herr utrikesministern angående FN-resolutionen om PLO:s ställning i FN:

Vill utrikesministern kommentera varför Sverige inte röstade mot den FN-resolution i vilken PLO gavs ställning som permanent observatör i FN?

Nr 380 Herr *Magnusson* i Borås (m) till herr finansministern angående förekomsten av svenska exportkrediter eller exportkreditgarantier till Algeriet:

Har svenska staten direkt eller indirekt medverkat till exportkrediter eller exportkreditgarantier till Algeriet och i så fall i vilka sammanhang?

Nr 381 Herr *Jonasson* (c) till herr socialministern om förhandlingar med Sydkorea angående adoptivbarn:

Är statsrådet beredd lämna en redogörelse för orsakerna till att Sydkorea beslutat att stoppa överförandet av adoptivbarn till Sverige, och har statsrådet för avsikt att försöka få till stånd förhandlingar med Sydkorea för att få en ändring i deras beslut?

Nr 382 Herr *Lindahl* i Hamburgsund (fp) till herr kommunikationsministern angående bemanningen av vissa järnvägsstationer:

Anser kommunikationsministern att det är rimligt att bemanningen indrages vid stationer som visar uppåtgående trend och ligger inom stödområde?

Nr 383 Fru *Cederqvist* (s) till herr industriministern om en differentiering av näringslivet på vissa orter i Gävleborgs län:

Är statsrådet beredd att överväga åtgärder för en differentiering av näringslivet i de bruksorter i Gävleborg som nu har stora svårigheter att erbjuda förvärvsarbete åt kvinnorna?

§ 21 Kammaren åtskildes kl. 17.49.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 130

Torsdagen den
28 november 1974
